

BETÄNKANDE

MED

FÖRSLAG TILL REVISION

AV

FATTIGVÅRDS- OCH UTSKYLDSSTRECKEN

AVGIVET DEN 14 NOVEMBER 1918

AV

**SÄRSKILDA KOMMITTERADE
INOM KUNGL. JUSTITIEDEPARTEMENTET**

STOCKHOLM 1918

ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till statsrådet och chefen för justitiedepartementet	5
Fattigvårdsstrecket	7
Historik	7
Utländsk lagstiftning och rättsutveckling	24
Kommitterades yttrande	36
Utskyldsstrecket	56
Historik	56
Statistik angående utskyldsstrecket och "flyttningsstrecket"	75
Utländsk lagstiftning	80
Kommitterades yttrande	84
Särskilt yttrande	112

Till herr statsrådet och chefen för kungl. justitiedepartementet.

Jämlikt nådigt bemyndigande den 13 november 1917 har herr statsrådet tillkallat undertecknade Alexanderson, Hildebrand, Janson och Larsson att såsom sakkunniga biträda inom justitiedepartementet vid utarbetande av förslag till ny lydelse av riksdagsordningens § 16 för revision av fattigvårds- och utskyldsstrecken och har tillika uppdragits åt undertecknad Alexanderson att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete.

Vid frågans behandling i statsrådet erinrade hans excellens herr statsministern att beträffande revision av de politiska rösträttsstrecken sedan länge framkommit talrika yrkanden, vilka emellertid hittills icke lett till något beslut av riksdagen eller något förslag från Kungl. Maj:t. Andra kammaren hade dock för sin del upprepade gånger uttalat sig för en lindring av fattigvårdsstrecket och vid 1917 års riksdag även för en omläggning av utskyldsstrecket. Då dessa hinder för rösträttens utövning enligt erfarenhetens vittnesbörd lett till uppenbara missförhållanden genom att från rösträtt utesluta ett stort antal av oförvitliga medborgare, borde utredningen avse sådana förändringar av 16 § riksdagsordningen, som vore ägnade att undanröja sådana missförhållanden. Utredningen kunde lämpligen utgå från andra kammarens vid 1917 års riksdag uttalade mening, att understöd av fattigvårdssambälle icke må föranleda förlust av rösträtt i andra fall än de, då sådant understöd antingen utgår eller under viss tid närmast före valet utgått såsom full försörjning, vilken ej blivit återbetald, samt att rösträtt icke bör förloras på grund av utebliven skattebetalning i sådana fall, då uteblivandet

berott på den skattskyldiges sjukdom, oförvållade arbetslöshet eller andra liknande, av honom själv icke vållade förhållanden. Uppmärksamhet borde också ägnas åt undanröjande av de svårigheter, vilka genom nuvarande bestämmelser i lagen om val till riksdagen förefinnas för den, som flyttat från en kommun till annan, att inom denna senare kommun styrka sin behörighet till rösträtt. Vid utredningen borde slutligen hänsyn tagas till de olika förslag rörande lindringar i rösträttsstrecken, som tidigare förekommit inom riksdagen, ävensom till motsvarande rösträttsbegränsningar i andra länder.

Jämlikt nådigt bemyndigande den 23 november 1917 har herr statsrådet till sekreterare hos kommitterade förordnat extra sekreteraren hos kommerskollegium, jur. kand. S. E. Österberg.

Kommitterade hava sammanträtt dels under senare delen av november 1917 och senare delen av januari 1918, dels under innevarande höst allt från slutet av september. Vissa utredningar hava dessutom verkställts av ordföranden och sekreteraren.

Undertecknad Hildebrand, som först avsåde mig det givna uppdraget såsom sakkunnig för nu ifrågavarande utredning, har icke deltagit i kommitterades arbete under slutet av år 1917 och början av innevarande år. Då arbetet sedermera återupptogs i september 1918, inträdde jag på förnyad kallelse bland kommitterade och har därefter deltagit i deras arbete.

Sedan uppdraget numera slutförts, få kommitterade härmed överlämna betänkande och förslag till ändring av riksdagsordningens § 16, innefattande *dels* utskyldsstreckets och därmed det s. k. flyttningsstreckets borttagande, *dels* ändring av fattigvårdsstrecket till att äga allenast den innebörd, att valrätt icke skall tillkomma den, som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning.

Särskilt yttrande av undertecknad Hildebrand bifogas betänkandet.

Stockholm den 14 november 1918.

NILS ALEXANDERSON.

KARL HILDEBRAND.

ADOLF JANSON.

VIKTOR LARSSON.

S. E. Österberg.

Fattigvårdsstrecket.

Historik.

Frågan om fattigunderstöd såsom diskvalifikationsgrund för politisk valrätt uppkom i vårt land först vid övervägandet av de undantag, som borde uppställas vid tillämpning av den allmänna rösträttens princip för val till riksdagens andra kammare.

I anförande till statsrådsprotokollet den 5 februari 1904 i samband med anmälan av frågan om ändring i valrättsbestämmelserna, närmast föranlett av 1902 års riksdagsskrivelse i ämnet, uttalade föredragande departementschefen, att den allmänna rösträtten aldrig ansetts hava den innebörd, att alla medborgare utan undantag skola äga rätt till deltagande i valen. Bland annat hade det ansetts såsom en given sak, att de, som åtnjuta fattigunderstöd, icke skulle äga valrätt. I de flesta länders lagar förekomme bestämmelser, enligt vilka valrätt fränkännes dem, som åtnjuta eller under viss tid före valet åtnjutit fattigunderstöd. Det syntes påtagligt, att ett stadgande i sådant syfte ej borde saknas hos oss, och rättvisan bjöde även, att påföljden av valrättens förlust drabbade icke allenast den, som själv njutit fattigunderstöd, utan även den, som genom underlåtenhet att draga försorg om hustru eller minderåriga barn vållat, att understöd måst lämnas dem. Beträffande frågan, huru länge åtnjutet fattigunderstöd skall verka diskvalificerande, kunde tydligen skilda meningar göra sig gällande. Man borde dock icke ställa fordringarna högt i detta hänseende utan medgiva valrätt åt den, som under viss begränsad tid före valet själv försörjt sig och de sina, även om han icke mäktat ersätta understöd, som tidigare lämnats. Lämpligast vore att bestämma tiden så, att för valrätt erfordras att icke häfta för understöd, som lämnats under löpande eller sistförflutna kalenderåret. En sådan tidsbegränsning överensstämde ganska nära med vad i flera länder, däribland Norge, Tyskland och England, funnes stadgat.

1904.
Prop. nr 51.

I övrigt borde hänsyn endast tagas till sådant understöd, som lämnats av fattigvårdssambälle, och ej till understöd genom enskild välgörenhet.

Enligt anställda beräkningar skulle antalet av dem, som komme att fränkännas rösträtt på grund av åtnjutet fattigunderstöd, utgöra högst 60,000 till 70,000 personer.

I propositionen i rösträttsfrågan till 1904 års riksdag föreslogs i enlighet härmed, att valrätt icke skulle tillkomma den, som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssambälle tilldelats honom själv, hustru eller minderåriga barn, d. v. s. samma bestämmelse, som sedermera ingick i 1907—1909 års rösträttsreform.

Motioner.
A. K. nr:s
203, 233, 247.

Motionsvis framfördes inom riksdagen andra meningar i frågan.

I motioner dels av herr *Staafl m. fl.*, dels av herr *Elowsson* föreslogs begränsning av fattigvårdsstrecket till att gälla den, som på grund av gällande föreskrifter angående fattigvården står under fattigvårdsstyrelsens målsmans- eller husbonderätt.

I sin motivering uttalade herr *Staafl* och hans medmotionärer, att de betvivlade, att propositionen funnit ett i allo lyckligt uttryck för undantagande från valrätt av understödstagare. Visserligen vore motionärerna fullt ense med regeringen därom, att ett undantag i detta avseende borde göras. Men mångahanda exempel kunde ådagalägga, att den formulering propositionen innehölle skulle komma att träffa personer, vilka ej rättvisligen borde hemfalla under undantaget. Sålunda ville det synas, som om varje understöd oavsett dess beskaffenhet och oavsett om det varit tillfälligt eller om någon verklig försummelse kunde läggas personen i fråga till last, skulle kunna hänföras under bestämmelsen.

Efter anförande av belysande exempel uttalade motionärerna, att man måste söka finna en annan formulering, som med största möjliga noggrannhet begränsade undantaget till de fall, då understödstagaren påtagligen kommit i sådan ställning, att utövändet av rösträtt ej lämpligen kan medgivas honom. Den i detta avseende enda tillfredsställande utvägen, som motionärerna kunnat finna, vore att begränsa undantaget till sådana fall, då en persons allmänna rättsställning jämlikt gällande fattigvårdslagstiftning undergått en väsentlig förändring. Dessa fall återfunnes i § 35 mom. 1 och 2 fattigvårdsförordningen och avsåge målsmansrätt och husbondevälde över understödstagaren under vissa förutsättningar.

Herr *Branting m. fl.* hemställde, att fattigvårdsstrecket skulle avse

den, som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hustru eller minderårigt barn; dock att tillfälligt understöd, som lämnats på grund av sjukdom eller oförvållad arbetslöshet, icke skulle medföra valrättens förlust.

I motiveringen medgavs, att den, som för sig och de sina är hänvisad till understöd från fattigvården, knappast kunde antagas äga den självständighet, som vid rösträttens utövande vore önskvärd. Men Kungl. Maj:ts formulering syntes dock vara alltför kategorisk.

Konstitutionsutskottet ansåg, att giltiga skäl icke blivit förebragta för att frångå Kungl. Maj:ts förslag.

Konstitutions-
utskottet.

Rösträttsfrågan föll i riksdagen, då kamrarna stannade i olika beslut. Första kammaren anslöt sig i fråga om fattigvårdsstrecket till regeringens och utskottets förslag. Andra kammaren däremot, som antog det s. k. Fläsbroförslaget, hade därmed bifallit det av herr Staaff m. fl. framförda yrkandet.

Riksdagens
kamrar.

I 1905 års rösträttsproposition bibehölls samma formulering av fattigvårdsstrecket som i 1904 års proposition. Föredragande departementschefen uttalade, att ett grundlagsstadgande i formellt avseende borde så avfattas, att dess innehåll så litet som möjligt bleve beroende av lagstiftningen på andra områden. Samma skäl, som anförts mot att göra valrätten direkt beroende av skattelag, borde således i lika grad gälla, då fråga bleve att bygga valrätten på en i förordningen om fattigvården intagen detaljbestämmelse, som jämförelsevis lätt kunde bliva ändrad.

1905.
Prop. nr 26.

Om sålunda av detta skäl den av herr Staaff m. fl. vid 1904 års riksdag föreslagna bestämmelsen vore mindre tillfredsställande, saknades det ej heller invändningar mot densamma av saklig innebörd. Den husbonde- och målsmansrätt för fattigvårdsstyrelsen, som berodde av varaktigt meddelad fattigvård, upphörde i och med att fattigvården upphörde. Otänkbart vore alltså ej att en person orättmätigt tillvällade sig rösträtt genom att strax före röstlängdens upprättande avsäga sig en fattigvård, som omedelbart efter längdens justering emellertid ånyo anlitades. Tillfälligt understöd medförde däremot husbonderätt endast över en familjeförsörjare, som genom lättja eller liknöjdhet bragt hustru eller barn i en nöd, som nödvändiggjort fattighjälp, och även i detta fall först sedan försörjarens försumlighet blivit genom laga utredning behörigen konstaterad. Å andra sidan fortvarade under denna förut-

sättning husbondeväldet sedermera under obegränsad tid, så länge understödet ej kunnat återgäldas. Motionens bestämmelse kunde alltså i vissa fall lätt kringgås, i andra fall åter ledde den till en obillig hårdhet.

Dessa erinringar träffade åtminstone icke i lika hög grad Kungl. Maj:ts förslag. Vål kunde det i särskilda fall, där sjukdom eller andra olyckor vållat, att fattigunderstöd behövt mottagas, vara hårt att familjefadern därigenom skulle förlora sin rösträtt. Men denna hårdhet framträdde icke starkare för en understödstagare än för den, som ej kunnat betala sina skatter eller kommit i konkurstillstånd. — I fråga om tolkningen av uttrycket »häftar för understöd» anmärkte statsrådet att, då i förordningen om fattigvården stadgas återbetalningsskyldighet endast beträffande understöd, som någon själv mottagit eller som enligt förordningens § 1 tilldelats hans hustru eller minderåriga barn, annat fattigunderstöd ej kunde med detta uttryck avses, således ej t. ex. understöd till fattigt barn i skolåldern. Den av Kungl. Maj:t föreslagna bestämmelsen förutsatte för sin tillämplighet sålunda ett enkelt, jämförelsevis lätt utrett förhållande och torde icke i tillämpningen erbjuda några större svårigheter.

Motioner.
A. K. nr 231, 237. 276.

I motioner av herr *Branting m. fl.* och herr *Centerwall* föreslogs ett fattigvårdsstreck av samma innehåll, varom herr *Branting* motionerat vid 1904 års riksdag. Motionärerna drogo i tvivelsmål, att det av Kungl. Maj:t föreslagna stadgandet i praktiken skulle bliva så liberalt tolkat, som i propositionen förutsatts. Men även om så vore, så togo motionärerna dock fasta på att Kungl. Maj:t utau omsvep erkänt, att fall finnes, då det vore »hårt» att tillämpa denna diskvalifikationsgrund. Formuleringen av stadgandet vore sålunda efter Kungl. Maj:ts eget medgivande alltför kategorisk.

Herr *Staaff m. fl.* uttalade i motion i rösträttsfrågan ifråga om fattigvårdsstrecket, att de visserligen ej funnit sig övertygade, att propositionens lydelse i denna punkt vore alldeles tillfredsställande, något som ej heller påståtts av chefen för justitiedepartementet. Men de skäl, som i motiveringen till propositionen framhållits till stöd för att dess formulering dock innebure vissa fördelar framför den, som föreslagits av motionärerna vid 1904 års riksdag, syntes vara talande. Motionärerna ville därför ej längre fasthålla vid sin tidigare uppfattning utan anslöte sig i denna punkt till propositionen.

Konstitutions-
utskottet.

Konstitutionsutskottet avstyrkte bl. a. förslagen om mildring av fattigvårdsstrecket under hänvisning till den stora vikten därav, att de

nya element, som genom den ifrågasatta rösträttsutvidgningen skulle komma att tillföras valmanskåren, kunde påräknas vara i besittning av för valrätts åtnjutande erforderlig självständighet och omdömesförmåga.

Frågan föll i riksdagen. Första kammaren antog nämligen utskottets förslag, medan andra kammaren avsåg samtliga föreliggande förslag i rösträttsfrågan.

Riksdagens
kammrar.

Det av ministären Staaff år 1906 framlagda rösträttsförslaget upptog samma fattigvårdsstreck som tidigare propositioner. Statsministern uttalade till statsrådsprotokollet, att befogade anmärkningar gjorts mot formuleringen i denna punkt; men vilken form man än gäve åt ifrågasvarande bestämmelser, kvarstode alltid vanskligheter, som vore oupplösligt förknippade med uppgiften att i ett grundlagsstadgande sammanfatta de mångskiftande förhållanden, som beröras av fattigvårdslagstiftningen.

1906.
Prop. nr 55.

Herr *Branting m. fl.* återkommo med sitt förslag från föregående riksdagar. Motionärerna kunde ej finna annat än att det vore nödigt och nyttigt att i grundlagen bestämt stadga, att tillfälligt understöd, som lämnas på grund av sjukdom eller oförvårdad arbetslöshet, icke medför valrättens förlust.

Motioner.
A. K. nr 137, 143.

Herr *Lindhagen m. fl.* gingo längre och föreslogo diskvalifikation blott för det fall, att en person står under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt. Fattigvårdsstrecket vore principiellt oriktigt och kunde icke försvaras inför en modern social uppfattning. Det borde bibehållas blott i fråga om dem, »som åtnjuta full försörjning, vilken ej blott tillfällig är» emedan den fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt, som följde härav, i väsentliga stycken innefattade ett verkligt omyndighetstillstånd. Motionärerna påpekade, att, om man med Kungl. Maj:ts förslag ifråga om fattigvårdsstrecket ville giva rösträtt åt kvinnor, det kunde inträffa, att gift kvinna bleve röstberättigad, men icke hennes man. Mannen hade nämligen skyldighet att underhålla sin hustru och den omständigheten, att han i detta avseende anlitar hjälp av fattigvården, vidkomme ju egentligen icke hustrun, som ej heller häftar för understödet. Detta vore en egendomlighet, som dock ej borde avhjälpas i den riktning, att man berövade ännu flere personer deras rösträtt.

Konstitutionsutskottet anslöt sig i fråga om fattigvårdsstrecket till Kungl. Maj:ts förslag.

Konstitu-
tions-
utskottet.

Riksdagens
kamrar.

Då kamrarna i huvudsaken fattade olika beslut föll rösträttsfrågan även vid denna riksdag. I fråga om fattigvårdsstrecket innefattade besluten dock bifall till Kungl. Maj:ts förslag.

1907.
Prop. nr 28.

I 1907 års proposition formulerades bestämmelsen om fattigvårdsstrecket på samma sätt som i föregående års propositioner.

Motioner.
A. K. nr:s 203,
205, 208, 216.

Motionsvis föreslog friherre *Adelsvärd* bland annat ett tillägg till ifrågavarande formulering av innehåll, att tillfälligt understöd, som lämnats på grund av sjukdom, icke skulle medföra valrättens förlust.

Herr *Branting m. fl.* och herr *Lindhagen m. fl.* yrkade i sina respektive rösträttsmotioner, att blott den, som står under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt, skulle vara diskvalificerad. Som skäl åberopades vad herr Lindhagen anförde i sin ovannämnda motion vid 1906 års riksdag.

Herr *Staaß*, som motionsvis framlade 1906 års regeringsförslag i rösträttsfrågan, intog vad beträffar fattigvårdsstrecket och övriga villkor för valrätt samma ståndpunkt som Kungl. Maj:t.

1907 års
särskilda
utskott.

Det särskilda utskott, som behandlade rösträttsfrågan, avstyrkte utsträckning av valrätten utöver Kungl. Maj:ts förslag under åberopande av den stora vikten därav, att valmännen vore i besittning av för valrätts åtnjutande erforderlig självständighet.

Riksdagens
kamrar.

Det sammanjämningsförslag, som blev av riksdagen antaget såsom vilande för grundlagsenlig behandling, innehöll samma bestämmelse i fråga om fattigvårdsstrecket som Kungl. Maj:ts förslag.

1908.
Motioner.
A. K. nr:s
143, 145.

I motioner av herr *Branting m. fl.* och herr *Lindhagen m. fl.* framfördes ånyo kravet på mildring av fattigvårdsstrecket till att omfatta allenast dem, som stå under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

Konstitutionsutskottet avstyrkte utan särskild motivering och riksdagen avslög motionerna.

1909
Motion.
A. K. nr 220.

Även vid 1909 års riksdag framställdes motionsvis samma yrkande från socialdemokratiskt håll.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen.

Herr *Staaß*, som biträdde utskottets hemställan, uttalade reservationsvis, att vissa av de inskränkningar i den politiska rösträtten och valbarheten, vilka funnes inrymda i det av riksdagen antagna förslaget.

utan tvivel kunde göras till föremål för välgrundade invändningar. Men det finnes knappast anledning att utöver spörsmålet om den kvinnliga rösträtten, som ju intogs en särställning, upptaga frågan om avlyftande av dessa inskränkningar till förnyad prövning, utan torde det tillkomma den representation, som komme till stånd efter de nya grunderna att skärskåda, huruvida och i vilka avseenden rösträtt och valbarhet borde frigöras från sagda inskränkningar.

Riksdagen avslög motionen — första kammaren utan debatt och andra kammaren med 145 röster mot 69.

Socialdemokraterna återkommo jämväl till 1911 års riksdag med sitt gamla krav på »garantiernas» slopande. Ifråga om fattighjälpsstrecket uttalades, att detta i sin nuvarande gestaltning i talrika fall måste bli en upprörande orättvisa mot medborgare, som nödgats mottaga understöd från det allmänna för sig eller de sina på grund av t. ex. sjukdom eller oförvållad arbetslöshet. Det framhölls särskilt, att detta streck, som icke hade att skaffa med den kommunala rösträtten, alltså komme som en ytterligare gallring i den politiska rösträtten bland de fattiga medborgare, som utskyldsstrecket skonat. Strecket vore berättigat blott ifråga om dem, som stode under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

1911.
Motion,
A. K. nr 341.

Konstitutionsutskottet avstyrkte både med hänsyn till att rösträttsreformen så nyligen genomförts och på grund därav att bärande skäl för förändringarna icke blivit anförda.

Konstitu-
tions-
utskottet.

Fem ledamöter hemställde reservationsvis, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville, efter verkställd utredning, låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till sådan ändring i riksdagsordningens § 16 mom. b), att röstberättigad icke måtte uteslutas från rösträtt på den grund, att han för sig, hustru eller minderåriga barn erhållit sjukvård på allmän bekostnad.

Reserva-
tioner.

Reservanterna erinrade om de meningsskiljaktigheter, som rätt rörande formuleringen av detta streck samt förmenade, att dessa berott icke blott därpå, att man icke varit ense huru långt uteslutningen av understödstagare borde utsträcka sig, utan även därpå att på grund av osäker terminologi och växlande kommunala anordningar inom fattigvårdsväsendet själva innebörden av de olika formuleringarna icke låtit sig fullt överskådas.

Tillämpningen av fattigvårdsstrecket hade visat, att farhågorna för dess verkningar icke varit överdrivna. Det vore icke blott ett stort antal, som blivit diskvalificerade på denna grund, utan det hade också befunnits, att bland häftande av fattigunderstöd uppfördes en mängd valmän, som själva icke vore medvetna om att hava erhållit dylikt understöd. Sålunda ingingo bland de häftande sådana personer, som själva eller för hustru eller barn erhållit *sjukvård* å vissa allmänna anstalter och på grund av medellöshet icke behövt erlægga betalning för denna vård. En sådan verkan av strecket måste uppröra den allmänna rättskänslan så mycket mera, som stadgandet drabbade olika på olika orter alltefter den olika karaktären av de sjukvårdsinrättningar, som anlitas, samt olika uppfattning och anordning av det inbördes förhållandet mellan fattigvård och sjukvård inom respektive kommuner.

En annan reservant, som framställde olika alternativ till formulering av § 16 riksdagsordningen, anslöt sig ifråga om fattigvårdsstrecket till den av herr Brauting m. fl. motionsvis framförda meningen.

Riksdagens
kamrar.

Första kammaren anslöt sig till utskottets hemställan. Andra kammaren däremot biföll med 126 röster mot 78 den först här ovan angivna reservationen.

1912.
Motioner.
A. K. nr. 281, 307, 316.

Vid 1912 års riksdag motionerade herr *Widén* om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utarbetande och framläggande för riksdagen av förslag till sådan ändring av § 16 mom. b) riksdagsordningen, att från valrätt uteslutes allenast den, som av den allmänna fattigvården åtnjuter full försörjning, som ej är tillfällig.

Motionären erinrade till en början om svårigheten att tolka nuvarande bestämmelse. För diskvalifikation fordras, att valmannen »häftar» för understöd d. v. s. det erfordras ett verkligt skuldförhållande. När ett sådant föreligger vore emellertid svårt att bestämt fastslå. Vidare fordras, att fattigvården varit meddelad av »fattigvårdssamhälle». Härmed vore avsett att utesluta enskild välgörenhet men uttrycket kunde dock även anses utesluta understöd från andra kommunala myndigheter än fattigvårdsstyrelsen, respektive kommunalnämnden. Ifråga om vård å lasarett och hospital vore tolkningen särskilt oviss. Ifråga om upphörandet av skuldförhållandet föreläge även tolkningssvårighet exempelvis i det avseendet, huruvida fattigvårdssamhället kunde genom efterskänkande av fordran borttaga diskvalifikationen för valrätt. Även vore svårt träffa avgörande ifråga om tidpunkten för meddelande av fattigvård. I

praktiken hade också, enligt vad tillgängliga upplysningar givit vid handen, bedömandet av de berörda spörsmålen skett mycket olika.

Ehuru det icke torde komma i fråga att helt utesluta alla bestämmelser om fattigvård såsom diskvalifikation för politisk rösträtt, vore en ändring likväl högeligen nödvändig såväl med hänsyn till tillämpningen av nu gällande stadgande som ock på grund av dess praktiska konsekvenser. Det framhölls, att var tids ekonomiska förhållanden icke äro sådana, att det kan såsom en allmän regel läggas den obemedlade till last, att han vid inträffande ogynnsamma förhållanden ej kan reda sig utan samhällets hjälp eller, sedan denna lämnats, på kort tid återbetala hjälpen. Särskilt vore detta fallet vid sjukdom, en orsak, som likväl med gällande bestämmelser säkrast ledde till diskvalifikation. Även vid arbetslöshet kunde strecket verka symmerligen obilligt, samtidigt som gränsen här bleve godtycklig, beroende på om hjälpen lämnats genom fattigvårdsstyrelsen eller i annan form.

Efter att hava påvisat, att exempelvis i Danmark och Tyskland vida mildare regler i ämnet tillämpades, framhöll motionären vidare, att grunden för fattigvårdsstrecket måste anses vara, att en person intog en så osjälvständig och beroende ställning, att valrätten icke borde anförtros åt honom, liksom den ej kunnat anförtros åt den, som står under förmyndarskap eller är i konkurstillstånd. En sådan ställning kunde emellertid ej den anses intaga, som råkat i skuld till fattigvården för understöd, som lämnats åt anhöriga, för vilka han är försörjningspliktig. Endast då någon för egen räkning åtnjuter fattigvård på ett mera stadigvarande sätt, vore enligt motionärens mening denna beroende och osjälvständiga ställning för handen. Detta motsvarade enligt gällande rätt det beroende, som följer av fattigvårdsstyrelsens *målsmanskap*. Det vore ej lämpligt att hänföra grundlagstiftningens ordalydelse till en därutanför förekommande term, men man kunde i stället direkt uttala vad som enligt gällande lagstiftning betingar målsmansskapet. Diskvalifikation skulle alltså inträda, då någon åtnjuter full fattigförsörjning, som ej är tillfällig. Det kunde vara likgiltigt om av stat eller kommun. Uttrycket full försörjning vore gammalt och hävdvunnet inom fattigvårdslagstiftningen samt hade den fördelen med sig, att det icke gärna kunde tänkas föranleda till skärpning utan till lindring i tillämpningen.

Gentemot den invändningen, att nu angivna formulering icke träffade en försumlig familjeförsörjare, anmärkte motionären bland annat, att förlusten av rösträtt just för dessa knappast vore en kännbar påföljd. Diskvalifikationsbestämmelserna för den politiska valrätten borde

dessutom icke användas för att tjäna för deras ändamål främmande om än så lofvärda syften.

Beträffande den i utlandet tillämpade utvägen med angivande av vissa former av understöd, vilka ej verka diskvalificerande, uttalade motionären, att gränserna därigenom likvisst bleve svävande. Fall kunde lätt uppstå, som borde hänföras till undantagen, och då vore man nödsakad utvidga kretsen av dessa undantag. Avsevärda betänkligheter mötte därför mot anlitande av denna utväg.

För reformer på fattigvårdsväsendets område vore ock förmånligt, om sammanhanget mellan fattigvården och den politiska rösträtten, om det än ej helt kunde borttagas, dock bleve lagt efter enklare linjer. Med nuvarande formulering av strecket ställde sig diskvalifikationsgrunden ojämförligt mycket förmånligare för ogifta än för gifta barnafäder. Och dock funnes intet som helst skäl, allraminst i vart land med dess ringa och sjunkande äktenskapsfrekvens, att särskilt gynna de förstnämnda.

Fran socialdemokratiskt håll yrkades genom motion av herr *Branting* m. fl. och herr *Lindhagen* m. fl. i likhet med föregående år, att fattigvårdsstrecket blott skulle omfatta dem, som stå under fattigvårdsstyrelses målsmansrätt. Det hänvisades till resultatet av 1911 års val till andra kammaren, då mer än 44,000 personer fallit på fattigvårdsstrecket, vilket bevisade, att man åtminstone på många ställen vid tillämpningen av detta streck gått betydligt längre, än vad ursprungligen varit avsikten med detsamma.

Konstitu-
tions-
utskottet.

Konstitutionsutskottet uttalade, att det framginge av de väckta motionerna, att de från början hysta betänkligheterna mot gällande bestämmelser om fattigvårdsstrecket visat sig fullt befogade och att tillämpningen i flera avseenden varit otillfredsställande. Åtgärder borde därför vidtagas för vinnande av en formulering, som bättre motsvarade bestämmelsernas syfte. Emellertid kunde utskottet icke biträda herrar *Brantings* och *Lindhagens* förslag, mot vilket redan tidigare framställts befogade anmärkningar. Lämpligare vore en utredning i den riktning, som herr *Widén* föreslagit. Dock borde man ej binda sig vid den av denne motionär förordade lösningen, som syntes lämna rum för vissa anmärkningar i fråga om klarhet. Jämväl den i Tyskland anlidade utvägen att undantaga vissa former av fattigunderstöd borde tagas under omprövning. Utskottet hemställde om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning och förslag till sådan ändrad avfattning av § 16

riksdagsordningen, att den, som av den allmänna fattigvården åtnjuter understöd av mera tillfällig beskaffenhet, icke må uteslutas från valrätt.

Herr Branting, som subsidiärt understödde skrivelseförslaget, fasthöll reservationsvis vid sin i motionen angivna formulering.

Frågan föll vid riksdagen. Första kammaren avtog såväl utskottets hemställan som det Brantingska förslaget. Såsom huvudskäl anfördes, att man borde avvakta fattigvårdslagstiftningskommitténs betänkande. Andra kammaren biföll däremot för sin del utskottets hemställan med 146 röster mot 54.

Riksdagens
kamrar.

Socialdemokraterna återkommo till 1914 års andra riksdag med sitt tidigare yrkande rörande fattigvårdsstrecket. Det påvisades bland annat, att vid valen 1914 icke mindre än 46,184 personer diskvalificerats på denna grund.

1914 B.
Motion.
A. K. nr 243.

Konstitutionsutskottet fann anmärkningarna mot fattigvårdsstrecket värda ett visst beaktande men avstyrkte åtgärd från riksdagens sida, enär frågan borde anstå i avvaktan på fattigvårdslagstiftningens omarbetning.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Reservationer framställdes dels av herr Edén m. fl. under yrkande på skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning, dels av herr Olof Olsson m. fl., vilka yrkade bifall till den socialdemokratiska motionen.

Reserva-
tioner.

Herr Edén uttalade särskilt, att behovet av ändring i det politiska fattigvårdsstrecket vore ögonskenligt och oberoende av om den blivande fattigvårdslagstiftningen ginge i ena eller andra riktningen, ett förhållande som tillräckligt belysts genom den av fattigvårdslagstiftningskommitténs ordförande, herr Widén, 1912 avgivna motionen i ämnet.

Frågan föll på kamrarnas skiljaktiga beslut. Första kammaren biföll nämligen utskottets hemställan men andra kammaren däremot den av herr Edén m. fl. avgivna reservationen.

Riksdagens
kamrar.

Vid 1916 års riksdag motionerade herr *Lundgren* om sådan ändring av § 16 b) och c) riksdagsordningen, att personer, som på grund av värnplikts fullgörande eller med anledning av inkallelse till tjänst vid rikets försvar i händelse av krigsfara utan eget förvållande blivit urstånd-satta att betala skatt till stat eller kommen eller som av samma skäl häfta för understöd från fattigvårdssamhälle, på grund härav icke må berövas sin rösträtt.

1916.
Motion nr
137.

Motionären framhöll, att det på goda grunder kunde antagas, att antalet av dem, som till följd av den pågående mobiliseringen komme att drabbas av rösträttens förlust icke bleve obetydligt. Vid sådant förhållande syntes det vara en samhällets plikt att se till, att deras rösträtt icke ginge förlorad tack vare den omständigheten, att de lojalt fullgjorde en medborgerlig skyldighet av högsta vikt och värde.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen. Dess syfte vore visserligen behjärtansvärt, men utskottet kunde icke finna någon möjlighet att på lagändringens väg förekomma dylika eventualiteter. Dels skulle svårigheter möta att styrka grunden för den uraktlåtna skattebetalningen respektive häftandet för understöd samt att kontrollera riktigheten av de anförda skälen, dels kunde det ifrågasättas om icke, därest överhuvud ömmande omständigheter skola kunna befria från rösträttens förlust, även andra ursäkter än värnplikts fullgörande eller krigstjänstgöring — exempelvis sjukdom eller oförvällad arbetslöshet — borde med samma fog få åberopas av den, som blivit urståndsatt att betala sina utskylder eller häftade för fattigunderstöd.

Riksdagens kamrar avslog motionen utan debatt.

1917.
Motioner.
F. K. nr 100.
A. K. nr 378, 401.

De socialdemokratiska kraven i fråga om fattigvårdsstrecket framfördes i partimotion (herr *Hallén* m. fl.) jämväl vid 1917 års riksdag och gingo som förut ut på att endast den, som står under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt, skall vara diskvalificerad från valrätt.

Därjämte motionerade herr *von Koch*, att riksdagen ville för sin del antaga som vilande till grundlagsenlig behandling följande ändrade lydelse av § 16 mom. b riksdagsordningen: »b) den, som under löpande eller sist förflutna kalenderåret under sammanlagt mer än fyra månader åtnjutit full försörjning av fattigvården.»

Motionären framhöll, att allmän enighet numera rådde därom, att en ändring vore i högsta grad nödvändig. Avslaget vid 1914 års riksdag hade sålunda motiverats allenast med att man önskade avvakta resultatet av fattigvårdslagstiftningskommitténs arbete. Nu förelåge detta betänkande sedan februari 1915 och ett närmare studium av förslaget gäve vid handen, att den föreliggande frågan icke mist sin aktualitet genom kommitténs förslag. Kommittén hade uttalat, att en ändring av bestämmelserna syntes önskvärd. De vore svåra att tillämpa, varjämte som följd därav tillämpningen blivit växlande. Diskvalifikationen framstode i vissa fall såsom synnerligen obillig, där fattigvårdens lämnande varit en följd allenast av ogynnsamma förhållanden utan vederbörandes

eget förvållande såsom vid sjukdom m. m. Det syntes därför vara skäl att jämväl hos oss såsom skett i en del främmande länder undantaga vissa slag av nödlägen eller vissa former av fattigvård från inverkan på den politiska rösträtten.

Motionären hade genom Svenska Fattigvårdsförbundets försorg åstadkommit en utredning om huru gällande bestämmelse tolkades i praktiken. Härav framginge, att bestämmelsen icke ens i rikets fem största städer tillämpades likformigt. I tre av dessa städer diskvalificerades sålunda mannen jämväl för understöd, som utgått enligt § 2 fattigvårdsförordningen, under det att de två övriga städerna allenast diskvalificerade mannen, då fattigvård utgått enligt § 1. I tre av dessa städer diskvalificerades fader för fattigvårdssamhällets kostnader för barn, som enligt lagen angående uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn av den 30 juni 1902 måst omhändertagas av barnavårdsnämnden, under det att han i de två övriga städerna vid sådant förhållande finge behålla sin rösträtt. Jämväl ifråga om fattigvårdssamhällets kostnader enligt särskilda författningar för dövstumma eller blinda barn eller fattiga barn i skolåldern (enligt folkskolestadgans § 49) rådde en skiftande praxis. I flere fall berodde mannens diskvalifikation på, huruvida de medel, med vilka kostnaderna bestridas, upptagits på hälsovårdsnämndens eller fattigvårdens stat. Allenast i ett fall rådde en likartad praxis i landets fem största städer, i det att mannen ingestädes diskvalificerades, då han själv eller de, för vilka han är försörjningspliktig, blivit intagna å epidemisjukhus.

An mera skiftande än i dessa landets fem största kommuner, vilkas fattigvårdsmyndigheter dock äga tillgång till juridiskt skolade krafter, tillämpades naturligen bestämmelsen i landsbygdskommunerna. I de kommuner med över 5,000 invånare, vilka besvarat ett av Svenska Fattigvårdsförbundet utsänt frågeformulär, diskvalificerades mannen i 15 kommuner endast för så vitt fattigvård utgått enligt § 1 fattigvårdsförordningen, under det han i 50 kommuner diskvalificerades, så snart någon form av fattigvård utgått. De avgivna svaren utvisade ock, att landsbygdens fattigvårdsstyrelser i mycket stor utsträckning vid tolkningen av den ifrågavarande grundlagsparagrafen hade infört synpunkter, som vore helt främmande för lagen. Man fäste sålunda icke avseende vid, huruvida fattigvård utgått enligt 1 eller 2 §§ utan diskvalificerade mannen endast då han på grund av alkoholmissbruk, lättja eller »oordentligt leverne» förorsakat fattigvårdens ingripande. Fattigvårdens kostnader för barn, som måst omhändertagas av barnavårdsnämnden, diskvalificerade — enligt en fattigvårdsstyrelses uppgift — icke fadern,

»därest han ej genom ett dåligt leverne befinnes vara orsaken till barnets vanart». I en annan kommun angåves »faderns supiga och oordentliga levnadssätt» såsom utslagsgivande i berörda avseende. Samma för lagen okända, rent moraliska uppfattning gjorde sig gällande, då det vore fråga om fattigvårdens kostnader för blinda eller dövstumma barn och fattiga barn i skolåldern. Så diskvalificerades i en kommun fadern för utgifterna för underhåll av barn i skolan, men »ej för blinda och dövstumma, då ju fadern ej har skuld i detta förhållande».

I 20 kommuner diskvalificerades barnafader till utom äktenskapet fött barn, vilket blivit föremål för fattigvård, i 35 fall däremot icke. I 10 fall lämnades frågan obesvarad. Vissa fattigvårdsstyrelser gjorde diskvalifikationen beroende av, huruvida lysning till äktenskap avkunnats före barnets födelse eller icke, och i övrigt märktes, huru fattigvårdsstyrelserna vid diskvalifikationen anlagt högst olikartade och i många fall rent subjektiva synpunkter.

Valmanskårens sammansättning bleve i följd av denna ytterst skiftande praxis beroende på tillfälliga omständigheter och vederbörande fattigvårdsstyrelser subjektiva uppfattning. Det hände dessutom endast i undantagsfall, att styrelserna såsom sådana toge befattning med ifrågasvarande ärenden; utan även i större städer förekomme, att det utan all instruktion överlämnades till en underordnad tjänsteman att uppräta förteckningar över understödstagare.

Men även för utvecklingen av fattigvården i tidsenlig riktning vore det nuvarande sambandet mellan rösträtt och fattigvård ett hinder. Vilka åtgärder, som från det allmännas sida än vidtoges för moderniserande av fattigvården, komme det dock alltid att i allmänna medvetandet uppfattas som något mindervärdigt, så länge som fattigvården även i lindrigare former medför förlust av medborgerliga rättigheter. Om en ändring skedde, kunde även den väsentliga fördelen uppnås, att det bleve möjligt använda fattigvården som organ för tillfälliga nödhjälpsåtgärder, något som man hittills av lätt begripliga skäl undvikit.

Skulle ett fattigvårdsstreck överhuvud bibehållas, borde dock icke skuldförhållandet till kommunen göras till grund för diskvalifikationen, utan vederbörandes osjälvständighet i ekonomiskt avseende. Härvid yppade sig två utvägar, nämligen att antingen till nuvarande lydelse av stadgandet i riksdagsordningen foga ett tillägg, innefattande undantag för vissa slag av understöd, vilka av billighetsskäl ej böra medföra valrättens förlust, eller ock ersätta stadgandet med ett annat, som klart anger, vilka under stödstagare ej böra åtnjuta valrätt.

Ginge man den förstnämnda vägen, skulle givetvis undantagas

understöd på grund av sjukdom. Svårigheten att avgöra, huruvida ett understöd är tillfälligt eller varaktigt, talade för att undantaga båda formerna av understöd, men man kunde även såsom i norska grundlagen föreskriva, att understödet skall ha mottagits i form av sjukhusvård eller för att bekosta annan sjukvård. Helt naturligt borde även den fattigvård, som under försörjarens sjukdom lämnats hans familj, undantagas.

Undantagas borde vidare

kostnad för vård vid och i samband med barnsbörd;

allt slags understöd, som gäller skolbarns bispisning och hjälpande i övrigt abnormala barns undervisning och underhåll samt skyddsuffostran för ungdom;

understöd, som meddelats försörjare på grund av hustruns eller barnens kroniska sjukdom, för vilken långvarig anstaltsvård eller förlöpande understöd i hemmet är behövt.

Det kunde för övrigt ifrågasättas om ej till undantagen jämväl borde, liksom i Norge, hänföras understöd på grund av arbetslöshet, invaliditet, ålderdomssvaghet, vanförhet o. s. v.

Olägenheten med den nu angivna vägen vore att orättvisor så lätt kunde uppstå genom utelämnande av någon grupp, vilken likaväl som en annan borde undantagas.

Den andra utvägen, att klart angiva de former av understöd, som diskvalificera, skulle näst ett helt slopande av fattigvårdsstreckets hälsa med största tillfredsställelse av fattigvårdsstyrelserna. Genomförandet av principen om ekonomisk osjälvständighet såsom fattigvårdsstreckets grund borde därvid leda till att uteslutning drabbade endast dem, som äro fullt och varaktigt försörjda av fattigvården. En sådan lösning skulle nära överensstämma med det förslag om begränsning till de under »fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt stående», vilket upprepade gånger motionsvis framförts i riksdagen.

Begreppet »full försörjning» vore numera hävdvunnet inom svensk fattigvård och några tolkningssvårigheter behövde ej uppstå. Därest man i grundlagen ville förtydliga begreppet, mötte intet hinder för följande formulering: *full försörjning genom anstalt eller utackordering*. Svårare vore att avgöra, när försörjningen är *varaktig eller tillfällig*. Här finnes ingen hävdvunnen praxis. En lösning vore emellertid att tillämpa en liknande bestämmelse, som lagts till grund för § 33 pensionsförsäkringslagen, nämligen att de skulle vara uteslutna, »som (1913) under sammanlagt mer än 4 månader åtnjutit full försörjning av fattigvården».

Invändningen, att ett sålunda lagt fattigvårdsstreck ej drabbade försumliga försörjare, bemötte motionären med i huvudsak samma skäl, som anförts i den Widénska motionen 1912.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Konstitutionsutskottet fann de reformkrav, som framstälts beträffande fattigvårdsstrecket, värda beaktande. Visserligen kunde åtskilliga av de anmärkta olägenheterna i stadgandets tillämpning enligt utskottets mening icke tillskrivas någon oklarhet, vare sig i detta stadgande i och för sig eller de bestämmelser i fattigvårdsförordningen, vartill det hänför sig. Andra av herr von Koch berörda ojämnheter i praxis syntes däremot bero därpå, att gällande stadganden icke äro tillräckligt tydliga. Härutinnan krävdes redan ur tydlighetens synpunkt en omarbetning av lagstiftningen. Därtill komme emellertid även den omständigheten, att ifrågavarande grundlagsstadgande, även om det tolkas riktigt, föranledde diskvalifikation i större utsträckning än som kunde anses rättvist och billigt. Detta gällde, om en person erhållit understöd på grund av tillfällig oförvållad nöd eller om hans hustru eller minderåriga barn fått dylikt understöd för vård av sjukdom, för vilken i allmänhet krävdes anstaltsvård. En omarbetning av stadgandet eller av hithörande bestämmelser i fattigvårdslagstiftningen, i syfte att få dessa konsekvenser undanröjda, vore sålunda enligt utskottets mening av behovet påkallad.

Utskottet kunde likväl icke ansluta sig till något av de gjorda förslagen till grundlagsändring. Mot det socialdemokratiska förslaget hade tidigare sådana anmärkningar gjorts, att detsamma icke kunde tillstyrkas av utskottet. Härtill komme dessutom, att enligt fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag begreppet »målsmansrätt» i allt väsentligt skulle försvinna. Herr von Kochs förslag kunde utskottet icke biträda redan av den anledningen, att enligt detsamma åtnjuten fattigvård icke skulle medföra förlust av rösträtt, om den tilldelats en persons hustru, utan endast om den tilldelats honom själv. Denna princip kunde utskottet för sin del icke godkänna.

Med hänsyn till de förändringar i fattigvårdslagstiftningen, som vore å bane, samt då fattigvårdslagstiftningskommittén icke framlagt förslag till omarbetning av lagstiftningen härutinnan, inskränkte sig utskottet till att hemställa om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om förslag till sådan ändring i gällande lagstiftning, att rösträtt icke berövades någon av den anledning, att han häftar för understöd, som under löpande eller sistförflutna kalenderåret av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn vid tillfällig oförvållad nöd

eller ock hans hustru eller minderåriga barn för vård av sjukdom, vid vilken i allmänhet anstaltsvård kräves.

Arbetet borde givetvis anknytas till den blivande nya fattigvårdslagstiftningen.

Fem reservanter förordade, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning om sådana ändringar i § 16 riksdagsordningen, att understöd av fattigvårdssamhälle icke måtte föranleda förlust av rösträtt i andra fall än de, då sådant understöd antingen utgår eller under viss tid närmast före valet utgått såsom full försörjning, vilken icke blivit återbetald.

Reserva-
tioner.

Reservanterna ansågo, att herr von Koch förebragt synnerligen goda skäl för en förändring enligt av honom angivna principer, men hade icke kunnat förorda omedelbar lagändring, dels emedan innebörden av termen »full försörjning» måhända icke vore så fixerad, att den utan närmare prövning kunde insättas i grundlagstexten, dels emedan motionärens förslag även i andra hänseenden möjligen kunde lämna rum för anmärkningar. Diskvalifikationen skulle enligt förslaget sålunda icke drabba den, som vid vallängdens upprättande åtnjuter försörjning, om icke försörjningstiden under året uppgår till fyra månader, men däremot den, som under den angivna tiden åtnjuter sådan, även om han skulle hava återbetalt densamma.

En annan grupp av reservanter yrkade bifall till det socialdemokratiska förslaget om diskvalifikation allenast av den, som står under fattigvårdsstyrelsens målsmansrätt.

Kamrarna stannade i olika beslut. Första kammaren biföll för sin del utskottets hemställan, medan andra kammaren antog båda de framförda reservationerna.

Riksdagens
kamrar.

Utländsk lagstiftning och rättsutveckling.

I de flesta utländska författningsurkunder eller vallagar stadgas ett fattigstreck, varigenom i större eller mindre utsträckning de, som åtnjuta offentlig fattighjälp, stundom ock andra »utblottade» personer, uteslutas från rösträtt vid politiska val.

Den översikt över viktigare dylik lagstiftning och i vissa fall dess historia och tillämpning, som nedan lämnas, måste föregås av en reservation för möjligheten, att uppgifterna i vissa delar kunna — fränsett de senaste revolutionära omstörtningarnas inverkan — vara föråldrade eller eljes missvisande. De svårigheter, som möta vid en sådan undersökning, äro nämligen betydande och ha icke kunnat med tillgängliga hjälpmedel med full säkerhet övervinnas. Svårigheterna ligga framför allt i följande förhållanden.

Författningsurkunderna hänvisa oftast till vallagar eller andra författningar och vallagarna i sin ordning till verkställighetsförordningar eller till kommunallag eller fattigvårdslag. En företagen lagändring kan vid sådant förhållande desto lättare bliva obeaktad, som såväl de internationella samlingsverken som de enskilda landens statsrättsliga framställningar äro bristfälliga på förevarande område. I fråga om Förenta Staterna och Schweiz vållas särskilda svårigheter av att det är de enskilda staternas och kantonernas lagstiftning, som är utslagsgivande.

Härtill kommer, att det ofta är omstritt, vad som enligt vederbörande lands fattigförvaltningsrätt är att hänföra till fattigvård i teknisk mening; ännu mera ovisst kan vara, huruvida det stadgade fattigstrecket hänför sig till alla de understödsformer, som förvaltningsrättsligt gälla som fattigvård. I speciell sociallagstiftning kan en inskränkning härutinnan vara given. Och dessutom har på sina håll praxis, med stöd av olika uttryckssätt i författningslagstiftning och fattigvårdslagstiftning och under inflytande av en allmän tendens att inskränka fattigvårdstreckets verkningar, småningom åstadkommit en omvandling av streckets innebörd. Å andra sidan klagas, att de lokala valmyndigheterna mångenstädes ge detsamma en tillämpning vida utöver lagens avsikt.

Eventuella felaktigheter i följande framställning torde emellertid gå i den riktning, att de framställa strecket såsom strängare, än det i verkligheten är.

Tyskland.

Ett fattigunderstödsstreck stadgas såväl i lagen om val till tyska riksdagen av den 31 maj 1869 som ock i det stora flertalet tyska staters författningar eller i valordningarna för deras landsrepresentationer, i den mån dessa grundas å allmänna val (med eller utan census). Likaså innehålla kommunalförfattningarna (Städteordnungen och Landgemeindeordnungen) allmänt en regel av dylik innebörd.

I tyska riksvallagen (§ 3) är stadgandet av följande lydelse:

»Från valrätt äro uteslutna: — — — 3. Personer, som uppbära eller under det sista valet föregående året uppburit fattigunderstöd av offentliga eller kommunala medel.»

Samma formulering går så gott som ordagrant igen i flertalet tyska staters lagstiftning. Att det ofta endast talas om »offentliga», men ej om »kommunala» medel betyder ingen olikhet i sak. Genomgående är uttrycket »fattigunderstöd», och likaså räknas den kritiska perioden allmänt ett år tillbaka från valet, varmed avses den utsatta dagen för (huvud-)valet. Preussiska vallagen utesluter dock »dem, som erhållit fattigunderstöd av allmänna medel» utan närmare angivande av tid.

Stadgandet i riksvallagen blev emellertid tidigt föremål för stark kritik; bl. a. framhövdes den oklarhet med därav följande stora ojämnheter i tillämpningen, som vidlådde detsamma. Så redan i de äldsta framställningarna av tyska rikets statsrätt (t. ex. R. v. Mohl, Das deutsche Reichstaatsrecht, Tübingen 1873, samt i Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft Bd. 30). Sedermera upptogs kritiken framför allt från fattigvårdshåll. Den för Tysklands fattigväsen ledande »Verein für Armenpflege und Wohltätigkeit» upptog frågan till behandling vid sin kongress år 1896, då olägenheterna av bestämmelsen utförligt dryftades och en grundlig revision påyrkades av mötet. De viktigaste anmärkningarna från detta håll sammanfattades sedermera av E. Münsterberg, chef för Berlins fattigväsen och länge Tysklands främste auktoritet på fattigvårdens och fattigrättens område, i följande ord (i Fleischmanns Wörterbuch des deutschen Staats- und Verwaltungsrecht 2 Aufl. 1911, art. Armenwesen): »Frånsett att den praktiska tillämpningen av dessa bestämmelser erbjuda betydande svårigheter, emedan fattigunderstödet begrepp i många avseenden icke låter sig på ett tillförlitligt sätt fastställas, så möter förvägrandet av valrätt jämväl allvarliga sociala och politiska betänkligheter. Är man allmänt överens därom, att förvägrandet av valrätt bör begränsas att gälla dem, som råkat i ett så starkt ekonomiskt beroende, att de icke mera förmå underhålla sig av egna

krafter, så har denna synpunkt ingalunda längre någon tillämplighet, där fråga är om enstaka fall av sjukdom, övergående arbetslöshet o. d., eller där en enskild familjemedlem på grund av svår kroppslig eller andlig ohälsa eller lyte är i behov av stadigvarande hjälp, vilken emellertid enligt grundsatsen, att familjen är att betrakta såsom en enhet, anses såsom understöd åt familjens överhuvud.»

I enskilda staters lagstiftning togs efter hand viss hänsyn till kritiken. I Württembergs författningsurkund § 142 infördes redan 1868 undantag för fattigunderstöd, som lämnats i anledning av en olycka av övergående verkan (»Fall eines vorübergehenden Unglücks»), varjämte redan återbetalt understöd förklarades ej medföra uteslutning från valrätt. Sistnämnda regel har i litteratur och praxis flerstädes antagits även utan stöd av uttryckligt lagbud. Badens författningsurkund innehåller i sin 35 § i lydelse av 1904 samma undantag som Würtembergs i fråga om understöd, föranlett av olycka av tillfällig natur; men därjämte har stadgats, att frihet från avgift för besökande av allmän undervisningsanstalt ävensom fritt tillhandahållande av undervisningsmateriel icke i rösträttshänseende gäller såsom fattigunderstöd. Och i Bayerns vallag den 9 april 1906 art. 4 p. 3 har till den vanliga formuleringen av fattigunderstödsstrecket fogats följande inskränkning: »varvid det särskilt icke är att anse som fattigunderstöd, om barn till röstberättigade njuta skolunderstöd av offentliga medel». Vidare har man framgått på den vägen att i fråga om vissa nyare former för social omvårdnad i därom stiftade speciallagar stadga, att därav förorsakade kostnader *i intet avseende* är att betrakta såsom fattigunderstöd; så i fråga om kostnad för tvångsuppfostran, för vissa skolbehov o. s. v.

Sedan bristerna i tyska riksvallagens stadgande om fattigstreck påtalats i tyska riksdagen, antog riksdagen år 1907 en resolution, vari påyrkades lagändring därhän, att för förlust av valrätt till riksdagen och andra allmänna rättigheter icke finge komma i betraktande varken understöd i form av fria undervisnings- och utbildningsmedel, fri läkarebehandling, fria apoteksvaror och andra läkemedel eller intagande å sjukvårdsanstalt, ej heller sådant understöd, som redan återbetalts. Efter det saken ånyo varit på tal i riksdagen år 1908, framlades ett regeringsförslag till en särskild lag, vilket med en mindre jämkning antogs, varpå lagen utfärdades den 15 mars 1909. Enligt denna lag skola, såvitt i rikslagar förlust av allmänna rättigheter göres beroende av uppbygget fattigunderstöd,

såsom dylikt understöd *icke* anses:

- 1) sjukunderstöd (»Krankenunterstützung»);

2) anstaltsvård, som lämnas anhörig på grund av kroppslig eller själslig ohälsa eller lyte (»Gebrechen»);

3) understöd i och för ungdomsomvårdnad (»Jugendfürsorge»), uppfostran eller yrkesutbildning;

4) andra understöd, om de lämnats blott i form av enstaka (»vereinzelte») bisträckningar till avhjälpande av ögonblickets nödläge;

5) understöd, som återgäldats.

Riksdagen beslöt tillika hemställa hos rikskanslern att verka för att samma grundsatser bleve antagna jämväl av de särskilda förbundsstaterna.

Ett sådant antagande har ock ägt rum i så gott som alla förbundsstaterna. (År 1916 saknades dock ännu tre stater, däribland Preussen och Oldenburg).

I regeringsmotiven till rikslagen i fråga heter det, att grunden för stadgandet om ett fattigstreck betingar, att det icke bör komma till tillämpning vare sig i sådana fall, där det icke är att befara, att den understöddes ekonomiska självständighet gått förlorad genom att det allmännas hjälp tagits i anspråk, eller i sådana fall, där nutida åskådning förbjuder, att understödet tillägges verkan av fattigunderstöd. Antoges lagen, komme i allmänhet blott sådana personer att drabbas av rättsförlusten i fråga, vilka varaktigt ligga den offentliga fattigvården till last — och detta med bortseende från mottagare av varaktigt sjukunderstöd.

Angående innebörden av de särskilda, i lagen upptagna undantagsfallen anföra motiven:

Sjukunderstöd inbegriper alla i händelse av sjukdom till hälsans återställande eller till livsuppehälle givna understöd, sådana de exempelvis uppräknas i sjukförsäkringslagens 6 och 7 §§, alltså penningunderstöd, läkarebehandling, intagande och vård å sjukhus, läkemedel, glasögon, bräckband o. s. v.; vidare vård å lungotsanatorier, vilohem o. d., dock utan inskränkning till viss tid eller visst belopp, och oavsett om det är mottagaren själv eller någon hans anhörige, som är sjuk. I senare fallet är det jämväl likgiltigt, om understödet är lämnat den anhörige omedelbart eller medelbart.

Anstaltsvård enligt punkt 2) åsyftar fall, där någon vårdas icke för sjukdom, utan för kroppsligt eller andligt lyte, som enligt erfarenheten är obotligt. Man har avsett sinnessjuka, idioter, dövstumma, blinda, vanföra o. s. v.

Under punkt 3) innefattas allt understöd för uppfostran (befrielse från skolavgift, fritt tillhandahållen undervisnings- och övningsmaterial och

andra uppfostringsändamål tjänande utgifter). Härmed likställes understöd för yrkesutbildning.

Undantagas de under punkterna 1)—3) upptagna fall, kvarstå dock — fortsätta motiven — talrika fall av fattigunderstöd, om vilka icke kan sägas, att de för mottagaren medföra förlust av hans ekonomiska självständighet. Hit höra exempelvis kostnader för barnsbörd, begravning av anhörig, vidare sådant kontant understöd eller bisträckning med tak över huvudet, kläder, värme o. s. v., som skall tjäna till avhjälpande av ett ögonblickets nödläge. — — Det motsvarar icke nutidens socialpolitiska åskådningar, att den, som i följd av ögonblickets nödläge blivit nödsakad att taga fattigvården i anspråk, skall förlora viktiga publika rättigheter. — — I regel skall det här komma att bli fråga om understöd, som givits blott *en* gång, och det synes lämpligt, att detta gives uttryck i själva lagen. Men för att förebygga en formalistisk tolkning talas icke om »engångshjälp», utan om »enstaka» bisträckningar.

Så långt motiven.

I tyska riksdagen likasom sedermera i bayerska lantdagen gjordes formuleringen av fjärde punkten till föremål för kritik. Det uttalades farhågor för att den skulle kunna tolkas alltför restriktivt. För att förebygga detta konstaterades enighet med regeringen därom, att uttrycket »enstaka bisträckningar» icke borde tolkas snävt, att det kunde omfatta även upprepade bisträckningar och att det bl. a. inbegrepe understöd vid fall av övergående arbetslöshet. I fråga om uttrycket »ögonblickets nödläge» godkände bayerska inrikesministern ett uttalande, att detsamma borde anses beteckna »ett vid understöds lämnande förefintligt nödläge av övergående natur» (»gegenwärtig und vorübergehend»).

Att den ifrågavarande rikslagen emellertid icke ansetts utgöra en definitiv och tillfredsställande lösning av problemet, därpå tyder å ena sidan den fortsatta kritiken från fattigvårdsintresserat håll, å andra sidan det förhållandet, att då rikslagen i oförändrad form upptogs i den bayerska och den hessiska lagstiftningen, man likvisst icke fann sig kunna umbära vissa andra uttryck, åsyftande restriktiv användning av stadgandet om fattigstreck. Bayerns vallag innehåller sålunda alltjämt ett uttalande, att »särskilt» icke skolunderstöd må anses som fattigunderstöd. I litteraturen framhålles, att detta lagens ord »särskilt» alltjämt har praktisk betydelse för fall, som ej täckas av den nya lagen. I Hessen, där 1909 års rikslag inpassats såsom ett moment av § 7 i 1911 års lag om representationen, är det så mycket mera påfallande, att huvudregeln om fattigstreck i samma paragraf fått följande lydelse: »Personer, som

vid tiden för valet *för sitt livsupphåll* uppbära eller under de sista tolv månaderna före valet uppburit *ett icke blott övergående* fattigunderstöd av offentliga medel.»

I enstaka tyska stater finnes intet fattigstreck stadgat, t. ex. Lippe (vallag den 19 oktober 1912), Hamburg (lag om val av borgerskap den 5 mars 1906). Här är emellertid fråga om treklassval, i Hamburg dessutom med census även för lägsta klassen.

Österrike.

Enligt riksrådsvalordningen den 26 januari 1907 § 8 mom. 2 äro från valrätt uteslutna »de, som njuta eller under det valet omedelbart föregående året njutit fattigförsörjning, eller som överhuvud ligga den offentliga barmhärtigheten till last».

Med den senare delen av stadgandet åsyftas enligt lagkommentarerna yrkesmässiga bettlare. Vad åter beträffar stadgandets förra del, är särskilt att märka, att här i motsats till tysk — och även svensk — rätt icke talas om »fattigunderstöd» utan om »fattigförsörjning». Kommentarer till lagen framhäva betydelsen av denna formulering. I lagrummet självt uppräknas för övrigt vissa arter av understöd såsom icke hänförliga vare sig till »fattigförsörjning» eller till »akter av offentlig barmhärtighet», nämligen understöd ur fattigkassor, olycksfalls-, ålders- eller invaliditetspensioner, kostnadsfri vård å allmänt sjukhus, befrielse från skolavgift, tillhandahållande av undervisningsmedel eller studieunderstöd ävensom understöd till hjälp ur ett nödläge (»Notstands-aushilfen»).

Frankrike.

Den franska statsrätten känner överhuvud ytterst få politiska rösträttshinder. Bland dem intages ett framstående rum av dom för åtskilliga brott. Något egentligt fattigstreck finnes alls icke; däremot medför domfällande för lösdriveri eller bettleri förlust av rösträtt.

England.

Genom The Representation of the People Act 1918 (»Folkrepresentationslagen») har fattigvårdsstrecket såsom sådant helt avskaffats i England.

Det heter nämligen här i § 9 mom. 1: »Ingen må uteslutas från registrering eller röstning såsom valman vid parlamentsval eller kom-

munala val (as a parliamentary or local government elector) på den grund, att han själv eller någon, för vars underhåll han är ansvarig, har mottagit fattighjälp av något slag (poor relief or other alms).»

De som försörjas på fattighus eller liknande inrättningar, äro emellertid av annan grund uteslutna. Såsom allmänt rösträttsvillkor för män kräver nämligen lagen (§ 1), att vederbörande skall den 15 januari eller juli näst före valet sedan minst sex månader såsom ägare eller brukare (hyresman) haft självständig bostad (residence) eller ock under samma tid ägt eller innehaft lokal för sin verksamhet (business premises) av visst hyresvärde, och för ogifta kvinnor gives bestämmelser i samma riktning. I 41 § föreskrives sedermera, att den, som är intagen såsom inhysing eller patient i fängelse, sinnessjukhus, arbetshus, fattighus eller liknande inrättning, icke på grund därav må betraktas såsom i denna lags mening bofast.

Schweiz.¹⁾

Såsom ovan nämnts, bero rösträttens närmare begränsningar ej blott i fråga om kommunala och kantonala val, utan ock vid val av representanter i nationalrådet, av den kantonala lagstiftningen. Sex kantoner hava intet som helst fattigvårdsstreck. I de övriga finnes däremot ett sådant stadgat, av något växlande innebörd. Genomgående är grundsatsen, att understödet skall hava en varaktig karaktär. Ofta diskvalificerar understödet blott så länge det fortvarar; i ett par kantoner även viss kortare tid därefter; i ännu tre andra ända till dess det återgåldats. Diskvalifikation följer i regel även, om understödet lämnats åt valmannens hustru eller barn. I ett par kantoner skiljes mellan förvållad och oförvållad nöd, så att t. ex. blott ett genom liderligt leverne iråkat varaktigt försörjningsbehov verkar rösträttens förlust. Denna sistnämnda bestämmelse, förenad med begränsning ifråga om försörjningstiden, har legat till grund för ett av föbunds församlingen antaget förslag till gemensam schweizisk lagstiftning i ämnet (1874; bestämmelsen ingick i ett större författningsförslag, som föll vid folkomröstning, efter vad det vill synas just på de olika uppfattningarna i olika kantoner rörande vissa streck.)

¹⁾ Uppgifterna äro tio år gamla.

Spanien.

Enligt gällande vallag av 1907, som i förevarande del blott återgiver den sedan 1890 gällande rätten, äro från den allmänna rösträtten till deputeradekammaren uteslutna bland annat de, som äro upptagna i välgörenhetsinrättningar eller på egen ansökan av administrativ myndighet auktoriserats att få taga den allmänna välgörenheten i anspråk. Bland andra uteslutna nämnas emellertid ock »de, som omedelbart eller subsidiärt äro gäldenärer hos publik kassa». Vad denna allmänna formulering skall anses innebära, har ej kunnat utrönas.

Förenta Staterna.

Enligt förbundslagstiftningen gälla vid förbundsval samma rösträttsregler, som gälla beträffande den talrikare avdelningen av representationen i den särskilda staten, dock att färg, ras eller tidigare slaveri ej få verka uteslutning, och att kongressledamöternas antal för de olika staterna stå i proportion till antalet *röstberättigade* i vederbörande stat. Efter exempel från New Hampshire (1792) infördes i ännu sju stater under loppet av de fyra första årtiondena av 1800-talet en bestämmelse, att »fattiga» (»paupers») skulle vara uteslutna från valrätt. I en av dessa stater har stadgandet sedermera upphävt, en annan har däremot tillkommit. På en senare tid har i några andra stater stadgats uteslutning av den, som intagits å fattighus. I övriga stater saknas varje bestämmelse i ämnet, men genom tolkning av kravet på bofasthet därhän, att detta ej vore uppfyllt genom att personen intagits i fattiginrättning, har praxis kommit till enahanda resultat, som i nyssnämnda stater vunnits på lagstiftningsvägen.

I Nederländerna

har — åtminstone före sista tidens reformarbete på representationsrättens område — från rösträtt, enligt lagens lydelse, uteslutits »den, som inom ett år före vallängdens upprättande uppburit allmänt fattigunderstöd.»

I Belgien

gälla däremot regler, som äro närmast överensstämmande med den franska rättens. Den som internerats i arbetshus på grund av yrkesmässigt bedrivet bettleri eller lösdriveri, är under interneringstiden och

tio år efter frigivandet förlustig rösträtt; den som eljes för lösdriveri eller bettlande intagits på räddningshus, är förlustig rösträtt intill tre år sedan han lämnat anstalten. Däremot medför varken intagande å allmänt fattighus eller fattigunderstöd i hemmet någon förlust av publika rättigheter.

Italien.

I vallagen den 28 mars 1895 § 98 uttalas, att personer, som intagits å allmän vårdanstalt eller som regelmässigt underhållas av offentliga välgörenhetsanstalters medel, äro varken valberättigade eller valbara.

Denna bestämmelse tolkas sålunda, att vid särskilda tillfällen utgivna understöd, även om de äro periodiskt återkommande, icke medföra valrättens förlust, så länge icke understödet utgör ifrågavarande personers huvudsakliga medel till livsuppehälle. Å särskilt uppgjorda listor upptages en förteckning av sådana fattiga, som vid inträffande sjukdom regelmässigt skola erhålla fri läkarvård och läkemedel; men detta medför ingen menlig inverkan å rösträtten.

Danmark.

Danmarks Grundlov utesluter i sin avfattning av 1915 likaväl som förut från politisk rösträtt den, som åtnjuter eller tidigare åtnjutit allmänt fattigunderstöd, utan att detta vare sig återgäldats eller efterskänkts. Att märka är emellertid, att dels genom fattigvårdslagen av 9 april 1891 med senare däri vidtagna förändringar, dels ock genom annan lagstiftning en mängd bisträckningar till obemedlade, däribland flere mycket viktiga arter, förklarats icke vara hänförliga till fattigvård i egentlig mening och således ej medföra fattigvårds rättsverkningar. Hit höra ålderdomsunderstöden enligt 1891—1908 års lagstiftning därom. De utgå till värdiga personer över 60 år, ur stånd att skaffa sig själva eller dem, för vilka försörjningsplikt förefinnes, nödvändigt uppehälle eller sjukbehandling. Vidare stå understöd från de s. k. kommunala hjälpkassorna (före 1913 kallade de fattiges kassor) utanför. Detsamma gäller talrika former av understöd åt skolbarn (bispisning, fria böcker och materiel m. m.), understöd åt barnaföderskor enligt lagen den 29 april 1913, vidare utgifter till läkare och barnmorska, begravningskostnader, anstaltsvård för sinnessjuka, vanföra, tuberkulösa och åtskilliga andra kategorier av sjuka och lytta, hjälp åt i sjukkassa försäk-

rade, som kommun utbetalar efter sjukkassebidragets upphörande intill nämnda bidrags belopp, understöd åt vid krigstillfälle inkallade värnpliktiges familj, tak över huvudet som lämnas den, som på grund av rådande bostadsbrist ej kan själv förskaffa sig sådant o. s. v.

Ensamt åldersförsörjning och hjälpkasseshjälp utgå tillsammans med lika högt belopp som den egentliga fattigvården.

I Norge

infördes ett fattigvårdsstreck 1898 i samband med antagande av den allmänna rösträtten. I Grundlovens § 52 punkt d) upptogs bland de grunder, som utesluta från rösträtt, även följande: »ved at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Understøttelse av Fattigvæsenet.»

År 1908 ändrades momentets lydelse till följande, som redan tidigare, år 1904, blivit stadgad i fråga om kommunal rösträtt: .

»d. ved for sig selv, Egtefælle eller Børn under Femten Aar at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt fattigunderstøttelse, som ikke inden Mandtallets Afslutning af vedkommende er tilbagebetalt.

Understøttelse, som er modtaget i Form af Indlæggelse paa Sygehus eller Asyl eller til Dækkelse af Udgifter ved anden Sygebehandling, og understøttelse, som er foranlediget ved abnorme Børns Undervisning, ved anordnet særskilt Undervisning for Skolebørn eller ved Skolebørns Forsyning med Undervisningsmidler, medfører dog ikke Stemmerettens Suspension.»

Ändringen antogs av stortinget enhälligt och utan debatt. Även det motsvarande stadgandet i kommunallagen hade 1904 enhälligt beslutats.

År 1914 riktade ett kommunmöte, representerande ett tjugotal kommuner, en hemställan till stortinget om »upphävande av det inhumana förhållande, att olyckligt ställda medborgare, som på grund av nöd måst taga fattighjälp, förlora sina medborgerliga rättigheter.» Denna hemställan översände tinget till regeringen, vilken samma år avlät en proposition (nr 157), vari *alternativt* hemställdes, att § 52 punkt d) skulle givas lydelsen: »ved Fattigunderstøttelse i den Udstrækning, som ved Lov bestemmes» eller *ock* helt och hållet upphävas. I den helt kortfattade motiveringen för denna proposition uttalas, att dittills gällande bestämmelser finge anses otillfredsställande. Många röstberättigade, som icke njöte fattigunderstöd, vore i själva verket icke mera »självhjälpta» eller mera självständiga än fattigunderstödda. Och många röstberättigade, som oförskyllt, särskilt i följd av sjukdom eller arbets-

löshet, nödgades söka hjälp av fattigvården, finge sin rösträtt suspenderad därför att de uppställda undantagen icke vore nog omfattande. Det funnes alltså skäl att antingen utvidga dessa undantag — något som lämpligast ordnades genom allmän lag — eller ock helt upphäva stadgandet om fattigunderstöd såsom suspensionsgrund.

Alldeles samtidigt med propositionens framläggande och såsom det synes oberoende av densamma framfördes från socialdemokratiskt håll motionsvis ett ändringsförslag, vilket gick ut på att bibehålla systemet att i grundlagen själv uppräknade bestämda undantagsfall, där fattigunderstöd icke finge verka suspenderande på rösträtten, men utvidga dessa undantag enligt ettdera av två alternativ. Enligt alternativ 2 skulle till redan befintliga undantag fogas följande: »Understøttelse til Ophold under Sygdom eller Arbejdsledighed, og Understøttelse, som gives til Invalidere eller Uføire og til gamle, alderdomssvage Personer.» Alternativ 1 skilde sig härifrån endast genom att orden »eller Arbejdsledighed» uteslutits.

Förslagen kommo under behandling av stortinget 1916. Konstitutionskommitténs majoritet, bestående av vänstermän och socialdemokrater, förordade i första hand till antagande regeringsförslaget om stadgandets fullständiga upphävande, i andra hand den socialdemokratiska motionens alternativ 2, i tredje hand samma motions alternativ 1. Regeringsalternativet om överflyttande av lagstiftning i ämnet från grundlag till allmän lag avstyrktes såsom icke innebärande någon lösning av frågan. Kommitténs högerfraktion hemställde om bifall till det socialdemokratiska alternativet 1, under uttalande att man skulle tillstyrkt alternativet 2, därest däri begränsning gjorts till understöd för *oförvållad* arbetslöshet. En ledamot (vänsterman) avstyrkte samtliga förslagen.

I stortinget blev efter en långvarig och livlig debatt förslaget att helt borttaga fattigvårdsstrecket avslaget med 37 röster mot 71, i det att således ett par röster fattades för uppnående av den för grundlagsändring fordrade två tredjedels majoriteten. Därefter antogs med 73 röster mot 35 det av konstitutionskommittén i andra hand förordade alternativ 2 i den avgivna motionen.

Grundlagsstadgandet har alltså numera följande lydelse:

»ved for sig selv, Egtefælle eller Børn under femten Aar at nyde eller i det sidste Aar før Valget at have nydt Fattigunderstøttelse, som ikke inden Mandtallets Afslutning af vedkommende er tilbagebetalt.

Understøttelse, som er modtaget i Form af Indlæggelse paa Sygehus eller Asyl eller til dækkelse av Udgifter ved anden Sygebehandling

eller til Ophold under Sygdom eller Arbejdsledighet, og Understøttelse, som gives til Invalider eller Uføre og til gamle, alderdomssvage Personer, samt Understøttelse, som er foranlediget ved abnorme Børns Undervisning, ved anordnet særskilt Undervisning for Skolebørn eller ved Skolebørns Forsyning med Undervisningsmidler, medfører dog ikke Stemmerettens Suspension.»

Den så formade bestämmelsen hade emellertid under stortingsdebatten kritiserats ej blott från motståndare till en reform, utan mera ingående från den sida, där den godtogs såsom dock innefattande en förbättring. Från förstnämnda sida uttalades farhåga, att då enligt norsk rätt omröstning genom fullmakt i händelse av laga förfall är medgiven, valrätt för fattigunderstödda invalider och alderdomssvaga skulle leda till fullmaktsvärning bland politiskt okunniga och likgiltiga. Häremot erinrades, att inom det kommunala livet det förmärkts en stark tendens, oberoende av partiståndpunkt, att ersätta fattigunderstöd av många slag, däribland understöden till invalider och gamla, med kommunal hjälp av annan karaktär. Från vännerna av en reform anmärktes mot lagbestämmelsen, att den *dels* skulle vålla vanskligheter i tillämpningen — exempelvis vid bedömande, huruvida hjälp till livsuppehälle kunde sägas vara lämnad »under sjukdom» eller till en »gammal» person — och *dels* ledde till orättvisa, i det att exempelvis understöd åt den, som väl ej vore sjuk, ej heller vanför eller invalid, men lede av svag hälsa eller nedsatt arbetsförmåga, alltjämt medförde förlust av rösträtt. Slutligen anmärktes ock på det oegentliga i att bland undantagen upptoges vissa understöd, som enligt allmän lag icke hade fattigvårdskaraktär.

I fråga om reformens verkningar upplystes, att enligt den officiella statistiken vid senaste val för fattigstreckket fallit i runt tal 48,000 personer av 1,134,000 väljare (män och kvinnor), samt att av dessa cirka 30,000 beräknats vara understödstagare på grund av alderdom, sjukdom eller invaliditet, 1,700 på grund av lättja och dryckenskap, och cirka 16,000 av andra orsaker.

Finland.

Finska lantdagsordningen 20 juli 1906 § 5 utesluter från valrätt bl. a. »den, som för sig åtnjuter understöd av fattigvården, där understödet icke är blott tillfälligt». Understöd åt anhöriga ävensom understöd åt personen själv av »tillfällig» karaktär verkar alltså icke diskvalificerande.

Kommitterades yttrande.

Gällande grundlagsbud i fråga om fattigvårdsstrecket intager den ståndpunkt, att alla slag av understöd av fattigvårdssamhälle diskvalificera för utövning av politisk rösträtt — förutsatt att understödet mottagits vid någon tid under de senaste aderton månaderna, och att den person, varom fråga är, häftar för understödets återbetalning.

Ett fattigvårdsstreck av denna generella typ infördes under förra delen av 1800-talet i en rad nordamerikanska stater och inflöt därpå efterhand i åtskilliga europeiska statsförfattningar. Detta senare försiggick i allmänhet i samband med att vederbörande stat övergick till ett representativt skick, byggt på allmän rösträtt eller i realiteten närmande sig denna, vare sig nu denna rösträtt var samfäld och lika eller — såsom t. ex. i Tyskland flerstädes var fallet — utövades efter klassvalsprincipen, och de fattigare folklagen alltså blott inom nedersta väljarklassen kunde utöva politiskt inflytande. Fattigvårdsstreck vid politiska val infördes sålunda i antydnda sammanhang i slutet av 1840-talet i Bayern och Preussen och senare efter hand i andra tyska stater, år 1898 i Norge och år 1909 hos oss.

Vid sistnämnda sena tidpunkt var emellertid fattigvårdsstreckets i angivna vidsträckta gestaltning å de flesta håll, där det tidigare tillämpats, antingen redan utdömt eller åtminstone dess berättigande underkastat allt starkare kritik. Samma år, som strecket hos oss infördes, vidtogs så väl för valen till tyska riksdagen som till flera tyska förbundsstaters representationer en kraftig begränsning däri, ett exempel som nästan alla övriga tyska stater snart följde. Och sedan flera år har med allt större styrka i Tyskland arbetats för fattigvårdsstreckets fullständiga avskaffande. Denna rörelse har icke politisk karaktär — strecket synes i nuvarande skick politiskt spela en rätt ringa roll — utan upp bäres av ledande fattigvårdsmän av skilda politiska meningsriktningar. I Norge vidtogs redan 1908 en ej obetydlig inskränkning, vilken 1916 åtföljdes av en mycket radikal dylik, understödd i sina flesta och viktigaste delar av alla partier. I Danmark har man, i synnerhet från och med 1891 års understödslagstiftning, framgått i samma riktning, ehuru på en helt annan väg. Fattigvårdsstreckets bibehållas formellt i den

allra strängaste form, men dess verkningar modifieras starkt därigenom, att många och viktiga former av understöd åt ekonomiskt svagt ställda personer icke eus i fattigrättsligt hänseende och således än mindre i fråga om sina politiska verkningar betraktas såsom fattigunderstöd. I Frankrike, Belgien med flera stater har strecket aldrig förefunnits, i Italien har det i tillämpningen starkt kringkurits. I England har genom 1918 års representationslag uttryckligen fastslagits, att ingen må utslutas från upptagande på listan över politiskt eller kommunalt röstberättigade på den grund att han eller någon, för vilken han är försörjningspliktig, har mottagit fattigunderstöd. I Förenta Staterna synes den strömning, som före 1800-talets mitt genomförde ett allmänt fattigstreck i vissa stater, snart ha gått tillbaka och har icke senare förmått göra sig gällande.

Det är alltså en mycket bestämd tendens världen över till fattigvårdsstrecks väsentliga begränsande eller fullständiga upphävande, som för de senaste decennierna kan konstateras. Och situationen är för närvarande den, att den svenska lagstiftningen intager en långt strängare ståndpunkt än som — enstaka betydelselösa undantag fränsedda — har motsvarighet inom jämförliga kulturländer.

De skäl, med vilka denna reformrörelse gått till storms mot fattigvårdsstrecket, hava huvudsakligen varit trenne, alla för övrigt välkända från den ännu hos oss förda diskussionen i ämnet. Man har underkastat de principiella grunder, med vilka ett fattigvårdsstreck i vår tid kan rättfärdigas, en kritisk prövning och därvid betonat den omvandling i fråga om förutsättningar, syftsmål och karaktär, som det sociala hjälparbetet har undergått. Man har påvisat streckets menliga verkningar för möjligheten av detta hjälparbetes rationella bedrivande. Och man har slutligen påvisat, hurusom ett allmänt formulerat fattigvårdsstreck leder till en tillämpning av den mest ojämna och godtyckliga art, ofta långt över vad rimligtvis kan hava varit lagens avsikt.

Ur rättsprincipiell synpunkt har man hävdats, att från nutida rättsuppfattnings ståndpunkt icke kan anföras en hållbar grund för fattigvårdsstrecket annat än möjligen i fråga om vissa former av utpräglad och varaktig försörjning. Med oförnekligt fog har man härvid fäst uppmärksamhet på den fortgående förskjutning i motiveringen, som utmärkt försvaret för det allmänna fattigvårdsstrecket och som enligt erfarenheten är ett så karakteristiskt symptom för att man har att göra med ett rättsinstitut, som i allt fall i sitt befintliga skick är innanmurket och icke längre uppbäres av rättsmedvetandet. Då strecket efter amerikanskt mönster i mitten av förra seklet infördes i Mellaneuropa, åberopades såsom

huvudskäl farhågan, att ett politiskt parti eljest kunde söka befästa sin popularitet och öka sitt anhang genom att frikostigt tilldela obemedlade valmän understöd av allmänna medel. Sedan denna synpunkt förlorat all betydelse, har man motiverat strecket med att rättskänslan kräver, att den som så illa sörjt för sig och sin familj, att det allmänna måste träda hjälpende emellan, tilldelas en allvarlig tillrättavisning genom att fränkännas full medborgerlig likställighet med dem, som oförvitligt draga försorg om sig och de sina. Efter att det häremot erinrats, att mången till följd icke av bristande god vilja utan av bristande förmåga kommit i behov av understöd, jämkades försvarsständpunkten därefter, att förlusten av rösträtt icke borde betraktas såsom något slags straff, utan grundade sig på ådagalagd undermålighet och därmed ock oskicklighet att deltaga i allmänna värv. Även i denna position har emellertid försvaret icke kunnat hålla stånd gentemot det obestriddiga och avgörande inkastet, att oförmågan att reda sig utan hjälp ingalunda behöver bero på personliga egenskaper, utan enligt erfarenheten titt och ofta betingas av ogynnsamma yttre omständigheter. Slutligen har man förts fram till erkännandet, att fattigvårdsstrecket i nutiden måste söka sitt principiella berättigande i den synpunkten, att den som för sin person icke intager en tillräckligt självständig yttre ställning, icke kan anses skickad att deltaga i folkrepresentationens utkorade. På denna grund står så gott som all nyare lagstiftning i ämnet. Uttryckligt intages ståndpunkten exempelvis i motiven till 1909 års tyska rikslag. Den norska lagbestämmelsen, i den lydelse den erhållit 1916, utgör i viss mån ett undantag, varom närmare framdeles; men detta sammanhänger därmed att här, såsom framgår av ovan lämnade redogörelse för dess tillkomst, föreligger en ren opportunitetslösning. Hos oss framskyntar i 1904 års regeringsproposition en anslutning till äldre åskådning, men redan i konstitutionsutskottets motivering för gällande bestämmelse år 1905 och följande år åberopas endast hänsynen till att valmanskåren besitter erforderlig självständighet. Och i den vederhäftiga diskussionen, särskilt i Tyskland, synes man tills vidare ha kommit till full enighet om att denna synpunkt bör vara den vägledande.

Det faller emellertid i ögonen, att ingen av dessa senare principständpunkter förlänar berättigande åt ett fattigvårdsstreck av den omfattning som vårt nu gällande. Skall utslutningen fattas som ett uttryck för samhällets ogillande, är det nödvändigt att begränsa den till att gälla dem, som genom lättja, oordentligt levnadssätt eller likgiltighet bragt sig själv eller anhöriga i behov av fattighjälp. Men vårt gällande fattigstreck tager alls ingen hänsyn till sådana synpunkter, och även inom

modernare lagd lagstiftning är det blott ett par schweiziska kantoners stadganden och till syftningen ock den norska lagen, som prövat på att genomföra en dylik distinktion. Ansåge man sig kunna gå denna väg, fordrade visserligen konsekvensen, att man i likhet med fransk, belgisk och spansk lagstiftning även låte lösdriveri, bettleri och varjehanda brottslighet gälla såsom uteslutningsgrund. Ty rättsgrunden är tydligen enligt ifrågavarande åskådning egentligen icke fattigunderstödet utan det socialt mindervärdiga, parasiterande levnadssättet. Följdriktigt genomförd, borde hela tankegången i själva verket leda till borttagande av fattigvårdsstrecket, men införande av en rättslig procedur, i vilken de s. k. borgerliga hedersrättigheterna (jfr Strafflagen 2: 19) fränkännas vissa socialt lastbara individer. Detta är i själva verket lagstiftningens ståndpunkt i sistnämnda länder. I en schweizisk kanton, där man tillämpar tanken i fråga om personer, som genom sitt dåliga levnadssätt bragts i nöd, kräver man emellertid tillika, att förhållandet, efter yrkande av fattigvårdsmyndighet, underställes en administrativ domstols prövning. Systemet skulle antagligen så gott som undantagslöst drabba ett litet antal individer, vilka ändock icke deltaga i allmänna val, och har väl redan av denna grund icke kommit i åtanke i de länder, där man i senare tid reviderat sitt fattigvårdsstreck.

I en vida mindre tillspetsad form har emellertid grundtanken, att en åtskillnad mellan *förvållad* och *oförvållad nöd* bör läggas till grund för fattigvårdsstreckets reformering, säkerligen icke få anhängare. Man tänker sig därvid vanligen fattigvårdsstrecket såsom i princip bibehållet, men med den modifikation, att för sådana fall där nöden är oförvållad, understödet icke skall diskvalificera för rösträtts utövande. Och man torde mena, att ett så lagt rösträttsstreck, på samma gång det har befriats från all orättvisa och hårdhet, skall äga den viktiga uppgiften att utöva en lycklig moralisk inverkan. Säkerligen överskattar man ofantligt denna sistnämnda verkan av rösträttsstrecket. Just för de sämsta elementen, som strecket framför allt borde drabba, spelar förlusten av rösträtt esomoftast ingen som helst roll. Det komme alltså att sikta på de något bättre, men med svag karaktär. Håri ligger redan en orättvisa. Men för nyssnämnda bättre element äro tvivelsutan de med nödvändigheten att anlita fattigvården i övrigt förbundna omständigheterna av ojämförligt mycket kraftigare verkan än rösträtts förlust. Om sistnämnda påföljd är med stor sannolikhet att befara, att föreställningen om densamma inställer sig för medvetandet först då behovet av fattigvårdshjälp redan är aktuellt. Men tydligen är det ingen vinst, att en nöd, som — förvållad eller oförvållad — dock redan är för handen,

går ut över hustru och barn därför att hufadern, för att ej berövas sin rösträtt, vägrar att själv och förbjuder de sina att anlita fattigvården.

Men framför allt föreligger ett bestämt hinder mot att uppställa denna generella skillnad mellan förvållad och oförvållad nöd däri, att i praktiken den icke låter sig genomföras. Åt vem skulle nämligen det ytterst grannliga värvet överlämnas att pröva, huruvida nödtillståndet bör läggas den understödde till last eller icke? Valet kan knappast stå mellan andra än den lokala fattigvårdsmyndigheten och valmyndigheten, men det behöver icke vidare utföras, huru omöjlig såväl den ena som den andra av dessa lösningar i själva verket är. Den nuvarande ordningen, huru bristfällig den må vara, är utan tvivel att föredraga framför ett dylikt system, som lämnar godtycket öppet spelrum och utsätter fattigväsendet för en impopularitet av starkaste art.

Överallt har man och tagit avstånd från att beträda dylika vägar. I motiverna till den tyska rikslagen framhäves sålunda med skarpa omöjligheten av att låta myndigheterna skilja mellan förvållad nöd och oförvållad.

Den åsikt åter, som vill grunda fattigstreckets berättigande därpå att den, som ej förmår ekonomiskt hjälpa sig själv, ej heller är skickad att taga del i offentliga ärenden, kunde ju däremot möjligen synas syfta till ett försvar för fattigstrecket i dess fulla utsträckning. Men den är alltför uppenbart oriktig för att äga någon betydelse i diskussionen. I fråga om rent tillfälligt iråkadt nödläge har väl knappast ens varit avsikten att driva denna åsikt; men det måste betonas, att även för många fall av permanent behov av understöd den saknar berättigande. Förvärvsförmåga är nämligen ingalunda något oeftergivligt kännetecken på kvalifikation att förstå och bedöma politiska frågor. En med lyte eller försvagad hälsa behäftad person kan mycket väl vara i ett fortvarande behov av understöd av fattigväsendet, utan att det mot hans medborgerliga kvalifikationer kan göras någon befogad anmärkning.

Frågan blir då slutligen den: kan det med skäl göras gällande, att en person i och med att han för sig eller sin familj åtnjutit fattigunderstöd, för vars återgåldande han ännu häftar, förlorat sin yttre personliga självständighet i en grad, som gör honom mindre väl skickad för valmansfunktionen? Själva mottagandet av understödet eller det iråkade skuldförhållandet kan svårligen anses utöva en dylik verkan; detta lär i själva verket få anses vara erkänt såväl av vår lag som de flesta andra i och därmed, att understöd, som mottagits för något längre tid tillbaka, icke verkar rösträttsförlust, oaktat det icke återgåldats.

Grunden måste väl fastmera sökas i själva formen och villkoren för understödets meddelande eller möjligen i det presumerade behovet att snart ånyo anlita fattigvårdens hjälp.

Vid bedömandet av frågan har man därför att taga i betraktande att fattigvård i våra dagar till mycket stor del bottnar i helt andra sociala förutsättningar och fullföljer långt flera och olikartade sociala syften än tidigare var händelsen samt att den i följd härav både till sin innebörd och till sina yttre former företer betydande skiftningar och delvis helt annan karaktär än den forna. Med det nutida samhällets struktur och med nutida levnadsbetingelser för en stor del till de omedlade klasserna hörande människor blir det synnerligen ofta ett blott helt naturligt förhållande, att samhället måste lämna sitt stöd för övervinnande av vissa ekonomiska svårigheter. Och å andra sidan får samhällets ingripande alltmindre karaktären av en allmosa, av barmhärtighet lämnad den nödstälde, utan mer av en handling förestavad av ett allmänt intresse, t. ex. omsorgen om det uppväxande släktets fysiska och moraliska hälsa och styrka. Dessa faktorer samverka till att den deklarerade mildrats även i fråga om de till varaktig försörjning omhändertagna understödda och i många andra fall alldeles icke inträder. Särdeles gäller detta om tillfälliga understöd och om sjukhjälp, understöd åt mindre arbetsföra i hemmet o. s. v. Den ställning av beroende eller känsla av beroende, som av understödet alstras, blir alltså i vissa fall minskad, i många andra fall helt ringa eller rent av ingen.

Kravet på en valmannens oberoende ställning har tidigare flerstädes föranlett uteslutning av lagstadda eller andra personliga tjänare från valrätt. Liksom denna inskränkning numera allmänt fått förfalla, så har synpunkten ifråga även i förevarande fall blivit av allt mindre praktisk betydelse. Så mycket kan i allt fall från början fastslås, att den numera icke kan med fog göras gällande till förmån för ett allmänt fattigvårdsstreck.

Stundom har emellertid framställts den invändning, att ovan berörda samhällsunderstöd med »socialhygieniskt» eller liknande syfte böra vara skilda från meddelande av *fattigvård* och i stor utsträckning också äro det, samt att vid sådant förhållande det icke föreligger skäl att begränsa fattigvårdsstrecket. Det är ju riktigt, att pensionsunderstöd enligt pensionslagen, vissa understöd för barns undervisning, vissa former av kostnadsfri sjukhjälp o. s. v. icke räknas såsom fattigunderstöd. Men ingalunda är en ur rösträttsstreckets synpunkt rationell uppdelning genomförd; långt därifrån. Såväl hos oss som i andra länder tillkommer

den egentliga fattigvården många uppgifter av ifrågavarande art; hos oss växlar för övrigt fördelningen mellan t. ex. fattigvårds- och hälsovårdsmyndigheternas verksamhetsområden betydligt i olika kommuner. Vår nya fattigvårdslagstiftning har icke inneburit någon systemförändring i detta avseende. Åsikterna bland fackmän om det rätta omfånget för den egentliga fattigvårdsverksamheten är dessutom allt annat än stadgad; tvärtom har därom i olika länder just under de sista åren förts ett livligt meningsbyte. Denna fråga är emellertid uppenbarligen att pröva efter rent socialpolitiska och administrativrättsliga hänsyn, och det är därför av vikt att rösträttsbestämmelserna äro så lagda, att rösträttsproblemet och det sociala vårdproblemet icke komma i inbördes beroende av varandra. Ett sådant beroende innebär emellertid ett generellt fattigstreck, sådant som vårt. Följden härav är, att en kommun kan föranledas att i fråga om viktiga former av hjälpverksamhet undvika att förläna dem fattigvårdskaraktär, enär detta tack vare rösträttsstrecket skulle diskreditera verksamheten i de behövandes ögon. Och likväl hade det ur ekonomisk, social eller organisatorisk synpunkt måhända dock varit det lämpligaste, att verksamheten just hänförts till fattigvård.

Från auktoriteter på fattigväsendets område har ock med allt större styrka och enstämmighet riktats kritik mot ett generellt fattigvårdsstreck. I Tyskland, där likvisst fattigvårdsstreckets skärpa synnerligen avsevärt mildrats genom 1909 års lagstiftning, har inom ledande fattigvårdskretsar, såsom redan antytts, en allt enstämmigare önskan om fattigstreckets fullständiga avlysande kommit till uttryck. Frågan har de senare åren varit å bane vid upprepade tillfällen å den stora tyska fattigvårdsföreningens årsdagar och styrelsemöten och en hel rad av Tysklands mest erfarna och ansedda fattigvårdsmän hava där yttrat sig, i det närmaste utan någon gensaga, i denna riktning. Hos oss har fattigvårdslagstiftningskommittén uttalat (Betänkande 1915, Del I s. 441 ff.), att ur fattigvårdens synpunkt ifrågavarande rösträttsstreck för visso skulle kunna undvaras samt att kommittén, som funne det icke ligga inom dess befogenhet att ur andra synpunkter uttala sig om det samma, dock icke ville underlåta att framhålla det önskvärda i en reform, som undantog vissa fall och vissa former av fattigvård. Och i de ovan i historiken refererade motionerna av landshövding Widén, nyssnämnda kommittés ordförande, samt numera överinspektören för rikets fattigvård v. Koch hava dessa synpunkter och önskemål närmare utvecklats, varvid det icke fördolts, att man å detta håll ser den ur fattigvårdssynpunkt bästa utvägen i streckets fullständiga avskaffande.

En tredje huvudsynpunkt i diskussionen om en reform av fattigstrecket, som starkt betonats såväl i andra länder som hos oss, är den utomordentliga ojämnhet och osäkerhet i rättstillämpningen, vartill gällande bestämmelser leda. Fattigvårdslagstiftningskommittén framhåller detta förhållande i nyssnämnda betänkande (s. 442) och omnämner ock, att från de lokala myndigheterna klagomål till kommittén avgivits över författningarnas svårtillämplighet. Sistnämnda förhållande påvisas i ovan nämnda motion av herr Widén, och följderna för praktiken belysas av herr v. Koch med siffror, hämtade från uppgifter, som införskaffats av Svenska fattigvårdsförbundet.

Den officiella valstatistiken har av skäl, som framgå av det följande, inga uppgifter, som kasta ljus över dessa förhållanden. I detta sammanhang må emellertid inledningsvis ur denna statistik angivas några tal, som giva en allmän föreställning om omfattningen av streckets verkningar.

Efterföljande tabell utvisar antalet av fattigvårdsstrecket uteslutna personer vid riksdagsvalen 1911—1917.

Genom fattigvårdsstrecket diskvalificerade personer.

År	A n t a l			I % av antalet i röstlängd upptagna personer	I % av hela antalet icke röstberättigade
	Landsbygden	Städerna	Summa		
1911	26,401	17,845	44,246	3.3	15.6
Våren 1914	25,836	20,348	46,184	3.3	15.7
Hösten 1914	26,991	21,579	48,570	3.5	17.0
1917	24,404	18,994	43,398	3.0	13.6

Det framgår härav att genom fattigvårdsstrecket uteslutits från valrätt drygt 3 procent av hela väljarekåren. Av samtliga de icke röstberättigade har vid dessa fyra val i medeltal 15.5 procent uteslutits från valrätt på grund av häftande för fattigunderstöd.

Av de angivna siffrorna framgår jämväl, att fattigvårdsstrecket drabbat avsevärt tyngre bland städernas befolkning än på landsbygden. De relativa förlustsiffrorna för valmanskårerna i städerna och på landsbygden äro följande:

	År	Landsbygden	Städerna
	1911	2.6 procent	5.5 procent
Våren	1914	2.5 »	5.8 »
Hösten	1914	2.6 »	6.0 »
	1917	2.3 »	4.8 »

Bland de i röstlängd upptagna personer blevo sålunda på grund av fattigvårdsstrecket diskvalificerade relativt taget mer än dubbelt så många i städerna som på landsbygden. En jämförelse mellan landsbygden inom ett typiskt jordbrukslän sådant som exempelvis Gottlands län och en stad sådan som Stockholm giver till resultat en ännu större skillnad till landsbygdens förmån. Medan i Stockholm år 1917 på grund av fattigvårdsstrecket diskvalificerades 7,910 personer eller 7.7 procent av hela antalet i röstlängd upptagna personer i staden, var motsvarande relativtal för Gottlands läns landsbygd endast 0.6 procent.

En undersökning av det sätt, varpå fattigvårdsstrecket verkat inom olika yrkesgrupper, ådagalägger, att den ojämförligt största delen av de på denna grund från valrätt uteslutna faller inom kroppsarbetarnas klass och särskilt är att hänföra till »arbetare». Av 43,398 genom fattigvårdsstrecket diskvalificerade valmän år 1917 voro sålunda icke mindre än 39,851 personer att hänföra till kroppsarbetare och därav 23,563 personer till »arbetare».

Utan varje tvivel beteckna emellertid förestående siffror, att jämväl ett betydande antal sådana valmän berövats sin rösträtt, mot vilka i själva verket icke föreligger någon grundlagsenlig uteslutningsgrund. Att så är förhållandet, inses i själva verket redan vid ett jämförande studium av de författningsrum, vilkas bestämmelser äro utslagsgivande.

Enligt riksdagsordningens 16 § skall uteslutas »den, som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderåret tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn».

Det fordras alltså,

- 1) att understödet skall ha lämnats under föregående eller löpande år,
- 2) att det lämnats den ifrågakvarande själv, eller hans hustru eller barn,
- 3) att han häftar för detsamma, d. v. s. har en skyldighet att återbetala understödet, vilken icke fullgjorts.

Enligt lagen om fattigvård den 14 juni 1918 § 62 är en man alltid skyldig återbetala det understöd, som lämnats honom själv. Har det däremot lämnats åt hustru eller barn, föreligger sådan skyldighet blott om fattigvården lämnats enligt 1 §, d. v. s. om fattigvårdssamhället varit lagligen pliktigt att lämna fattigvården, däremot icke om s. k. frivillig fattigvård enligt 2 § lämnats. Huru långt fattigvårdsskyldigheten enligt 1 § sträcker sig, var redan enligt 1871 års fattigvårdsförordning en i åtskilliga punkter omtvistlig och omtvistad rättsfråga. Men även i den mån rättsfrågan var klar, återstod den frågan,

huruvida de i lagen uppställda förutsättningarna för skyldigheten i ett visst fall voro för handen i verkligheten. Huru därmed förhöll sig, måste varje gång prövas, innan man kunde avgöra, huruvida en återbetalningsskyldighet ålåg familjefadern. Denna svårighet har ofta framhållits, men man har däremot invänt, att om ny fattigvårdslag komme till stånd, den måhända skulle bortfalla. Det visar sig emellertid nu, att svårigheten i fråga icke blott kvarstår, utan tvärtom ganska avsevärt ökats. Sistnämnda förhållande beror därpå, att man funnit sig av humanitära och andra skäl böra utvidga området för den obligatoriska fattigvården och göra detta område mera tänjbart till anpassning efter förhållandena. Gränsen mellan obligatorisk och frivillig fattigvård har emellertid därigenom blivit mera svävande än förut.

Något avgörande av domstol, huruvida återbetalningsskyldighet föreligger, har i det stora flertalet fall icke träffats. Den, som skall lämna uppgifter att ligga till grund för röstlängden, är emellertid vederbörande lokala fattigvårdsstyrelse. På dess insikt i lagens rätta tolkning, dess kännedom om de faktiska omständigheter, som i varje särskilt fall inverka, och dess goda vilja att icke hävda andra fordringsanspråk än de med säkerhet lagligen grundade beror alltså i första hand, huruvida en person, åt vars familj ett understöd lämnats, skall behålla sin rösträtt eller icke.

Uppgiftsskyldigheten skall enligt stadganden i mantalsskrivningsförordningen 7 § 3 mom. samt kungörelsen den 26 november 1909 om röstlängds upprättande 5 § fullgöras genom avlämnande av förteckning *dels* vid mantalsskrivningen »å dem, som inom distriktet åtnjuta fattigunderstöd» och *dels* enligt stadgat formulär den 12 juni varje år å män, som vid årets början uppnått 24 års ålder, och utan att vara upptagna å nyssnämnda förteckning, den 10 juni häfta för understöd, som under förra eller löpande året tilldelats dem själva, deras hustrur eller minderåriga barn. Vidare skall lämnas upplysning, om någon av de å förstnämnda förteckning uppförda gottgjort lämnat understöd. För Stockholm och Göteborg äro något avvikande stadganden givna, vilka dock enligt vad kommitterade inhämtat icke i tillämpningen föranleda nämnvärd skiljaktighet.

Någon som helst motivering för åtgärden att uppföra en person å förteckningen skall icke lämnas.

Med ledning av förteckningarna uppgöres röstlängden. Den, som däri antecknats såsom utesluten från rösträtt på grund av att han häfter för fattigunderstöd, är enligt vallagens uttryckliga bestämmelse (28 §) *icke* berättigad att erhålla meddelande om uteslutningen sig tillsänd.

Å en naken uppgift av fattigvårdsstyrelsen — som representerar fordringsägaren — rörande ett fordringsförhållande, vars tillvaro beror på invecklade och även för juristen ofta svårbedömliga rättstolkningsspörsmål och på den osäkra förhandenvaron av vissa faktiska omständigheter, blir alltså valmannen, sig själv helt ovetande, frändömd sin rösträtt. I Stockholm praktiseras emellertid, enligt vad kommitterade inhäntat — ehuru vallagen såsom nämnt icke kräver det — att magistraten låter tillstålla den uteslutne underrättelse; och det har vidare upplysts, att detta i stor utsträckning leder till att vederbörande med framgång framställer en anmärkning, som också föranleder rättelse. Vilka emellertid de nödvändiga förutsättningarna äro för ett sådant lyckligt resultat, skall i det följande påvisas. Vad i detta sammanhang närmast intresserar är, att det oförmälda förhållandet ju giver vid handen, att å orter, där dylik underrättelse icke lämnas, många valmän alldeles oskyldigt förlora sin rösträtt.

Faran för valmannen att råka så illa ut är som synes trefaldig. För det första kan fattigvårdsstyrelsen ha missförstått innebörden i gällande regler. För det andra kan den ha gjort ogynnsamma, men i själva verket ogrundade antaganden rörande avgörande fakta. För det tredje har valmannen ingen rätt att få kunskap om uteslutningen.

Den i herr v. Kochs motion oförmälda, genom utsända frågeformulär till fattigvårdsmyndigheterna erhållna utredning, som Svenska fattigvårdsförbundet föranstaltat, lämnar en god inblick i, huru allvarsamma dessa faror äro, och tillika, vilken fullkomligt oföretterlig ojämnhet i tillämpning, som förekommer. Kommitterade ha satts i tillfälle att taga del av primärmaterialet till denna utredning, de ifyllda frågeblanketterna. Mot plan och utförande av denna enquête synas inga befogade anmärkningar av betydelse kunna framställas. Frågorna äro formulerade med noggrannhet och tydlighet och avse just de praktiskt viktigaste punkterna. Svaren utvisa, att frågan i allmänhet också rätt uppfattats, och materialet — svar ha inkommit från våra fem största städer samt från ett sjuttioal andra kommuner (städer, köpingar och landskommuner) — är tillräckligt omfattande för det avsedda syftet: att få en överblick över i praxis förekommande skiftningar. Kommitterade ha vid sådant förhållande funnit det ändamålslost att själva utsända en rundfråga av liknande art.

Det vittnesbörd, de inkomna svaren avgiva beträffande lagtrogenhet i tillämpningen, är nästan ännu mera nedslående än man kunnat vänta. I två av landets största städer och i mera än femtio av sjuttio andra kommuner löser man svårigheten att uppdraga rätta grän-

sen mellan understöd, som skola återbetalas, och sådana till vars återbetalning skyldighet ej föreligger, på det enkla sätt, att man ej iakttagit den, utan alltid uppför familjefadern på listan över häftande. Och av de återståendes svar ser man esomoftast, hurusom än den ena, än den andra godtyckligt uppdragna gränsen tillämpas utan minsta stöd i lagen. I vissa fall, där laga diskvalifikationsgrund säkerligen föreligger, uppföres även i kommuner, där man eljes bemödar sig att följa lagens anvisningar, den häftande av billighetsskäl icke på förteckningen, enär lagbestämmelsen syns orimligt hård och dess tillämpande uppenbart skadlig för ett allmänt intresse.

Med hänsyn till det nu nämnda synes det överflödigt att referera de talrika fall av mer eller mindre tveklaktig, inom olika kommuner helt olika tolkning av varjehanda speciella, ehuru ofta praktiskt viktiga frågor, varom utredningen bär vittne. Den utvisar emellertid vidare, hurusom den inom olika stadskommuner skiftande fördelningen av ärendena mellan fattigvårdsnämnd eller fattigvårdsstyrelse å ena, övriga kommunala myndigheter å andra sidan medför olika tillämpning av rösträtsreglerna.

Men vidare framgår och har av upplysningar, som kommitterade inhämtat, ytterligare bestyrkts, att i alla sådana fall, där det är *outrett*, om verkligt sådant behov, som gör fattigvårdsmeddelande obligatoriskt, förelegat eller ej, så *presumeras det förra vara förhållandet*, och familjefadern uppföres på förteckningen över häftande. Detta är naturligen så mycket riskablare för hans rösträtt, som han vanligen ej torde få meddelande om förhållandet, så att han föranledes prestera utredning. Tydligt är emellertid, att även om, såsom i Stockholm sker, meddelande utsändes, det lätt kan hända, att detta ej når honom eller åtminstone ej i tid. Redan efter ett par veckor skall anmärkning vara gjord, åtföljd av bevisning. Det är emellertid icke lätt för den uteslutne själv att bedöma, om han verkligen är återbetalningsskyldig eller ej, vadan väl ofta finge vid uteslutningen bero utan någon anmärkning. Vill han åter framställa dylik, så reser sig en svårighet däri, att något visst skäl för uteslutningen ej finnes åberopat. För den, som vid sådant förhållande vill föra bevis om att *intet* giltigt skäl är för handen, återstår knappast någon annan utväg än att vända sig till fattigvårdsmyndigheten, där göra sig underrättad om anledningen till den vidtagna åtgärden och söka övertyga om dess grundlöshet ävensom utverka intyg av myndigheten, att anteckningen, efter vad den numera övertygat sig om, bör utgå ur röstlängden. Så lärers ock i allmänhet praktiseras i Stockholm.

Men om dylikt intyg ej kan utverkas, torde anmärkaren så gott som alltid vara utan förhoppningar att vinna beaktande för sin anmärkning.

Den här lämnade utredningen avser icke att innebära en kritik av den ordning, i vilken röstlängden, såvitt fattigvårdsstrecket angår, skall upprättas och fastställas. Mot ifrågavarande regler torde i och för sig knappast någon mera betydande anmärkning kunna göras; det torde vara svårt att påvisa, vilka avsevärda förbättringar här skulle kunna vidtagas. Även mot införande av underrättelseskyldighet tala starka skäl; det kan t. ex. knappast vara lämpligt, att fattiggårdarnas invånare år ut och år in tillsändas en påminnelse, att de stå utan röst-rätt. Felet ligger fastmera i själva stadgandet i riksdagsordningen, som upprättar ett så olyckligt juridiskt samband mellan politiska röst-rättsbestämmelser och vissa fattigrättsliga, efter helt andra hänsyn avpassade regler.

Den hittills förda undersökningen har lett kommitterade till den bestämda uppfattning, att det nuvarande rösträttsstrecket ur rättsprinci-
piell och ur socialpolitisk synpunkt liksom ock ur rättsäkerhetens är i trängande behov av en djupgående reform.

Anser man det därvid icke böra ifrågakomma att helt avskaffa strecket, — en möjlighet, som tills vidare lämnas å sido — utan endast är betänkt på att företaga väsentlig omläggning av detsamma till omfattning och karaktär, torde det vara förenat med vissa fördelar att till en början orientera sig över de utvägar i rent tekniskt hänseende, som därvid erbjuda sig. De linjer, som inom lagstiftningen kommit till användning, kunna i allmänhet hänföras till tvenne huvudgrupper. Enligt den ena metoden begränsar man själva huvudregeln till att allenast omfatta vissa arter eller former av fattigvård. En översikt av de viktigare begränsningar, som härvid kunna ifrågakomma, torde vinnas genom att erinra om följande motsättningar:

full försörjning — annat understöd;

varaktig försörjning — tillfälligt understöd;

försörjning i anstalt (»sluten fattigvård») — understöd i hemmet (»öppen fattigvård»); en tredje möjlighet (mellanform) utgör här utackordering;

försörjning åt personen själv — åt annan, för vilken han är försörjningspliktig;

understöd, som alltjämt fortvarar — tidigare åtnjutet understöd;

understöd vid självförvållad nöd — vid oförvållad nöd.

Genom sammanställningar av dessa eller andra varandra korsande indelningar kan man söka sig fram till en lämplig avgränsning av fattigvårdsstrecket.

Enligt den andra metoden bibehåller man som huvudregel, att häftande för fattigvårdsunderstöd diskvalificerar, men uppräknar vissa undantag från regeln. Såsom dylika undantag ha vid metodens tillämpning ifrågakommit huvudsakligen följande.

1. Sjukunderstöd i skilda former: läkarhjälp, läkemedel, bandage, proteser o. s. v., vård å sjukhus, livsuppehälle under sjukdom i hemmet.
2. Vård å anstalt åt familjemedlem, behäftad med sinnessjukdom, idioti eller obotligt kroppslyste.
3. Understöd till dylik familjemedlems vård och underhåll i hemmet.
4. Understöd vid arbetslöshet.
5. Hjälp till förlossningskostnad, begravningskostnad o. d.
6. Fri undervisning eller undervisningsmateriel, understöd vid yrkesutbildning ävensom s. k. social omvårdnad om barn och ungdom.
7. Invaliditets- och ålderdomsunderstöd.

Båda de angivna systemen kunna naturligen kombineras sålunda, att bland undantagen uppräknas t. ex. »allt tillfälligt understöd» eller »allt understöd i fall av oförvållad nöd» eller »allt tillfälligt understöd vid oförvållad nöd», eller ock sålunda, att beträffande visst specialfall t. ex. arbetslöshetsunderstöd, det fordras, att behovet skall vara oförvållat.

Utöver dessa båda system kan erinras om ett *tredje*, ovan redan berört, nämligen det som kommit i tillämpning i en schweizisk kanton och en gång accepterats av den schweiziska förbundsförsamlingen till upptagande i förbundslagstiftningen samt på sista tiden haft vissa förespråkare bland tyska fattigvårdsmän. Systemet utgår principiellt från att fattigvård ej diskvalificerar för rösträtt, men ger administrativ myndighet eller domstol befogenhet att i enskilda fall frändöma den person rösträtt, som genom lättja eller liderlig vandel ådragit sig själv eller sin familj behov av varaktigt understöd.

Sistnämnda system torde icke kunna ifrågasättas till införande i vårt land. Lämpligheten åter av det ena eller andra av de båda förstnämnda tillvägagångssätten är i viss mån beroende av den sakliga ståndpunkt, man finner sig böra intaga. Dock är det uppenbart, att det först refererade — en enda positiv utformning av uteslutningsgrunden — har ett avsevärt företräde genom sin större enkelhet, särskilt då man tager i betraktande, att stadgandet alltjämt bör ha sin plats i 16 § riksdagsordningen.

I fråga om reformens sakliga räckvidd ha kommitterade vid upp-

dragets överlämnande anbefallts att särskilt taga i omprövning den av andra kammaren år 1917 uttalade uppfattningen, att strecket kunde begränsas att gälla allenast de fall, då försörjning antingen ännu vid valtiden utgår eller under viss tid närmast dessförinnan utgått såsom full försörjning, vilken icke blivit ersatt. Därjämte borde avseende fästas såväl vid andra inom riksdagen framkomna uppslag som ock vid främmande lagstiftning i ämnet.

De inom riksdagen framlagda förslag, som även efter nya fattigvårdslagens antagande bevarat sin aktualitet, torde särskilt vara följande. Dels har det föreslagits att begränsa strecket att gälla full och varaktig försörjning, eller till dylik försörjning, som fortvarat en minimitid av fyra månader under föregående eller löpande kalenderår. Dels har man förordat uppställande av vissa undantag från gällande bestämmelses tillämpning. I sådant hänseende har av olika motionärer eller utskottsfraktioner förordats undantag av:

alla tillfälliga understöd, eller

tillfälligt understöd, föranlett av sjukdom eller oförvållad arbetslöshet, eller

understöd på grund av oförvållad, tillfällig nöd ävensom understöd åt hustru och barn för vård av sjukdom, varför i regel kräves anstaltsvård, eller

all kostnad för sjukvård åt valmannen själv, hans hustru eller barn.

I fråga om utländsk lagstiftning skall, under hänvisning till ovan lämnade redogörelse, i detta sammanhang blott lämnas en summarisk översikt över lagstiftningens ståndpunkt i vissa viktigare länder.

Man torde kunna särskilja huvudsakligen sex olika system, som kommit till tillämpning:

1) Fattigvård i vad form som helst inverkar icke å rösträtten (*Frankrike, Belgien*).

2) Endast inhysesjon å fattigvårdsanstalter uteslutas från rösträtt. Härtill leder i praktiken den *engelska* lagstiftningen, dock att enligt detta jämväl de, som varaktigt å fattigvårdens bekostnad äro intagna å sjukhus, vanförestalt o. s. v. äro uteslutna från rösträtt. Liknande är med eller utan stöd av lagbestämmelse förhållandet i de flesta av *Nordamerikas förenta stater*.

3) Uteslutna från rösträtt äro de, som för sig eller anhöriga åtnjuta *försörjning* (icke blott understöd), evad försörjningen är att anse såsom full försörjning eller delvis försörjning. Detta system tillämpas i *Österrike*; dock att försörjningsbegreppet, såsom framgår av upp-

ställda undantag, där fattas vidsträckt, varigenom systemet närmar sig 4) och 5).

4) Endast varaktigt understöd åt personen själv utesluter från rösträtt (*Finland*).

5) I princip utesluter fattigunderstöd från rösträtt, men lagen uppräknar mer eller mindre vittgående undantag från denna regel. Detta är det *tyska rikets*, *de flesta tyska staters* samt det *norska* systemet. Den sakliga innebörden av detta system är givetvis beroende av de uppställda undantagens betydenhet. Såväl i Tyskland som Norge äro numera undantagen mycket vittgående; de omfatta alla de viktigare fallen av tillfälligt understöd, samt av de permanenta understöden alla former av sjukunderstöd och anhörigas vård å anstalt för obotligt kroppsligt eller andligt lyte. I Norge omfatta de dessutom ålderdoms- och invaliditetsunderstöd. Därmed följer, att i resultatet Norge kommer det franska systemet nära, Tyskland närmar sig det engelsk-amerikanska.

6) Fattigunderstöd av alla slag, varför valmännen häftat, diskvalificera honom i rösträttshänseende (det *danska* och *svenska* systemet). Systemets stränghet kan vara mildrat av att vissa former av social hjälp åt enskilda medellösa icke alls har fattigunderstöds karaktär. Så är i mycket vidsträckt omfattning ordnat i Danmark, i vissa fall även i Sverige.

Enligt intet av de angivna systemen göres skillnad emellan *förvållad* och *oförvållad* nöd. I enstaka tyska stater finnes beträffande enstaka arter av fattigunderstöd stadgande i sådan riktning, varjämte må erinras om de säregna reglerna i en eller annan schweizisk kanton. Yrkanden om en dylik åtskillnad har framställts såväl i Tyskland som Norge vid senast där företagna reformarbete, men bestämt tillbakavisats under hänvisning till svårigheterna att genomföra den i praktiken.

På samma grund och under hänvisning till vad som rörande denna fråga ovan utvecklats finna även kommitterade varje uppslag, som bygger på denna grund, böra avvisas.

I de länder, där man icke gått än längre i streckets begränsning, har man dock alltmera bestämt kommit till att utesluta från beaktande *dels* alla rent tillfälliga understöd, oberoende av behovsanledningens art, *dels* ock — oberoende av om understödet är tillfälligt eller mera varaktigt — alla understöd, som avse social omvårdnad av allehanda slag om det uppväxande släktet eller som föranledas av sjukdom, olycksfall eller familjemedlems behov av anstaltsvård. Det torde kunna fastslås, att det överensstämmer med en mycket allmän uppfattning även hos oss, att åtminstone i dessa fall undantag bör äga rum. Men med rätta har

påpekats, att dessa undantagsbestämmningar lida av avsevärda svagheter. I fråga om de tillfälliga understöden har det erkänts, att det är det enda riktiga att icke tolka denna bestämning snävt, och i de länder, där densamma uppställts, har rättstillämpningen faktiskt också drivits till att även vid flere gånger inom en kortare tidrymd upprepade understöd, ja, t. o. m. där understödet för en tid utgått med viss regelbundenhet, betrakta understödet såsom icke diskvalificerande.

Men vid sådant förhållande är det givet, att gränsen mellan tillfälligt och varaktigt understöd överhuvud är svår att i praktiken uppdraga. Talrika gränsformer av svårbestämbar art skola här förekomma. Å andra sidan visar ju det redan sagda, att man ifråga om vissa viktiga understödsfall måst erkänna, att understödets egenskap av tillfälligt eller varaktigt ej kan tilläggas någon avgörande vikt. Men det är vidare icke svårt att påvisa andra praktiska fall, där med lika rätt befogenheten av en åtskillnad mellan det tillfälliga och det permanenta understödet kan sättas i tvivelsmål. Sålunda lärer intet giltigt skäl kunna anföras, varför den omständighet, att anhörigs sjukdom kräver *anstaltsvård*, skall föranleda annan behandling i rösträttshänseende än om en kropps- eller sinnessjuk eller med svårt lyte behäftad familjemedlem vårdas i hemmet, måhända med stora uppoffringar. Ej heller kan därvid med fog göras skillnad, allteftersom sjukdomen eller lytet är av beskaffenhet att vanligen föranleda anstaltsvård eller icke. Kostnaden och näringshindret kan vara lika stort i ena fallet som i det andra. Vidare måste, såsom redan tidigare berörts, det framstå som oberättigat att en person, som själv på grund av svår kroppslig bräcklighet nödgas mottaga ett mindre bidrag till hjälp vid sin självförsörjning, skall förlora sin rösträtt, ehuru han måhända genom karaktär, begåvning och insikter är en fullt värdig och omdömesgill samhällsmedlem.

Med förenade hänsyn till dessa synpunkter kunna kommitterade icke finna att det förhållande, att ett ej återgäldat understöd måste be-tecknas såsom varaktigt, ensamt för sig bör föranleda rösträttsförlust.

Av den utredning om streckets nuvarande verkningar i tillämpningen, som ovan givits, torde vidare ha framgått först och främst, att så länge man fäster avseende även vid tillfälliga understöd, det är alldeles nödvändigt att inskränka strecket att gälla blott understöd, som givits valmannen själv, icke hans hustru och barn. Kunde en gräns uppdragas mellan tillfälliga och varaktiga understöd, skulle betänkligheterna ur denna synpunkt onekligen bliva vida mindre, om de än visserligen icke bortföle. Men såsom nyss nämnts låter nämnda gränsbestämning sig icke användas, utan att ett nytt och i praktiken säkerligen mycket

betänkligt ojämnhets- och godtyckesmoment komme att införas. Det är nog utan tvivel så, att just i fråga om »försumliga familjeförsörjare» en ganska stark motvilja mot att lossa på fattigstrecket förefinnes, och att fördenskull mången skall finna det angeläget att icke helt borttaga rösträttsförlust som påföljd av att hustru eller barn måst omhändertagas av fattigvården. Men det gäller att lugnt och sakligt pröva även denna frågas olika sidor. Måste man — varom kommitterade äro övertygade — erkänna, att det icke kan överlåtas åt fattig- eller valmyndighet att i det särskilda fallet ingå på prövning, huruvida nöden vållats av familjefadern, så står valet mellan att i dylika fall — specialarter av understöd möjligen särskilt undantagna — alltid fränkänna honom rösträtt eller att icke alls låta understödet inverka. Från med fattigvårdsförhållanden förtrogna personer — så av herrar Widén och von Koch i deras motioner — har med styrka framhållits det socialt förvända i ett system, som ställer den som är gift och familjefar medborgerligt vida mera ogynnsamt än den ogifte. Och säkerligen överskattar man alldeles streckets moraliska verkan till ordentlighetens och plikt-trohetens befrämjande, likasom man överdriver den praktiska olägenheten av att ett relativt helt obetydligt antal mindre värdiga personer likställas med alla andra i en medborgarrätt, som de merendels icke lära vara ivriga att utöva.

Dessa överväganden hava alltså fört till det resultat, att inga tillfälliga och inga åt annan än den ifrågavarande personen själv meddelade understöd böra diskvalificera, samt vidare att detsamma åtminstone i stor utsträckning gäller även om varaktigt understöd. Det kunde ifrågasättas att söka såsom undantag från regeln uppräknade dessa sistnämnda fall. Men mot denna anordning talar dels, att själva gränsen mellan tillfälliga och varaktiga understöd visar sig i och för sig tagen icke vara tillräckligt klar för att ligga till grund för en lagbestämmelse. Och härtill kommer, att erfarenheten utvisat det olämpliga i att genom en uppräknade av nyssnämnda art söka utstaka gränser. Det skall alltid inträffa, att man därvid lämnar utan beaktande fall, som för närvarande äro eller i en snar framtid kunna bliva praktiska nog och vilkas utslutning framstår som en orättvisa samt jämväl som ett hinder för en rationell fattigvård och fattigvårdspolitik.

Rent principiellt kan, enligt kommitterades uppfattning, mottagande av fattigunderstöd, i sådana fall då understödstagaren alltjämt vistas i sitt hem, icke anses grundlägga en sådan grad av osjälvständighet, att han icke kan bibehållas vid sin valrätt, och detta oavsett huruvida fattigunderstödet är att anse såsom full försörjning eller icke. Det

synes jämväl vara synnerligen svårt att förstå varför mottagande av understöd eller försörjning i form av öppen fattigvård under viss sammanhängande tid skulle grunda större osjälvständighet i valrättshänseende än om understödet utgått vid ett eller flere tillfällen. I båda fallen kan orsaken till och syftet med fattigunderstödet hava varit sådant, att orättvisan av ett samband mellan valrätt och fattigunderstöd framstår med särskild tydlighet. Utom ifråga om den nyss berörda svårigheten att begränsa begreppet »varaktigt» understöd torde det ifråga om den öppna fattigvården även vara vanskligt att avgöra, huruvida full försörjning kan anses föreligga eller icke. I herrar Widéns och v. Kochs motioner har det visserligen gjorts gällande att begreppet »full försörjning» vore inom fattigvårdspraxis så vedertaget och dess innebörd så ostridig, att det med fördel läte sig användas, och tillika erinrats, att det redan inom lagstiftningen kommit till användning, nämligen i övergångsbestämmelserna till 1913 års lag om pensionsförsäkring. Inom 1917 års konstitutionsutskott uttalades dock vissa tvivel om att begreppet i fråga vore utmärkt av nödig klarhet. Och de upplysningar, kommitterade vid förfrågning hos sakkunniga inom pensionsstyrelsen erhållit, ha till fullo bestyrkt, att i själva verket en stor osäkerhet vid tillämpningen av pensionslagens nyssnämnda bestämmelser måst konstateras.

Vidare synes det vara en godtycklig tillämpning av den antagna principen att låta ett redan upphört försörjningsförhållande, och detta t. o. m. om det ligger rätt långt tillbaka i tiden, verka diskvalificerande. Begränsar man fattigvårdsstrecket till att gälla allenast den slutna fattigvården, torde icke heller de farhågor vidare kunna tillmätas betydelse, som exempelvis i 1904 års regeringsproposition framfördes, att den understödde i syfte att skaffa sig valrätt skulle strax före vallängdens uppgörande för tillfället avsäga sig understödet.

Kommitterade vilja därför föreslå, att bestämmelsen rörande fattigvårdsstrecket i 16 § riksdagsordningen erhåller följande lydelse:

»Den, som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning.»

Den avgörande vikten har således här icke lagts därpå, huruvida försörjningen helt ut bekostas av fattigvården eller icke. Rent sakligt synes det icke böra komma an på huruvida den försörjde i någon mån genom anhörigas hjälp, genom eget arbete o. s. v. kan bidra, utan därpå att han *för sin person* har blivit tagen om händer antingen sålunda att han beretts plats å fattiganstalt eller annan inrättning eller att han blivit föremål för utackordering. Onekligen medför ett

sådant omhändertagande en viss grad av beroende och nedsättning av självständigheten.

Huruvida i själva verket ens i detta fall tillräckligt starka skäl för en utslutning är för handen, kan visserligen diskuteras. Den norska reformen av 1916 är byggd på ett förnekande därav. Men det kan erinras, att ett fullständigt borttagande av fattigvårdsstrecket hittills icke veterligen hos oss ens varit ifrågasatt och att en dylik åtgärd säkerligen skulle te sig helt främmande för rättsuppfattningen inom vida kretsar av vårt folk.

Någon ändring i vallagen torde icke böra föranledas av den föreslagna grundlagsändringen. Av skäl, som tidigare berörts, synes just med en sådan begränsning av fattigstrecket, som här föreslagits, det varken vara nödigt eller lämpligt att borttaga stadgandet, att valnämnden *icke* behöver sända underrättelse till den, som på förevarande grund utslutits från rösträtt.

De jämkningar i verkställighetsförordningen till vallagen samt möjligen i mantalsskrivningsförfattningarna, som av förslaget föranledas, hava kommitterade ansett falla utom sitt uppdrag.

Utskyldsstrecket.

Historik.

1866.
års R. O.

Enligt § 14 riksdagsordningen i dess ursprungliga lydelse uppställdes icke såsom ett direkt villkor för valrätt att hava fullgjort skatteplikten. Indirekt förefanns emellertid ett »utskyldsstreck», i det att valrätt tillkom allenast »envar i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad man». Häri låg ett krav på att vederbörande icke vid valtillfället resterade för något av de tio sist förflutna årens kommunalutskylder till den kommun, där han var mantalsskriven.

1896.
Prop. nr 41.

I proposition till 1896 års riksdag — den första propositionen i rösträttsfrågan — vari föreslogs viss sänkning av inkomstgränsen för valrätt till andra kammaren, bibehölls kravet på kommunal rösträtt som villkor för politisk. För att skapa garantier mot den utvidgade valrätten hade emellertid därutöver intagits bestämmelse om att den, som finge valrätt på grund av inkomst, skulle under två år näst före det år, valet ägde rum, hava uppskattats till den föreslagna minimiinkomsten samt under vardera av nämnda två år till stat och kommun erlagt förfallna utskylder efter en inkomstbevillning av minst en riksdaler femtio öre.

Motioner
A. K. n:is
234, 236,
238, 239.

I avgivna motioner föreslogs ifråga om utskyldsstrecket å ena sidan ett bibehållande av den gällande ordningen, samt å andra sidan att för valrätten skulle uppställas samma villkor som för valbarhet. I dessa villkor ingick icke någon fordran på fullgjord skatteplikt.

Riksdagen avslög såväl propositionen som motionerna.

1900.
Motioner.
A. K. n:is
173, 179.

På grund av motioner i andra kammaren begärde 1900 års riksdag en allsidig utredning rörande de förutsättningar och villkor, under vilka valrätten till andra kammaren kunde utsträckas. Det borde tagas

under övervägande, huruvida för valrätten ej kunde bestämmas annan grund än den kommunala rösträtten, t. ex. erläggande av direkt skatt till staten. Det borde vidare prövas, om icke en utsträckning av valrätten borde förbindas med åtskilliga garantier, varibland särskilt nämndes fullgjorda skyldigheter mot samhället genom utskylders ordentliga betalande under viss tid m. m.

I proposition till 1902 års riksdag framlades från regeringens sida nytt förslag till rösträttsfrågans lösning. I förslaget uppställdes kommunal rösträtt alltjämt som villkor för valrätt till andra kammaren. Som särskilda villkor föreslogs dessutom bland annat, att vederbörande icke finge häfta eller vid utgången av någotdera av de två senaste kalenderåren hava häftat för oguldna utskylder till stat eller kommun.

Föredragande departementschefen uttalade till statsrådsprotokollet, att principiella skäl talade för att villkoret om oguldna kommunalutskylder utsträcktes att omfatta krono- och kommunalutskylder i allmänhet och att valmannen icke heller under den närmaste tiden före valet finge hava försummat att fullgöra honom åliggande skattebetalning. Det skulle emellertid vara alltför strängt, om även en kortvarig försummelse skulle för viss tid framåt suspendera valrätten. Lämpligt vore härför att förknippa denna påföljd allenast med sådan försummelse, som fortvarit utöver utgången av det kalenderår, varunder utskylderna bort erläggas. I allt fall skulle förebyggas, att utskylderna för förflutna år skulle erläggas med särskilt syfte att bereda valrätt, en möjlighet, som lätteligen skulle kunna föranleda betänkliga missbruk. Departementschefen erinrade vidare, att enligt då gällande bestämmelser ett mycket stort antal valmän i vissa valkretsar vore uteslutna från rösträtt på den grund, att de häftade för oguldna kommunalutskylder. Detta förhållande berodde i högst väsentlig mån på brister i uppbördsväsendet, vilka borde avhjälpas. Genom den föreslagna skärpningen av utskyldsstrecket skulle helt säkert endast ett ringa antal valmän utestängas från valrättens utövning.

I särskilt yttrande till statsrådsprotokollet uttalade statsrådet von Krusenstjerna farhågor för att den föreslagna skärpningen av utskyldsstrecket skulle särskilt beträffande valmän, som åren före valtillfället flyttat från en till annan kommun, ej sällan giva anledning till valprocesser och därmed förenade olägenheter.

Bland de motioner, som väcktes i riksdagen i anledning av propositionen, innefattade herr *Brantings* motion ett förslag om allmän rösträtt utan andra villkor än dem, som stadgades för valbarhet.

I motion av herr *Lundgren* föreslogs ifråga om utskyldsstrecket, *Fattigvårds- och utskyldsstrecken.*

1902.
Prop. nr 65.

Motioner,
A. K. nr 181, 192, 195,
196.

att valrätt icke skulle tillkomma den, som vid mantalsskrivningstillfället, då anmälan skulle göras om begagnande av rösträtt och viss avgift skulle erläggas, häftade för under senaste kalenderåret förfallna utskylder till staten eller kommunen.

Enligt förslag av herr *von Knorring* skulle valberättigad, som vid valtillfället häftade eller vid utgången av det senaste kalenderåret häftat för oguldna utskylder till staten eller kommunen, vara förlustig rätten att deltaga i valet.

Herr *Lindblad* ville fastställa utskyldsstrecket så, att valrätt icke skulle tillkomma den, som häftade eller vid utgången av någotdera av de två senaste kalenderåren häftat för oguldna utskylder till staten.

Herr *von Friesen* framlade ett förslag, som i fråga om utskyldsstrecket innefattade fordran på kommunal rösträtt såsom villkor för politisk. Motionären ansåg, att bland de garantier, som borde avlägsnas ur det kungliga förslaget, vore den alldeles opåkallade skärpningen av det dåvarande utskyldsstrecket. Det erinrades, att propositionen innebure skärpning i dubbel måtto, ej blott så, att skuldfrihet ifråga om utskylder skulle, utom — såsom förut — vid valtillfället, jämväl hava förefunnits vid två föregående godtyckligt valda tidpunkter, utan även så, att det sålunda bestämda villkoret hädanefter skulle komma att gälla både krono- och kommunalutskylder, i stället för — såsom förut — enbart de senare. Även om det medgäves, att fullgjord skatteplikt liksom fullgjorda värnpliktsövningar lämpligen kunde uppställas såsom villkor för rätt att utöva aktivt medborgarskap, så följde dock ingalunda därav, att en utsträckning av den politiska valrätten skäligen borde betinga utsträckt fordran från statens sida på skattepliktens ordentliga fullgörande under längre tid och i annan ordning än den föreskrivna. Motionären instämde livligt i den inom regeringen reservationsvis framförda meningen, att det föreslagna utskyldsstrecket skulle komma att orsaka valtrassel. Det vore ett allför hårt och ojämnt drabbande straff, att en uraktlåten skatteinbetalning under ett år av valperioden skulle beröva någon hans valrätt. Den farhåga, som uttalats för att utan ett treårigt utskyldsstreck försök skulle komma att göras att genom skatteinbetalningar obehörigen påverka valresultatet, vore ogrundad. Sådana försök, om de verkligen i vårt land skulle ifrågakomma, torde vida kraftigare motverkas genom en vaksam press och laga domstolars utslag. Det måste medgivas, att även med då gällande bestämmelser ett bedrövligt stort antal valmän stupade på utskyldsstrecket, särskilt i de större städerna. Men icke vore en skärpning av utskyldsstrecket rätta vägen för åstadkommande av rättelse härutinnan, vilken

tvärtom borde sökas i ett kraftigt och mera ändamålsenligt inrättat uppboördsväsen.

Konstitutionsutskottet, som icke anslöt sig till vare sig propositionen eller motionerna, uttalade ifråga om utskyldsstrecket, att herr v. Friesens förslag om borttagande av villkoret angående ordentlig skattebetalning såsom villkor för aktuell valrätt omöjliggjort för utskottet att tillstyrka bifall till ifrågavarande motion. Utskottet ansåg uppfyllandet av nämnda fordran innebära icke blott ett vittnesbörd om intresse för valrättens erhållande utan även ett bland de viktigaste villkoren för medgivande av sådan rätt. I det nya förslag, som framlades av utskottet upptogs även stadgande om att den vore från valrätt utesluten, som vid utgången av någotdera av de två senaste kalenderåren ännu icke erlagt de utskylder till staten eller kommunen, vilka rätteligen bort under det året erläggas. Utskottet anmärkte särskilt, att detta innebure en mildring av utskyldsstrecket gentemot Kungl. Maj:ts förslag.

Konstitutions-
utskottet.

Inom utskottet förekom mycken meningsskiljaktighet på denna punkt. Två reservanter anslö sig till herr v. Friesens motion. Två andra reservanter ville åter lösgöra den politiska valrätten från den kommunala och i fråga om utskyldsstreck endast kräva fullgjord skatteplikt mot *staten*. En annan reservant önskade mildring av utskottets skattebetalningsvillkor till att endast gälla senaste året.

Reserva-
tioner.

Riksdagens beslut blev en ny framställning till Kungl. Maj:t om utredning av rösträttsfrågan. I fråga om utskyldsstrecket uttalades däri, att man syntes vara ense om att valrätt icke skulle tillkomma den, som uraktlåtit att fullgöra sina åligganden i avseende å skatteplikt.

Riksdagens
kamrar.

Vid anmälan i statsrådet av 1902 års riksdagsskrivelse framhöll föredragande departementschefen, att lösningen av frågan om utsträckt valrätt till andra kammaren icke vidare syntes låta sig genomföras på grundvalen av den politiska rösträttens sammanfallande med den kommunala eller över huvud taget genom nedsättning av censusbeloppen, utan att en varaktig lösning av frågan lämpligen borde åstadkommas genom borttagande av alla censusvillkor. I sammanhang härmed borde för valrätt uppställas vissa andra villkor, varibland nämndes 25 års ålder, fullgjord värnplikt samt fullgjord skatteplikt till stat och kommun, där sådana förpliktelser ålåg vederbörande.

1904,
Prop. nr 51

Som grundval för 1904 års proposition i rösträttsfrågan låg dels

det av en särskild kommitté den 3 november 1903 avgivna betänkandet angående proportionell valmetod, dels vissa genom statistiska centralbyråns försorg utförda undersökningar avseende bland annat att utröna antalet av dem, som häftade för oguldna utskylder till stat och kommun.

I fråga om utskyldsstrecket innefattade 1904 års proposition samma bestämmelser, som sedermera blevo antagna vid 1907—1909 års rösträttsreform.

Vid ärendets föredragning i statsrådet uttalade föredragande departementschefen ifråga om de kvalifikationer för valrätt till andra kammaren, som borde uppställas vid borttagandet av censusbestämmelserna, att bland villkoren även syntes böra upptagas fordran på fullgjord skatteplikt till stat och kommun. Mot uppställande överhuvudtaget av detta villkor hade riktats vissa anmärkningar, varvid särskilt framhållits, att erläggandet av kommunalutskylderna i allt fall icke kunde anses ha något sammanhang med den politiska rösträtten. Statsrådet uttalade emellertid, att det torde stå i full överensstämmelse med den hos oss rådande rättsuppfattningen, att den, som ej fullgör sina skyldigheter mot det allmänna, ej heller må åtnjuta rösträtt i allmänna angelägenheter. Skäl syntes icke föreligga för att i förevarande fall bryta mot denna uppfattning. Ifråga särskilt om fullgörandet av den kommunala skatteplikten vore detta ju ingen nyhet, utan endast ett fasthållande av vad som redan gällde. Om man medgäve riktigheten av kravet på fullgjord skatteplikt till staten, så funnes föga anledning att intaga annan ståndpunkt beträffande de kommunala utskylderna. Hos oss vore nämligen de ändamål, som fullföljdes av kommunerna, i mycket så nära sammanfallande med statens ändamål, att det ofta kunde vara svårt att mellan dem uppdraga några bestämda gränslinjer; och vad som utgjorde föremål för kommunernas verksamhet kunde ofta vara av den allra största betydelse för samhället i dess helhet.

Emellertid borde inga onödiga svårigheter beredas valmännen i avseende å villkorets uppfyllande. Såvitt möjligt borde ingen på grund av förbiseende eller tillfällig försummelse ifråga om skattebetalningen förlora sin valrätt. I detta avseende vunnes betydliga fördelar, om man avstode från att fordra betalning av de skatter, som förfalla under valåret. Statsrådet erinrade härutinnan dels om att på vissa håll hölles flera årliga uppboordsstämmor, varvid valet kunde inträffa kort efter en sådan uppboordsstämma, dels därom att, därest villkoret fastställdes att icke gälla betalning av skatt, som förfallit senare än under kalenderåret före valet, var och en skulle få god tid på sig för utskyldernas erläggande. För ytterligare tryggande av valmännens rätt föreslogs

ock, att särskild anmaning skulle lämnas till den, som i röstlängden stode upptagen som icke röstberättigad på grund av bristande skattebetalning samt att det därefter under viss kort tid skulle vara den skattskyldige medgivet att fullgöra sin betalningsskyldighet.

Fråga om den tid, varunder skatteplikten skall hava fullgjorts, vore en så vittgående fordran, som den ifråga om kommunalutskylderna gällande, nämligen ända till dess utskylderna efterskänkts eller preskription inträtt, varken lämplig eller av behovet påkallad. Då valperioderna vore treåriga, torde det under alla omständigheter vara tillfyllest att uppställa såsom villkor för valrätt erläggandet av utskylder, som förfallit under de tre sista åren. Det hade ifrågasatts, huruvida icke av praktiska skäl, särskilt för kontrollens skull, villkoret borde än mera inskränkas. I sådant fall borde helst fordras erläggandet av den skatt, som förfallit under sista året före valet. Då emellertid härigenom onekligen skulle beredas tillfälle till det missbruk, att endast den under sagda år förfallna skatten erlades, ansåg statsrådet en sådan inskränkning icke vara tillrådlig.

I samband med utskyldsstreckets behandlade föredraganden även frågan om uteslutande från valrätt av dem, som icke alls hade någon skattskyldighet d. v. s. som befriats från mantalspengars erläggande. En bestämmelse härom avstyrktes dock, dels emedan den kunde betecknas som ett slags bibehållet censusvillkor, dels ock därför, att det för sådant fall bleve nödvändigt skapa garantier mot missbruk vid befrielsen från mantalspengarna. För uppställandet av sådana garantier skulle dock säkerligen möta avsevärda svårigheter.

För beräkning av antalet av de personer, som komme att falla för det treåriga utskyldsstrecket, kunde någon säker ledning icke vinnas av den av statistiska centralbyrån förebragta utredningen och det hade heller icke varit möjligt att förebringa någon utredning, av vilken bestämda slutsatser i sådant hänseende kunde dragas. Utan fara för misstag kunde dock antagas, att de diskvalificerade icke skulle komma att uppgå till 160,000. Snarare kunde antagas, att antalet skulle bliva mindre, särskilt med hänsyn till de ovan omförmälda anmaningsbrevens och ett bättre ordnande av uppborrdsväsendet.

I de motioner, som väcktes i anledning av propositionen, framställdes följande förslag i fråga om utskyldsstrecket.

Herr *Sjöcrona*, som i huvudsak ställde sig på samma ståndpunkt som 1902 års konstitutionsutskott, lade den kommunala rösträtten som grund för den politiska, samt fordrade, att valmännen vid valtillfället

Motioner,
F. K. nr 44,
A. K. nr 203,
233.

icke häftade för utskylder till stat eller kommun, vilka rätteligen bort under det löpande eller något av de två närmast föregående kalender-åren erläggas.

Herr *Stauff m. fl.* anslöto sig ifråga om statsutskyldsstrecket till regeringens förslag, men uteslöto kommunalutskyldsstrecket. Motionärerna erinrade, att utskyldsstrecket varit föremål för livlig debatt, varvid även från frisinnat håll rätt skilda uppfattningar om detsammas befogenhet gjort sig gällande. Från ena sidan hade sålunda betonats, att det ingalunda kunde anses obilligt, om såsom villkor för utövningen av en medborgares högsta politiska rättighet uppställdes kravet på fullgjord skatteplikt till stat och kommun; att den, som bruste i skattskyldigheternas fullgörande och sålunda vältrade sina bördor över på andra medborgare, ej borde vara berättigad att med dem deltaga i val av folkrepresentanter, samt att, då det nu vore ifrågasatt att borttaga alla censusbestämmelser, kravet på skattskyldighetens fullgörande ej kunde betraktas annorlunda än som ett ordentlighetsstreck. Från andra sidan hade man gjort gällande, att utskyldsstreckets verkningar kunde vara beroende av rena tillfälligheter. Såsom ett blott och bart ordentlighetsstreck kunde det icke betraktas, då sjukdom, oförvålad arbetslöshet, dyrtid eller ekonomiska förluster kunde göra det omöjligt även för den mest samvetsgranne att erlægga sina utskylder. Som skatteindrivningsmedel borde det ej kunna konkurrera med vad i sådant avseende vore eftersträfvansvärt, nämligen ett väl ordnat uppbördsväsende. Beträffande kommunalutskylderna hade särskilt framhållits, att dessa ju i storlek växla i olika kommuner, varför villkoret om dessa utskylders erläggande komme att verka ojämnt.

Motionärerna ansågo för egen del, att ett principiellt ogillande av utskyldsstreck i allmänhet icke behövde utesluta det medgivandet, att man måhända ej alltför orubbligt behöver fasthålla vid kravet på varje utskyldsstreckes utplånande ur grundlagen, då ju onekligen hos en stor del av vårt folk, särskilt på landsbygden, den uppfattningen vore vida utbredd och djupt rotad, att något slags utskyldsstreck måste stadgas som villkor för rösträttens utövning. Å andra sidan kunde det ju ej bestridas av dem, som omfatta en motsatt åskådning, att det fjärmare sambandet mellan skattskyldigheten till kommuner och den politiska rösträtten ävensom den så väsentligt olika skattebördan inom olika kommuner med skäl kunna väcka tvivel om det kommunala utskyldsstreckets lämplighet. Vid sådant förhållande syntes ett statsutskyldsstreck utgöra en praktisk medelväg.

I motion av herr *Branting m. fl.* påyrkades allmän rösträtt utan

utskyldsstreck. Principiellt innebure utskyldsstrecket ett bestämt avsteg från den allmänna rösträttens grundsats. Skatterna borde betalas, där- om voro alla euse; men medborgarrätten skulle icke köpas med betald debetsedel. Erkände man med justitieministern, att rösträtten bör vara oberoende av all census, kunde man endast genom en våldsam inkonse- kvens åter införa beskattningsprincipen bland valrättsvillkoren. Följden bleve, såsom också från konservativt håll påpekats, att med dessa villkor faktiskt endast de, som befriats även från erläggande av mantalspengar, stode såsom den enda grupp, som riktigt säkert har sin rösträtt i behåll. Däremot skulle de stora skaror av arbetare och med dem likställda, som påläggas direkta utskylder, få sin valrätt prisgiven åt de kommunala myndigheternas ofta ojämna och godtyckliga taxering av deras skatte- förmåga. Kunde de sedan icke erlägga utskylderna, bleve skulden icke avskriven, även om billighetsskäl aldrig så starkt skulle tala därför. I tre år skulle en enda obetald skattsedel utestänga från valrätt en familje- fader, som dock bidrager genom det indirekta skattesystemet och är pliktig att i farans stund offra liv och blod för sitt land.

Införande av statsutskyldsstrecket, som icke funnes förut och sålunda vore än mindre påkallat, skulle efter åtskilligas mening icke bliva av alltför ingripande betydelse i praktiken, men det vore dock alltid en mot- sägelse, som andra folk icke kände till i sin allmänna rösträtt.

Propositionen hade ju avklippt varje samband mellan den kom- munala och politiska rösträtten, men det oaktat bibehållit kommunal- utskyldsstrecket. Det ologiska och förvända häri låge i öppen dag. Det erinrades om streckets ojämna verkningar samt betonades, att de valmän, som förmått höja sig något över existensminimum, tyngst skulle komma att drabbas av streckets verkningar.

Konstitutionsutskottet ansåg valrätten visserligen icke böra för- bindas med några censusvillkor, men man borde dock fasthålla vid att endast sådana samhällsmedlemmar, som äro knutna till samhället genom förpliktelser att till detta erlägga direkta skattebidrag, må tillerkännas politisk valrätt.

Såsom en följd av denna utskottets ståndpunkt i huvudfrågan anslöt sig utskottet i fråga om utskyldsstrecket till regeringens förslag. Utskottet hade icke funnit, att de i herrar Staaffs och Brantings motioner anförda grunder för inskränkning eller upphävandet av utskyldsstrecket på något sätt förringat de i propositionen framhållna skälen.

Konstitu-
tions-
utskottet.

Reserva-
tioner.

Gentemot utskottets förslag om skatteplikt som grund för politisk rösträtt anfördes flera reservationer, bl. a. av herrar Bergström m. fl. under motivering, att den allmänna rösträttens princip härigenom blivit skjuten åt sidan. Ifråga om utskyldsstrecket anslöto sig dessa reservanter till herr Staaffs förslag.

Riksdagens
kamrar.

Frågan förföll på grund av kamrarnas olika beslut. Det av första kammaren antagna förslaget framfördes under debatten av herr Billing och innehöll ifråga om utskyldsstrecket samma bestämmelser, som föreslagits av konstitutionsutskottet, d. v. s. såväl fordran på direkt skatteplikt som ock ett utskyldsstreck i enlighet med regeringens förslag.

I andra kammaren förkastades det förslag, som godtagits i första kammaren. Även det Staaffska förslaget förkastades med 138 röster mot 87. Därefter biföll kamraren emellertid med 116 röster mot 109 det s. k. »Fläsbroförslaget», som överensstämde med herr Staaffs utom så till vida att jämväl kommunalutskyldsstrecket upptagits bland valrättsvillkoren. Den direkta skatteplikten som grund för valrätt fanns icke upptagen i det sålunda antagna förslaget.

I debatten anförde herr Staaff i fråga om utskyldsstrecket, att detta på många håll betraktades såsom ett oundgängligt ordentlighetsvillkor. Som sådant kunde det ha sitt berättigande, men förhållandet vore, att strecket tillika bleve ett olycksstreck, som utesluter dem, vilka icke förmått erlægga sin skatt på grund av oförvårdad olycka, sjukdom, arbetslöshet, annan nöd, dödsfall i hemmet och därav betingade utgifter och annat sådant, som för långa tider inverkar på den ringe och torftige mannens bärgning. Med blicken fäst på dessa grupper av medborgare skulle talaren helst vilja slippa ifrån ett utskyldsstreck. Det av honom föreslagna statsutskyldsstrecket vore en personlig eftergift.

Sedan den Staaffska motionen avslagits, gav motionären dock sitt förord för antagande jämväl av kommunalutskyldsstrecket, i syfte att få kammarens bifall till åtminstone de huvudsakliga riktlinjerna i motionen.

1905.
Prop. nr 26.

Rösträttspropositionen till 1905 års riksdag innehöll ifråga om utskyldsstrecket samma förslag som 1904 års proposition, nämligen de bestämmelser, som sedermera blevo och alltjämt äro gällande rätt. Propositionen upptog icke något förslag om skatteplikt såsom grund för politisk rösträtt. Härom uttalade föredragande departementschefen, att en sådan bestämmelse, vilken innefattade avvikelse från den allmänna rösträttens princip, alltjämt skulle göra rösträtten beroende av skatte-

plikten. Det erinrades även om de omfattande garantier, som måste skapas mot missbruk i politiskt syfte från kommunalstyrelsernas sida, vilka ägde medgiva befrielse från erläggande av mantalspenningar.

Herr *Sjöcrona* återkom med sin motion från föregående år om inkomst- och förmögenhetscensus i förening med visst dubbelt tvåårigt utskyldsstreck.

Motioner
F. K. nr 30.
A. K. nr 220,
231, 237, 276.

Herrar *Brodin* och *Johansson* föreslog skatteplikt som grund för politisk rösträtt; den förre fordrade skatteplikt även i förhållande till kommun.

Herr *Staaff m. fl.* framlade motion på grundval av det beslut var- till andra kammaren kommit vid 1904 års riksdag. Ifråga om utskylds- strecket anslöt sig motionärernas förslag alltså till propositionen och uppställde krav på dubbelt utskyldsstreck. Det angavs dock uttryck- ligen i motionen, att anslutningen till kommunalutskyldsstreck skett av rent taktiska skäl.

I särskild motion uttalade herr *Centerwall*, att han ej kunnat bi- träda denna eftergift. Det kunde ej försvaras att göra riksdagsvalen till ett medel för indrivande av obetalda kommunalutskylder, i synnerhet då ändamålet kunde vinnas genom ett förbättrat utsökningsväsen. Motio- nären fann även vissa betänkligheter mot statsutskyldsstreck, beträffande vilket han i huvudsak instämde med herr *Brantings* här nedan angivna uttalanden.

Herr *Branting m. fl.* återkommo till denna riksdag med förslaget om allmän rösträtt utan utskyldsstreck med i huvudsak samma moti- vering, som lämnats vid 1904 års riksdag.

Konstitutionsutskottet ställde sig på i huvudsak samma ståndpunkt som 1904 års konstitutionsutskott och krävde sålunda, utom utskylds- streck såsom i propositionen, jämväl direkt skatteplikt till staten som villkor för politisk valrätt.

Konstitu-
tions-
utskottet.

Rösträttsfrågan föll även vid denna riksdag. Första kammaren antog nämligen utskottets förslag, medan däremot andra kammaren av- slog samtliga föreliggande förslag till frågans lösning.

Riksdagens
kamrar.

Under överläggningen i första kammaren uttalades av konstitu- tionsutskottets ordförande, herr *Blomberg*, att den av utskottet upp- tagna bestämmelsen om direkt skatteplikt såsom villkor för valrätt nödvändiggjordes genom utskyldsstreck, vilket även upptagits av rege- ringen. Det skulle nämligen förefalla svårfattligt, varför den som icke alls

erlade några utskylder skulle få rösträtt, medan däremot den som av tillfällig anledning exempelvis olycka eller sjukdom förhindrats erlagga dylik skatt, berövas sin rösträtt, blott därför, att han ansetts kunna betala direkt skatt till staten. Detta vore en motsägelse, som utskottet ansett böra undanröjas.

1906.
Prop. nr 55.

Rösträttspropositionen till 1906 års riksdag, som byggdes på principen om majoritetsval i enmansvalkretsar, innefattade samma bestämmelse om utskyldsstreet som propositionerna till 1904 och 1905 års riksdag. Statsminister Staaft uttalade vid ärendets föredragning i statsrådet, att beträffande valrättens suspenderande för den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren, invändningar gjorts, vilka åtminstone delvis icke kunde avvisas såsom obefogade. Det stode fast, att bestämmelsen verkade i hög grad ojämnt på olika orter. Det stode likaledes fast, att den träffade den oförvällade medellösheten lika väl som den oursäktliga pliktförsummelsen. Vad som det oaktat bestämt föredraganden att föreslå dess upptagande, vore övertygelsen, att den allmänna meningen i riksdagen liksom i landet ingalunda kunde väntas benägen att eftergiva detta valrättsvillkor, och att således utan dess upptagande den avsedda betydande utvidgningen i rösträtten icke kunde för det dåvarande genomföras. Det syntes ock framgå, att ett välordnat uppbördsväsende kunde uträtta åtskilligt till avhjälpande av klagomålen.

Motioner.
F. K. nr 32.
A. K. nr 137,
143.

Herr *Branting m. fl.* motionerade med samma motivering som vid föregående riksdagar om utskyldsstreet borttagande.

Samma yrkande förelåg även i en av herr *Lindhagen m. fl.* framförd motion. Denna upptog även frågan om detta strecks inverkan på den kvinnliga valrätten. Jämlikt grunderna för förslaget skulle en gift kvinna, vars man faller för street, rätteligen ändå få rösta. Härigenom finge ju kvinnorna mera utsträckt valrätt än männen. Föreskrevs åter att mannen skulle draga hustrun med sig i sin rättslöshet, så kunde med fog invändas, att man på detta sätt berövade de fattigare klasserna på en gång två röster, under det att de förmögna alltid vunne två röster för varje äktenskap.

Herr *Sjöcrona* återkom jämväl till denna riksdag med i huvudsak samma motion som tidigare framburits vid såväl 1904 som 1905 års riksdagar.

Direkt skatteplikt till staten som villkor för politisk valrätt, vilket

icke upptagits i propositionen, yrkades i trenne särskilda motioner av herrar *Hägglund*, *Billing* och *Svedelius* samt *Johansson*.

Konstitutionsutskottet, som anslöt sig till den proportionella valmetoden, framlade särskilt nytt förslag till frågans lösning. Härvid ställde sig utskottet alltjämt på samma ståndpunkt, som tidigare varit fallet, och krävde skatteplikt som villkor för rösträtt. Såsom särskilt skäl härför anfördes, att då man upptagit bland valvillkoren fordran på fullgjord utskylds betalning till stat och kommun, det syntes utskottet innebära en motsägelse, att en valman, som någon gång under de föregående åren underlåtit att fullgöra sin förpliktelse i detta avseende, skulle berövas rösträtt, medan en annan, som icke vore skyldig erlægga någon som helst direkt skatt, ägde rätt deltaga i valen. I konsekvens med denna sin uppfattning fann sig utskottet obetingat böra förorda Kungl. Maj:ts förslag i vad det avsåg utskyldsstrecket.

Konstitutions-
utskottet.

På grund av kamrarnas olika beslut i själva huvudfrågan föll rösträttsfrågan även vid denna riksdag. Första kammaren biföll sålunda ett reservationsvis framfört förslag, som icke skilde sig från utskottets hemställan beträffande utskyldsstreck och skatteplikt. Andra kammaren godtog däremot propositionen, d. v. s. att kammaren i fråga om nu behandlade spörsmål visserligen godkände utskyldsstrecket, men icke villkoret om direkt skatteplikt som grund för valrätt.

Riksdagens
kamrar.

Även 1907 års proposition bibehöll alltjämt de tidigare förslagen, i vad de avsågo utskyldsstrecket, och uteslöt sålunda från valrätt den, som icke erlagt de honom påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren.

1907.
Prop. nr 28.

Friherre *Adelswärd* yrkade på utskyldsstreckets borttagande. Man hade genom detta streck velat försäkra sig om att från väljarna utgälla de oordentliga, de som sakna ansvarskänsla gentemot staten och det allmänna. Om detta villkor verkligen kunde tänkas fylla nämnda uppgift, skulle motionären tvekat att föreslå detsamma borttagande, men så vore uppenbarligen icke förhållandet. Först och främst funnes nämligen bland de nya röstberättigade ett stort antal, vilka icke ålåg någon skatteplikt till stat eller kommun. Dessa skulle alltså icke förlora sin rösträtt, hur oordentliga de i övrigt än vore. Någon kontroll över att de, som ha skatteplikt och fullgjort densamma, i övrigt äro ordentliga och plikttrogna medborgare medförde bestämmelsen icke

Motioner.
A. K. n:is 203,
205, 208,
216.

heller. Motionären befarade dessutom, att villkoret, som finge karaktär av röstköp, kunde komma att leda till, att skatten betalas icke av den skattskyldige själv utan av föreningar och valorganisationer i syfte att skaffa flere valmän. Korrektiv mot uraktlåten skattebetalning vunnos icke genom rösträttsbestämmelser.

I särskilda motioner yrkade herr *Branting* och herr *Lindhagen m. fl.*, i likhet med vad tidigare varit fallet, allmän rösträtt utan utskyldsstreck. I förstnämnda motion framhölls, att utskyldsstrecket vore ett farligt avsteg från den allmänna rösträttens själva grundidé.

Herr *Staaß* framförde motionsvis det liberala partiets förslag från 1906 års riksdag, vilket i fråga om villkoren för valrätt emellertid överensstämde med regeringens förslag.

1907 års
särskilda
utskott.

Det särskilda utskott, till vilket rösträttspropositionen blev hänvisad vid 1907 års riksdag, erinrade om det av första kammaren vid 1906 års riksdag fattade beslutet, vilket bl. a. innebar, att såsom villkor för valrätt jämväl uppställdes fordran på direkt skattskyldighet till staten. Ehuru utskottet skulle ansett önskvärt, att detta valrättsvillkor blivit bibehållet, särskilt för vinnande av nödig överensstämmelse med det såsom villkor för rösträttens utövande uppställda kravet på fullgjord utskyldsbetalning till stat och kommun, hade utskottet dock icke funnit sig böra härom framställa något yrkande. Det torde nämligen icke kunna med fog bestridas, att fordran på en sådan skattskyldighet i viss mån kunde sägas innebära en avvikelso från den allmänna rösträttens princip. Vid sådant förhållande och då kamrarnas skiljaktiga meningar i ämnet icke borde få stå hindrande i vägen för den stora frågans lösning, ansåg sig utskottet böra ansluta sig till Kungl. Maj:ts förslag härutinnan. De yrkanden om ytterligare utsträckning av valrätten, som framställdes i ovan angivna motioner hade utskottet, med fäst avseende å den stora vikten därav att de nya element, som genom den ifrågasatta rösträttsutvidgningen skulle komma att tillföras valmanskåren, kunde påräknas vara i besittning av för valrätts åtnjutande erforderlig mognad och självständighet, icke kunnat biträda.

Riksdagens
kamrar.

Riksdagens båda kamrar antogo med avseende å rösträttsfrågan i dess helhet såsom vilande ett sammanjämningsförslag, vilket, fast med ytterligare nedsättning ifråga om villkoren för valbarhet till första kammaren, anslöt sig till propositionen. Beträffande utskyldsstrecket såsom valrättsvillkor godtogs alltså regeringens förslag.

1908.
Motioner.
A. K. nr:is 143,
145.

I motioner av herr *Branting* och herr *Lindhagen m. fl.*, framfördes

änyo kravet på allmän rösträtt utan några garantier i form av bl. a. utskyldsstreck.

Konstitutionsutskottet avstyrkte utan särskild motivering och riksdagen avslög motionerna.

Även vid 1909 års riksdag framställdes samma yrkande från socialdemokratiskt håll.

1909.
Motion
A. K. nr 220.

På konstitutionsutskottets avstyrkan avslög riksdagen motionen.

Herr Staaff, som biträdde utskottets hemställan, uttalade reservationsvis, att vissa av de inskränkningar i den politiska rösträtten och valbarheten, vilka funnes inrymda i det av riksdagen antagna förslaget, utan tvivel kunde göras till föremål för välgrundade invändningar. Men det funnes knappast anledning att utöver spörsmålet om den kvinnliga rösträtten, som ju intoge en särställning, upptaga frågan om avlyftande av dessa inskränkningar till förnyad prövning, utan torde det tillkomma den representation, som komme till stånd efter de nya grunderna, att skärskåda, huruvida och i vilka avseenden rösträtt och valbarhet borde frigöras från sagda inskränkningar.

Riksdagen avslög motionen — första kammaren utan debatt och andra kammaren med 145 röster mot 69.

Riksdagens
kamrar.

En socialdemokratisk motion återupptog vid 1911 års riksdag kravet på borttagande av utskyldsstrecket såsom oförenligt med den allmänna rösträttens grundtanke och okänt i den allmänna rösträttens länder. Det oförsvarliga i detta streck måste särskilt bjärt framträda under den ekonomiska depressionen med dess sviter av arbetslöshet och minskade inkomster för de breda lagren. Det nya utskyldsstrecket vore mångenstädes avsevärt strängare än förut gällande bestämmelser, sådana dessa i praxis tolkats. Motionärerna hänvisade på de statistiska siffror, som erhållits från 1910 års landstingsval och framhöllo, att över 24 procent av hela antalet röstberättigade stupat på »strecken», och så gott som uteslutande utskyldsstrecket. Denna decimering drabbade nästan enbart de fattiga klasserna.

1911.
Motion.
A. K. nr 341.

Konstitutionsutskottet avstyrkte, såväl med hänsyn till att rösträttsreformen så nyligen genomförts som på grund därav, att bärande skäl för förändringarna ej blivit anförda.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Reservationsvis yrkade herr Larsson i Västerås m. fl., att riksdagen måtte antaga ett av fyra av honom framställda alternativ, varav det

Reservation.

i fråga om valrättsbegränsning längst gående, som jämväl medtog utskyldsstrecket, innehöll bestämmelser om rösträtt för kvinnor samt viss mildring av fattigvårdsstrecket.

Riksdagens
kamrar.

Riksdagen anslöt sig till utskottets hemställan och avtog motionen.

1912.
Motioner.
A.K.n:is 307,
316.

Yrkande om utskyldsstreckets avskaffande väcktes ånyo vid 1912 års riksdag i motioner av herr *Branting m. fl.* och herr *Lindhagen m. fl.* Motionärerna åberopade nu det statistiska materialet från 1911 års riksdagsmannaval, varav framgick, att av de omkring 283,000 valmän, som fallit för de olika strecken, mer än 164,000 stycken fallit offer för utskyldsstrecket. Strecket härjade värst bland arbetarna och särskilt på de orter, där större industribefolkning vore hopad. Över en tredjedel av arbetarevalmännen i riket utestängdes från rösträtt på grund av det dubbla utskyldsstrecket.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Konstitutionsutskottet erinrade gentemot motionärerna, att uppdragandet av utskyldsstrecket i valrättsbestämmelserna varit en av förutsättningarna för att enighet uppnåddes kring den allmänna rösträtts princip och framhöll, att enligt utskottets mening den uppfattning, som i detta stycke gjort sig gällande vid rösträttsfrågans behandling, icke sedan dess undergått någon förändring. Man kunde emellertid icke förbise, att utskyldsstrecket i praktiken haft längre gående verkningar än som måhända varit avsett. Det antal valmän, som stupat på utskyldsstrecket vid 1911 års val, överstege vad som år 1904 antagits av dåvarande föredraganden i statsrådet, nämligen 160,000 stycken. Anmänningsbrevet och uppbördsväsendets förbättring syntes ej hava haft åsyftad verkan. Under sådana förhållanden kunde det utan tvivel vara motiverat, om en utredning föresloges för att klargöra orsakerna till att förhoppningarna om en minskning i antalet häftande ej blivit förverkligade, ävensom tillse, i vad mån dessa orsaker kunde undanröjas. Emellertid ville utskottet icke föreslå någon sådan utredning, då statistiska centralbyråns uppgifter om 1911 års val ännu icke förelåge, och utskottet därför icke kunnat få någon uppfattning om i vilken riktning utredningen borde gå. Därtill komme, att den förestående kommunala skattereformen borde kunna förväntas verka till minskning i antalet för kommunalutskylder häftande. Utskottet uttalade sin förvissning om att Kungl. Maj:t komme att ägna frågan vederbörlig uppmärksamhet.

Riksdagens
kamrar.

Riksdagens kamrar avtog herrar Brantings och Lindhagens motioner, i vad de rörde utskyldsstrecket.

I debatten uttalade herr *Branting*, att han väl visste, att det funnes många av kammarens ledamöter, vilka på grund av sina erfarenheter från hembygden vore benägna att döma hårt om utskyldsstreckets offer. De kände likväl icke till de förhållanden, varunder industriarbetare måste leva i det moderna samhället, och de kände icke storstädernas och även de mindre industriernas växlande förhållanden på så nära håll, att de kunde bedöma, hur tungt det mången gång vore för den, som har svårt att draga sig fram med sin familj, att därutöver betala de ganska höga direkta skatter, som även vilar på arbetarnas synnerligen svagt bärkraftiga skuldror. Det toges icke tillbörlig hänsyn till skillnaden i det skattetryck, som faktiskt förefunnes på grund av den olikhet, som existerar i taxeringsavseende. Mångenstädes vore det så att den besuttna allmogen beräknade sina intäkter i naturaförmåner för lågt, och följden bleve, att arbetarens inkomster i reda pengar, som deklarerar av arbetsgivare och av vederbörande inkomsttagare själva, komme att bliva oproportionerligt hårt beskattade. Ovissheten i arbetarnas existens m. fl. omständigheter måste verka så, att en stor grupp av arbetarna stupa på utskyldsstrecket. Strecket verkade naturligtvis så mycket mera, som kommunalutskyldsstrecket blivit bibehållet vid den senaste reformen. Man skulle åtminstone ha kunnat förstå den tankegång, som ginge ut från att uppfylld skyldighet till staten skulle krävas som villkor för delaktighet i avgörandet av statens angelägenheter. Den uppfyllda skyldigheten till kommunen hade dock icke något logiskt sammanhang med denna tankegång och detta streck vore så mycket mera orimligt, som det också drabbade synnerligen ojämnt inom olika kommuner.

Jämväl vid 1914 års andra riksdag väcktes socialdemokratisk partimotion om bl. a. utskyldsstreckets borttagande. Däri framhölls, hurusom siffrorna från aprilvalen 1914, jämförda med 1911 års siffror, utvisade, att streckets förödelse tilltoge; 70 procent av den inträdda stora diskvalifikationsstegringen härrörde från utskyldsstrecket.

1914 B.
Motion.
A. K. nr 243.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen i nu förevarande avseende och uttalade, att utskottet icke av de i motionen anförda skäl funnit sig övertygat om behovet eller önskvärldheten därav, att de grunder för den politiska rösträtten och valbarheten, som genom 1907—1909 års rösträttsreform blevo fastslagna, upphävas eller förändras.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Reservation anfördes av utskottets socialdemokrater.

Riksdagens
kamrar.

Riksdagen avslog motionen i vad den rörde utskyldsstrecket. I debatten uttalade herr *Edén*, att det vore önskvärt att taga upp frågan om utskyldsstrecket på nytt, men icke med den bestämda föresatsen, att strecket måste helt och hållet avskaffas, ty ett sådant avskaffande saknade erforderligt underlag i folkmeningen. Man borde däremot se till om man kunde minska streckets verkningar, vare sig genom en begränsning av utsträckningen av denna diskvalifikation eller genom att underlätta erläggandet av utskylder eller bådadera. Därjämte torde undersökas, huruvida icke de, som utan eget förvållande blivit oförmögna att betala utskylderna, på något sätt kunde undantagas från diskvalifikationen.

1916.
Motion.
A. K. nr 137.

Vid 1916 års riksdag motionerade herr *Lundgren* om sådan ändring av § 16 b) och c) riksdagsordningen, att personer, som på grund av värnplikts fullgörande eller med anledning av inkallelse till tjänst vid rikets försvar i händelse av krigsfara utan eget förvållande blivit urstånd-satta att betala skatt till stat och kommun eller som av samma skäl häfta få understöd från fattigvårdssamhälle, på grund härav icke må berövas sin rösträtt. Motionären framhöll, att det på goda grunder kunde antagas, att antalet av dem, som till följd av den pågående mobilise-ringen komme att drabbas av rösträttens förlust icke bleve obetydligt. Vid sådant förhållande syntes det vara en samhällets plikt att se till att deras rösträtt icke går förlorad tack vare den omständigheten, att de lojalt fullgjorde en medborgerlig skyldighet av högsta vikt och värde.

Konstitu-
tionsut-
skottet.

Konstitutionsutskottet avstyrkte motionen. Dess syfte vore visser-ligen behjärtansvärt, men utskottet kunde icke finna någon möjlighet att på lagändringens väg förekomma dylika eventualiteter. Dels skulle svårigheter möta att styrka grunden för den uraktlättna skattebetalningen samt att kontrollera riktigheten av de anförda skälen, dels kunde det ifrågasättas om icke, därest överhuvud ömmande omständigheter skola kunna befria från rösträttens förlust vid utebliven skattebetalning, även andra ursäcker än värnplikts fullgörande eller krigstjänstgöring — exem-pelvis sjukdom eller oförvållad arbetslöshet — borde med samma fog få åberopas av den, som blivit urståndsatt att betala sina utskylder.

Riksdagens
kamrar.

Riksdagens kamrar avslogo motionen utan debatt.

1917.
Motioner.
A. K. n:is
378, 401.

De socialdemokratiska kraven på slopande av bl. a. utskyldsstrecket för valrätt till andra kammaren upprepades jämväl vid 1917 års riksdag

genom motioner av herr *Hallén m. fl.* och herr *Lindhagen m. fl.* I den förstnämnda motionen anfördes i huvudsak samma skäl för streckets slopande som från socialdemokratiskt håll tidigare gjorts gällande.

Konstitutionsutskottet, som avstyrkte förslaget om utskyldsstreckets slopande, uttalade, att utskottet icke i de förevarande motionerna funnit övertygande skäl framlagda för en sådan åtgärd. Utskottet ville icke bestrida, att underlåtenhet att betala utskylder i vissa fall kunde förändas av sådana omständigheter, som gjorde underlåtenheten förklarlig. Men detta förhållande vore enligt utskottets mening icke ägnat att rubba den viktiga och vid senaste rösträtsreformens genomförande från olika håll omfattade princip, på vilken det ifrågavarande stadgandet vilar. Utskottet ville därjämte erinra, att å beskattningsområdet åtskilliga åtgärder vore å bane eller syntes kunna vidtagas såsom omläggning av det kommunala skatteväsendet, utjämning av befintliga ojämnheter inom detsamma, lättnader i lägre inkomsttagares beskattning, förbättrat uppbördsväsende o. s. v., vilka borde vara ägnade att underlätta skattebetalningen. Även ur denna synpunkt saknades alltså skäl att i grundlagen eftergiva principen, att den skatteskyldige skall erlægga sina utskylder för att få utöva sin politiska rösträtt.

Konstitutionsutskottet.

Reservation anfördes dels av herr Olof Olsson m. fl., som yrkade bifall till den Hallénska motionen, dels av herr Edén m. fl. till förmån för skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning angående sådan ändring av § 16 riksdagsordningen, att det s. k. utskyldsstrecket måtte omläggas i syfte att begränsa dess verkningar, särskilt i det avseendet att rösträtt icke måtte förloras på grund av utebliven skattebetalning i sådana fall, då uteblivandet berott på den skattskyldiges sjukdom, oförvållade arbetslöshet eller andra liknande, av honom själv icke vållade förhållanden.

Reservationer.

Sistnämnda reservanter erinrade om att vid bestämmelsernas slutliga utformande man räknat med att strecket huvudsakligen skulle verka som ett s. k. ordentlighetsstreck och att antalet av dem, som skulle drabbas av strecket, skulle kunna väsentligen nedbringas genom skatte-reformer och förbättrat uppbördsväsen m. m. Erfarenheten hade emellertid visat, att dessa förväntningar icke blivit infriade, att uraktlåtenheten att betala skatt i en mängd fall berott ej på bristande god vilja, utan på bristande förmåga samt att antalet av strecket uteslutna hållit sig uppe i väldiga siffror. Det erinrades vidare om 1912 års konstitutionsutskotts utlåtande, vari uttalats en förvissning om att regeringen

skulle ägna frågan vederbörlig uppmärksamhet. Detta hade likväl icke varit fallet och de missförhållanden, som uppkommo genom streckets verkningar vore uppenbara. Kristiden hade ställt dessa missförhållanden i en särskilt bjärt belysning, enär då i en stigande mängd av fall ren oförmåga vållat den uteblivna skattebetalningen. Under sådana förhållanden krävdes en ingående utredning av frågan. Det kunde icke försvaras att alltjämt avfärda frågan med hänvisningar till lättnader i beskattningen och förbättrat uppbördsväsen.

Vid utredningen torde upptagas till förnyat övervägande de olika möjligheter till streckets begränsning, som tidigare under rösträttsfrågans behandling framhållits, och alldeles särskilt borde uppmärksamheten inriktas på att åstadkomma sådana bestämmelser, att rösträtt ej måtte förloras på grund av obetalda utskylder i sådana fall, då den uteblivna betalningen berott på vederbörande skattskyldiges sjukdom, arbetslöshet eller andra av honom själv icke vållade liknande förhållanden.

Riksdagens
kamrar.

Kamrarna stannade i olika beslut. Medan första kammaren sålunda utan votering biföll utskottets hemställan, antog andra kammaren i fråga om bl. a. utskyldsstrecket för sin del dels med 57 röster mot 45 herr Olof Olssons m. fl. reservation, dels ock utan votering den av herr Edén m. fl. avgivna reservationen.

Statistik angående utskyldsstrecket och »flyttningsstrecket».

Ur den officiella valstatistiken har här nedan sammanställts vissa för utskyldsstreckets verkningar belysande sifferuppgifter.

Antalet av de vid valen 1911—1917 i röstlängd upptagna personerna och de därav icke röstberättigade utgjorde:

År	I röstlängd upptagna			Icke röstberättigade	%
	Landsbygden	Städerna	Summa		
Våren 1911	1,023,770	325,431	1,349,201	283,001	21.0
Våren 1914	1,034,161	351,686	1,385,847	293,393	21.2
Hösten 1914	1,038,451	358,748	1,397,199	285,432	20.4
Hösten 1917	1,045,913	398,120	1,444,033	320,064	22.2

Bland de icke röstberättigade hade följande antal valmän diskvalificerats på grund av oguldna utskylder.

År	Oguldna kronoutskylder	I % av icke röstberättigade	Oguldna kommunalutskylder	I % av icke röstberättigade	Oguldna krono- och kommunalutskylder	I % av icke röstberättigade	Summa			I % av icke röstberättigade	I % av röstlängd upptagna
							Landsbygden	Städerna	Hela riket		
Våren 1911	46,172	16.3	36,132	12.8	81,797	28.9	84,882	79,219	164,101	58.0	12.2
Våren 1914	42,780	14.6	45,217	15.4	83,320	28.4	88,988	82,329	171,317	58.4	12.4
Hösten 1914	36,728	12.9	42,067	14.7	84,092	29.5	82,109	80,778	162,887	57.1	11.6
Hösten 1917	42,724	13.4	47,109	14.7	104,036	32.5	92,994	100,875	193,869	60.6	13.5

I medeltal nära $\frac{1}{8}$ av samtliga i röstlängd upptagna personer och nära $\frac{3}{5}$ av alla icke röstberättigade blevo alltså vid dessa val diskvalificerade på grund av utskyldsstrecket. Bland de på denna grund uteslutna häftade omkring hälften — vid 1917 års val något över hälften — för både krono- och kommunalutskylder; återstoden blott för *ettdera* slaget. Bland dessa senare vägde häftandet för kronoutskylder och för kommunalutskylder ungefär jämnt, med någon övervikt för de senare. Växlingarna

i inbördes proportion äro dock rätt betydande; vid 1911 års val övervägde sålunda de för kronoutskylder häftande med ej färre än 10,000 personer.

I förestående tabells siffror äro emellertid givetvis icke inräknade de i en kommun inflyttade personer, som uteslutits från rösträtt redan på den grund, att det *icke är utrett*, huruvida de icke möjligen häfta för föregående årets utskylder (vallagen 26 §). Genom detta »flyttningsstreck» diskvalificerades följande antal valmän.

År	Antal			I % av icke röstberättigade	I % av i röstlängd upptagna
	Landsbygden	Städerna	Hela riket		
1911	41,178	15,388	56,566	20.0	4.2
Våren 1914	40,663	16,766	57,429	19.5	4.1
Hösten 1914	38,102	15,938	54,040	18.9	3.9
1917	43,430	21,432	64,862	20.3	4.5

I nedanstående tabell sammanföras, särskilt för städer och landsbygd, uppgifter å verkan av båda strecken, uttryckt i procenten uteslutna av samtliga i röstlängd upptagna.

År	Utskyldsstreckets			Flyttningsstreckets		
	Landsbygden	Städerna	Hela riket	Landsbygden	Städerna	Hela riket
1911	8.3	24.3	12.2	4.0	4.7	4.2
Våren 1914	8.6	23.4	12.4	3.9	4.8	4.1
Hösten 1914	7.9	22.5	11.6	3.7	4.4	3.9
1917	8.9	25.3	13.5	4.2	5.1	4.5

Av siffrorna framgår, att utskyldsstreckets verkat avsevärt hårdare bland städernas valmän än på landsbygden. Medeltalet av de relativa förlustsiffrorna för samtliga de ifrågavarande åren för landsbygd och städer förhålla sig till varandra nära nog som 1 : 3. Vid 1917 års val diskvalificerades på grund av utskyldsstreckets jämväl absolut sett flere personer bland städernas valmän än bland landsbygdens. Även flyttningsstreckets verkade hårdare bland städernas valmän om än icke i så hög grad, som fallet var i fråga om utskyldsstreckets.

Efterföljande tabell sammanför de absoluta talen för utskylds- och flyttningsstreckens verkningar och utvisar särskilt, hur krono- och kommunalutskyldsstrecken vart för sig inverkat i städerna och på landsbygden.

	1911		Våren 1914		Hösten 1914		1917	
	Lands- bygd	Städer	Lands- bygd	Städer	Lands- bygd	Städer	Lands- bygd	Städer
Oguldna kronoutskylder	29,219	16,953	25,038	17,742	21,079	15,649	22,398	20,326
Oguldna kommunalutskylder ...	23,036	13,096	28,050	17,167	24,893	17,174	28,056	19,053
Oguldna krono- och kommunal- utskylder	32,627	49,170	35,900	47,420	36,137	47,955	42,540	61,496
Summa genom utskyldsstrecket diskvalificerade	84,882	79,219	88,988	82,329	82,109	80,778	92,994	100,875
Genom flyttningsstrecket dis- kvalificerade	41,178	15,388	40,663	16,766	38,102	15,938	43,430	21,432
Summa för båda strecken	126,060	94,607	129,651	99,095	120,211	96,716	136,424	122,307

Det framgår härav, att förhållandena i städer och på landsbygd i nyss berörda avseende varit rakt motsatta. Medan sålunda på landsbygden antalet av dem, som brustit i erläggande av både krono- och kommunalutskylder betydligt understigit antalet av dem, som häftade blott för ettdera slaget utskylder, har i städerna förhållandet varit det motsatta, och skillnaden mellan talen varit än större. Om orsakerna till denna motsättning torde det vara svårt att utan en mycket ingående statistisk undersökning avgiva något välgrundat omdöme.

I nedan intagna tabell anges slutligen, huru utskylds- och flyttningsstrecken verkat under höstvalen 1914 och de ordinarie valen 1917 inom vissa mera beaktansvärda yrkesgrupper, varvid dessa sammanförts i tre huvudgrupper omfattande I) inom jordbruksnäringen verksamma personer, II) andra näringsidkare och III) löntagare.

Yrkesgrupp	H ö s t e n 1 9 1 4			
	Utskyldsstrecket		Flyttningsstrecket	
	Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen	Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen
I. Inom jordbruksnäringen verksamma.				
Godsägare o. d.	26	1.6	66	4.2
Hemmansägare o. d.	3,562	1.4	3,273	1.2
Arrendatorer och brukare	858	1.8	1,487	3.2
Rättare m. fl.	535	4.1	1,512	11.5
Torpare m. fl.	4,002	4.7	1,402	1.7
Jordbrukares hemmavarande söner, drängar (i jordbruk) o. d.	5,805	7.4	9,099	11.7
Övriga jordbruksarbetare	7,586	11.3	1,883	2.8
II. Andra näringsidkare.				
Industriidkare och handlande (större), direktö- rer o. d.	436	4.0	275	2.6
Hantverkare	18,126	14.1	4,940	3.9
Mindre handlande	3,049	8.8	1,384	3.9
Övriga näringsidkare	1,179	14.7	352	4.4
Fria yrken	1,138	11.4	713	7.2
III. Löntagare.				
Tjänstemän av högre grad	728	3.1	834	3.5
Tjänstemän av lägre grad	3,214	5.5	2,403	4.1
Kontorspersonal, ingenjörer m. fl.	4,052	9.5	2,558	6.0
Handelsbiträden	1,526	15.7	670	6.9
Sjömän	5,997	43.4	350	2.5
Arbetare	94,257	22.3	18,635	4.4

		1917					
Båda strecken		Utskyldsstrecket		Flyttningsstrecket		Båda strecken	
Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen	Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen	Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen	Antal uteslutna	I % av i röstlängd upptagna inom yrkes- gruppen
92	5.8	19	0.7	183	7.3	202	8.0
6,835	2.6	3,452	1.3	3,358	1.3	6,810	2.6
2,345	5.0	842	1.8	1,399	3.1	2,241	4.9
2,047	15.6	753	4.8	1,874	11.9	2,627	16.7
5,404	6.4	4,354	5.1	1,549	1.8	5,903	6.9
14,904	19.1	9,321	8.5	10,180	9.2	19,501	17.7
9,469	14.1	9,097	12.8	2,337	3.3	11,434	16.1
711	6.6	187	1.9	262	2.8	449	4.7
23,066	18.0	5,842	7.3	2,744	3.4	8,586	10.7
4,433	12.7	3,670	9.8	1,697	4.5	5,367	14.3
1,531	19.1	806	13.1	278	4.5	1,084	17.6
1,851	18.6	1,391	11.8	1,027	8.7	2,418	20.5
1,562	6.6	823	3.4	1,381	5.6	2,204	9.0
5,617	9.6	4,201	7.0	3,442	5.7	7,643	12.7
6,610	15.5	4,257	9.1	3,990	8.6	8,247	17.7
2,196	22.6	2,359	18.9	959	7.7	3,318	26.6
6,347	45.9	6,345	40.6	493	3.2	6,838	43.8
112,892	26.7	130,474	27.1	25,724	5.8	156,198	32.4

Utländsk lagstiftning.

De flesta länders lagstiftning om politisk rösträtt innehålla icke någon bestämmelse om ett utskyldsstreck. Detta gäller t. ex. om *Danmark, Norge, Nederländerna, Belgien, Österrike, Frankrike, Italien, Spanien* och numera även *Storbritannien*.

Tyskland.

I Tyskland är utskyldsstrecket okänt i fråga av valrätt till tyska riksdagen, något som måhända kommit att följa redan därav, att Tyska riket som sådant ju icke uppburit direkta skatter, utan varit hänvisat till indirekta. I allt fall upptager rikslagstiftningen ej heller någon fordran på att skatt till vederbörande förbundsstat eller till kommun skall vara erlagd, och den medger icke de enskilda staternas lagstiftning någon rätt att ifråga om riksdagsval uppställa särskilda kvalifikationer på valmännen inom vederbörande statsterritorium. Även flertalet tyska förbundsstater uppställa för övrigt intet utskyldsstreck för val till den särskilda lant- (eller stads-) representationen, bland dem *Preussen, Württemberg, Oldenburg* och nästan alla småstaterna. I andra finnas däremot bestämmelser i sådan riktning.

A. Stater med census.

Sachsen.

Enligt vallagen till andra kammaren den 5 maj 1909 (§§ 9—10) fordras för valrätt att betala en direkt statsskatt i konungariket Sachsen. Utesluten från rösträttens utövning är den, som vid vallängdens justering resterar för direkt stats- eller kommunalskatt, vilken varit förfallen till betalning sedan mer än ett år.

Bayern.

Enligt vallagen den 9 april 1906, Art. 3, fordras att vid tiden för valet hava sedan minst ett år »utgjort direkt skatt till staten.»

Innebörden av denna bestämmelse, som tidigare varit omtvistad, har genom en den 3 dec. 1911 utgiven verkställighetsförordning erhållit en officiell, i samförstånd med lantdagen tillkommen uttolkning. Enligt denna innebär stadgandet, att valmannen måste ha anmält sig till direkt statsbeskattning så tidigt, att han sedan minst ett år, räknat tillbaka från valet, kunnat uppföras i skattlängden samt vidare, att han icke resterar med skattebetalningen för detta år; dock att resterandet icke räknas honom till last förrän fyra månader förflutit från betalnings-terminen.

Hessen.

Enligt lagen om landsständerna den 3 juni 1911 fordras för rösträtt, att sedan början av det räkenskapsår, under vilket valet sker, ha upptagits till direkt stats- eller kommunalskatt. Utesluten från valrätt är den, som vid tiden för valet sedan mer än två månader resterar för den direkta stats- eller kommunalskatten.

Hamburg.

Enligt vallagen den 5 mars 1906 är från valrätt utesluten den, som ej utgör någon inkomstskatt eller vid valens utskrivning resterar för betalning därav, såvida ej före vallängdens justering betalning visas hava skett.

Liknande bestämmelser i *Lübeck* (författningen i dess lydelse av den 2 oktober 1907); dock måste här betalning ha skett sist vid utgången av sista kvartalet före valets utlysande.

Sachsen-Altenburg.

Valpatent den 3 augusti 1850 (31 maj 1870): för valrätt fordras att utgöra direkt skatt till staten samt att ej restera för sådan skatt, som förfallit före föregående års utgång eller ock styrka, att man själv är utan skuld till detta resterande.

B. Stater med allmän rösträtt.

Baden.

Enligt Verfassungsgesetz i dess lydelse av den 24 augusti 1904 § 35 vilar befogenheten att utöva rösträtt, om den valberättigade trots i rätt tid given anmaning och utan att ha beviljats uppskov vid tiden för vallängdens upprättande resterar för direkt skatt till stat eller kommun för nästföregående skatteår.

Fattigvårds- och utskyldsstrecken.

Elsass-Lothringen

har i sin vallag den 31 maj 1911 en med Badens likalydande regel, dock att resterande för någon del av de *två* sista årens skatter verkar uteslutning från rösträtt.

Bremen.

Lagen om borgerskapet den 1 januari 1894 utesluter från valrätt den som *på grund av oförmåga* icke betalt sista räkenskapsårets periodiskt utgående stats- eller kommunalavgifter. Bestämmelsen torde emellertid — såsom de kursiverade orden antyda — vila på helt annan grund än utskyldsstreck i allmänhet. Även den, som vid utmätning befunnits sakna tillgång till enskild borgenärs förnöjande, mister sin rösträtt enligt Bremens rätt.

Ytterligare två småstater: *Schwarzburg-Sondershausen* och *Reuss y. l.* höra till denna grupp. Här fordras dock att resterandet har fortvarat ett, respektive två hela år före valet. Den förra staten beaktar endast resterande för statsskatt.

Storbritanien.

Vid 1867 års rösträttsutvidgning, som betydligt ökade antalet av dem, som i egenskap av »householders», innehavare av självständig bostadslägenhet, fingo rösträtt, lades en viss vikt på införandet av ett visst utskyldsstreck. Man fordrade nämligen, att den del av den å fastigheten vilande fattigskatten (the poor rate), som belöpte å den förhyrda lägenheten, skulle erläggas av householdern själv. Redan efter två år återgick man emellertid till den äldre ordningen, att skatten finge erläggas av ägaren, utan att detta skulle beröva householdern rätt att registreras som valman. Härvid har det förblivit, och praxis i England är genomgående, att ägaren betalar fattigskatten, vadan utskyldsstrecket där icke spelat någon som helst roll. I Skottland däremot, där skatten erlägges av ägare och brukare till hälften vardera, ha enligt uppgift hos *Lowell*, The Government of England, omkring 50,000 valmän årligen stupat på detta streck. Enligt 1918 års nya representationslag, Art. 1, synes emellertid valmannen ha rätt att bliva inregistrerad såsom röstberättigad, alldeles oberoende av huruvida någon fattigskatt utgjorts.

Schweiz.

Utskyldsstreck förekommer blott i två kantoner, Tessin och Zug. I Tessin förutsättes, att valmannen under de sista fem åren reterat för minst två års stats- och kommunalskatt. Personer över 60 år undantagas från detta streck, om de förut ej fallit för detsamma. I Zug utesluts från valrätt den, som trots anmaning reterar sedan fyra månader efter skatteterminen. (Uppgifterna äro några år gamla).

I Förenta staterna

förekommer icke något självständigt utskyldsstreck. Men en slags låg census i form av krav på utgörande av en personlig avgift (poll-tax) eller liknande skatt till stat eller kommun stadgas i ett par nordstater (Pennsylvania, Delaware, Massachusetts) samt i åtskilliga sydstater. Detta censusstreck innebär tillika krav på att avgiften ifråga verkligen är erlagd. Enligt *Bryce*, *American Commonwealth*, spelar strecket emellertid ingen praktisk roll, i det att avgiften, om så behöves, betalas av partiorganisationen. I åtskilliga staters konstitution är numera förbud mot införande av förmögenhets- eller skattestreck infört.

Finland.

Lantdagsordningen den 30 juli 1906 utesluter från valrätt »den, som av annan orsak än medellöshet, styrkt genom intyg av kommunalstyrelse, uraktlätit att gälda honom för två nästföregående år påförda kronoutskylder».

Inom representationsreformkommittén, vars förslag ligger till grund för vallagen, vägde rösterna lika för och emot detta streck. Av anhängarna anfördes — förutom det principiella skälet, att utövändet av politiska rättigheter borde förutsätta, att den, som påförts skatt till kronan, fullgjort denna skattskyldighet — även det argument, att för de flesta mantalspengarna vore de enda kronoutskylderna, att underlåtenhet att erlægga dessa i allmänhet måste härröra av bristande plikt känsla och att då för det dåvarande mera än 100,000 personer bruste i mantalspengarnas betalning, bestämmelsen komme att få avsevärd betydelse.

Kommitterades yttranden.

I fråga om utskyldsstrecket ha kommitterade vid sitt tillkallande anbefallts att vid utredning om lämpliga riktlinjer för en reform taga till utgångspunkt »andra kammarens vid 1917 års riksdag uttalade mening, att rösträtt icke bör förloras på grund av utebliven skattebetalning i sådana fall, då uteblivandet berott på den skattskyldiges sjukdom, oförvållade arbetslöshet eller andra liknande, av honom själv icke vållade förhållanden.»

Då, såsom hos oss är förhållandet, ett utskyldsstreck infogats i ett valsystem, grundat på allmän rösträtt, kan rättsgrunden därför icke sökas i kravet på ett visst mått av välstånd såsom förutsättning för erforderlig självständighet vid prövning och bedömande av allmänna angelägenheter. Ty även den, som icke nått upp till minimum av beskattningsbar inkomst, är ju icke för den skull utesluten från rösträtt. Den *blotta oförmågan* att utgöra påford skatt kan alltså icke från gällande grundlagsstadgandes egen ståndpunkt ligga till grund för utskyldsstrecket. Fastmera måste detta uppfattas såsom ett »ordentlighetsstreck», såsom ock både i förarbetena till gällande stadganden och ofta sedermera blivit frambållet. Den som låter sina enskilda utgiftsändamål så helt medtaga sina tillgångar, att medel icke bliva övriga till honom åliggande bidrag till det allmännas behov, anses därigenom lägga i dagen en brist på social solidaritetskänsla, en likgiltighet för det gemensamma bästa, vilken gör honom mindre skickad att utöva det inflytande på allmänna ärendens gång, som den politiska rösträttens utövning innebär. Härtill kan man möjligen ytterligare vilja lägga, att då valmannen i sin mån bidrager att främja vissa politiska riktlinjer, bör detta ske under övervägande av de konsekvenser i skattehänseende, dessa riktlinjer kunna medföra; men den som hittills för egen del undandragit sig sådana konsekvenser genom försummad skattebetalning, kan ej rätt väl förväntas vid sin röstning handla under vederbörligt ansvarsmedvetande härutinnan. Sistnämnda synpunkt kan dock endast göras gällande i fråga om utgörande av statsutskylder, icke i fråga om de kommunala.

Enligt en vitt utbredd uppfattning motiveras emellertid utskylds-

strecket jämväl rent praktiskt såsom ett påverkningsmedel till utskyldernas behöriga erläggande. Dess användning i detta syfte finner nämnda uppfattning rättfärdigad därmed, att den allmänna rättskänslan kräver, att den som visar försumlighet i fullgörandet av skatteplikten, drabbas av samhällets ogillande i form av någon menlig påföljd; och såsom uttryck för detta ogillande lämpar sig — menar man — rätt väl en uteslutning från utövande av den allmänt medborgerliga rösträtten.

Vare sig man såsom rättsgrund för utskyldsstrecket åberopar allenast den ovannämnda principiella eller vid sidan därav vill skänka beaktande jämväl åt den sist berörda mera praktiska, låter det sig emellertid icke bestrida och torde ej heller från något håll vara bestritt, att utskyldsstrecket i den ovillkorliga tillämpning, gällande stadgande i 16 § riksdagsordningen föreskriver, får en verkan till uteslutning från rösträtt i vida större utsträckning än lagens grund verkligen medgiver. I talrika fall äro omständigheterna sådana, att det icke kan läggas den enskilde medborgaren till last eller med något fog betraktas såsom utslag av otillräcklig plikt känsla mot det allmänna, att han å oundgängliga privata utgifter av tillgängliga medel förbrukat så mycket, att intet eller alltför litet återstår till utskylders gäldande. Så mycket oftare skall detta kunna inträffa, som i fråga om statsutskylder i det närmaste ett år och i fråga om kommunalutskylder vida längre tid förflyter från utgången av det kalenderår, vars inkomst ligger till grund för skattebeloppet, till betalningsterminen. Under denna långa mellantid kunna alltför väl förändringar till det sämre i den skattskyldiges ekonomiska läge ha inträffat. Ytterligare medföra skatteteknikens ofullkomligheter, delvis oundvikligt grundade i sakens natur, att skattebördan redan under normala förhållanden drabbar med avsevärd ojämnhet i de individuella fallen. Det är i betraktande av allt detta synnerligen förklarligt, att om å ena sidan inkomstkällan tillfälligt eller varaktigt utsinar, eller å andra sidan extra utgifter tillkomma för sjukvård eller i anledning av olycksfall eller till följd av egendomsförlust genom brandskada eller dylikt eller på grund av prisstegring å bostad eller livsförnödenheter eller andra opåräknade påkänningar, den skattskyldige även med bästa vilja skall komma på en balans i fråga om utskyldsbetalning, som det för flertalet sedermera möter stora svårigheter att avarbeta.

Det har ock visat sig, att utskyldsstrecket verkar starkare än man på förhand antagit. I 1904 års rösträttsproposition beräknades, att antalet utestängda i varje fall icke skulle uppgå till 160,000, sannolikt stanna långt under denna siffra. Men ehuru det sålunda antagna maximumantalet i och för sig motsvarade en hög procent av valmanskåren, har

det vid varje enligt den nya ordningen förrättat val överskridits. För senaste valet hava ej mindre än nära 194,000 i den offentliga statistiken direkt uppförts såsom av detta streck drabbade. Men därvid är att märka, att verkliga antalet med all säkerhet är betydligt högre; ty bland de inemot 65,000 personer, som ej i inflyttningkommunen styrkt fullgjord skattskyldighet i sin förra kommun, utgöres naturligen en stor del, möjligen flertalet, av sådana, som icke *kunnat* förete dylikt bevis.

Av vida större betydelse i här berörda hänseende är dock det likaledes av statistiken framgående faktum, att inemot hälften av de häftande (år 1917 cirka 90,000 av nyssnämnda 194,000) restera blott för stats- eller kommunalutskylder, men ej för båda slagen. Onekligen tyder ett sådant förhållande mera på oförmåga än på bristande vilja att erlägga utskylder. Och vidare ger nämnda faktum fog för det antagandet — varom statistiken icke lämnar någon direkt upplysning — att ett mycket avsevärt antal häftande restera blott för *ett visst års* skattebetalning av de tre, för vilka den måste vara fullgjord för röst-rättens bibehållande. I den mån så är fallet, pekar detta i samma riktning.

Det kan svårligen förnekas, att den brist, som sålunda — även förutsatt att man vill godtaga den bakomliggande principen — vidlåder utskyldsstreckets utformning i grundlagen, är mycket betänklig, i det att ett betydligt antal medborgare utan bärande skäl uteslutas från utövningen av en av de viktigaste och ömtåligaste medborgerliga rättigheterna. Detta har ock plägat från en sida anföras såsom ett huvudskäl för där framställda yrkande å utskyldsstreckets fullständiga avskaffande. Å motsatt sida åter betecknar man bristen ifråga såsom en onöjaktighet, vid vilken emellertid måste bero, då ett ordentlighetsstreck icke kan umbäras.

Båda dessa åskådningar utgå alltså från att det icke låter sig göra att, med bibehållande i övrigt av utskyldsstrecket, uppställa praktiskt användbara regler, syftande till att från dess verkningar undantaga åtminstone de viktigare av de fall, där oförvållad oförmåga är anledningen till att skatten ej erlagts, och sålunda väsentligt närma sig en lösning, som förverkligar lagens egen princip. Någon närmare undersökning av de möjligheter, som härvid erbjuda sig, har emellertid hittills icke framlagts, och i sitt ovan citerade uttalande har andra kammaren förordat en utredning på denna punkt.

Granskar man arten av den prövning, som för närvarande förekommer vid röstlängdens upprättande och justering, så befinnes, vad

till en början röstlängdsupprättaren angår, hans uppgift vara av rent formell natur: han har blott, att med ledning av honom tillhandakomna förteckningar ifylla röstlängdens kolumner. Men även justeringsmyndighetens befattning med ärendet visar sig, ehuru visserligen i en mindre sträng bemärkelse, innefatta en väsentligen formell prövning. Teoretiskt betraktat, kunna visserligen lagtolkningsfrågor av ingalunda alltför enkel art tänkas komma under bedömande, sålunda särskilt frågan, huruvida mottaget understöd har fattigvårds karaktär och medför ersättningskyldighet för den, vars rösträtt är i fråga. I praktiken spelar dock denna uppgift säkerligen ingen nämnvärd roll; fattigvårdsmyndighetens åsikt blir säkerligen så gott som alltid utslagsgivande.

Men även bevisfrågor, t. ex. rörande omständigheterna, då fattigunderstöd lämnades, eller huruvida fattigvård till fullo ersatts eller utskylder behörigen erlagts, bliva ju föremål för prövning. Även denna erinring kan dock föga ändra i det givna omdömet om prövningens karaktär. Såsom bevisning ifrågakommer knappast annat än debetsedel, kvitto eller intyg från vederbörande myndighet, och om någon egentlig materiell bevisvärdering blir alltså svårligen tal. Men framför allt är att beakta, att i intet fall är fråga om en *diskretionär prövning*, ett fritt bedömande av den vikt och betydelse, som bör tilläggas de individuellt skiftande momenten i olika konkreta fall.

Givetvis är det i betraktande av arbetsuppgifternas nu påvisade art, som man träffat valet av organ för röstlängdens åstadkommande. Det är under dessa förutsättningar, som upprättandet av längden kunnat överlämnas till de tjänstemän, som omhänderha skattedebiteringen, och den granskande myndigheten kunnat sammansättas efter så oenhetliga principer, att den i stad utgöres av magistraten (eller stadsstyrelsen), på landsbygden däremot av en valnämnd, som till övervägande del består av kommunalt valda förtroendemän.

Nu angivna förhållande måste från början skänkas beaktande, då man går att tillse, huruvida och genom vilka anordningar det låter sig göra att uppställa en åtskillnad i rösträttshänseende mellan olika kategorier av resterande skattskyldiga, allteftersom för uraktlåtenheten att erlægga utskylder kan påvisas en giltig ursäkt eller icke. Därvid torde till en början kunna fastslås, att själva upprättandet av röstlängden i dess ursprungliga skick alltfört bör ske med tillämpning av samma rent formella metod som hittills, och att alltså samtliga resterande utan åtskillnad måste i denna ursprungliga längd upptagas såsom uteslutna från rösträtt. Först i form av framställd anmärkning mot den framlagda längden blir det tillfälle för den skattskyldige, som vill och för-

mår, att till sin förmån åberopa omständigheter, som låta hans uraktlåtenhet att erlagga skatten framstå såsom beroende på en oförmåga, vartill han icke själv bär skuld, och förty berättiga honom att bibehållas vid sin rösträtt.

Det bleve alltså vid den i 33 § vallagen föreskrivna granskningsprocedur, som frågan komme under prövning. Redan av vad ovan erinrats om den nuvarande karaktären av denna procedur och om prövningsmyndighetens sammansättning, torde det vara ganska klart, att åt denna myndighet i dess nuvarande skick icke lämpligen kan lämnas att efter fritt skön bedöma vikt och värde av alla de skiftande omständigheter och synpunkter, den skattskyldige kan vilja anföra till sitt ursakande, eller att fritt pröva all den bevisning av varjehanda art, varmed han kan vilja styrka riktigheten av sin framställning av sakförhållandena. För en uppgift av så krävande och så grannlaga natur är den nuvarande organisationen ingalunda tillrättalagd.

Det synes då givas huvudsakligen tre tänkbara utvägar. Antingen får befattningen med röstlängdens justering anförtros åt annorlunda organiserade myndigheter, så kvalificerade, att dem verkligen kan betros en fri omprövning av alla omständigheter och all bevisning, som framdrages. Eller ock får denna prövning anförtros åt någon från valorganisationen fristående myndighet, vars utlåtande i förevarande punkt tillerkännes avgörande vitsord. Eller ock slutligen bibehålles nuvarande organisation, i det man i stället i lag giver fasta regler rörande de omständigheter, som äro att godtaga såsom giltig ursäkt och rörande arten av den bevisning, varmed deras förhandenvaro skall styrkas, och på detta sätt söker bevara justeringsmyndighetens uppgift vid väsentligen samma karaktär, den för närvarande äger.

Det torde likvisst icke behöva vidlyftigt utvecklas, hurusom de båda först nämnda utvägarna i själva verket blott äro teoretiska möjligheter, som icke låta taga sig i praktiskt bruk. Någon verkligt betryggande utredningsprocedur kan självfallet icke ifrågakomma; det är utslutet redan med hänsyn till de orimliga anspråk den skulle ställa på den skattskyldige själv. Beslutet blir alltså med nödvändighet resultatet av en ganska summarisk billighetsprövning, byggd på ett esomoftast mycket sprött material; någon klar, fast och bindande motivering kan icke presteras. Vid sådant förhållande ligger ett alldeles avgörande hinder i den ytterligt grannlaga och ömtåliga naturen av den fråga, varom det vid prövningen ytterst rör sig — frågan: röstberättigad eller icke röstberättigad? Helt annorlunda ställde sig givetvis saken, om det exempelvis blott gällde rätt för den skattskyldige att njuta viss tids

uppskov med skattens inbetalning. Bemyndigande att bevilja en dylik förmån på grund av bevekande omständigheter har i vissa länder tillagts uppborädsmyndigheten. Men i föreliggande fall komme saken först och främst icke för den skattskyldige själv och för den allmänna uppfattningen att te sig, som gällde det beviljande av en särskild förmån — likgiltigt om man formellt må vilja hävda, att det dock gäller undantag för visst fall från att drabbas av utskyldsstrecket. Fastmera kommer frågan att anses gälla, huruvida vederbörande skall fränkännas utövning av en allmän rättighet. Redan detta gör den ojämförligt mycket ömtåligare. Men känsligheten förhöjes i högsta grad, då det gäller en offentlig rättighet av den art, att dess förvägrande framstår som innebärande en medborgerlig deklassering. Och slutligen tillkommer det starka, genom valtidstämningen måhända aktualiserade *politiska* inslaget i frågan, med de påfrestningar, det innebär, av de bedömandes oväld och än mera av tilliten till denna oväld hos de närmast intresserade.

Att i ett ärende av denna beskaffenhet låta avgörandet bero av en diskretionär prövning med dess oundvikliga bismak av godtycke eller åtminstone sken av godtycke synes icke tillrådligt ens under den förutsättning, att man vore i tillfälle att organisera prövningsmyndigheter med de bästa kvalifikationer för ett jämnt och säkert objektivet bedömande. Än mindre kan så vara fallet, om man, såsom för visso är fallet, av rent praktiska hänsyn bleve nödsakad att ställa sina anspråk på en ganska måttlig höjd.

Annat val torde således icke stå åter, än att i lag angiva vissa omständigheter, vilka var för sig eller flera i förening skola anses innebära en sådan oförvårdad nedsättning i skatteförmågan, att underlåten skattebetalning icke medför rösträttens förlust. Därvid lär jämväl bliva nödvändigt att fixera kraven på tillfyllestgörande bevisning om återopad omständighets förhandenvaro.

Det är visserligen från början uppenbart, att man vid framgående på denna väg med nödvändighet stannar ett gott stycke bakom den ideala fordran på full materiell rättvisa åt varje förekommande fall. I lagstadgandet kunna icke upptagas andra fall än de, som äga en rätt utpräglad typisk natur. Detta blir i ökad grad förhållandet, om man anser sig icke böra frånträda den hos oss hittills strängt vidhållna grundsatsen, att de materiella villkoren för rösträtts åtnjutande skola angivas omedelbart i grundlag. En långt driven detaljering i bestämmelserna blir i så fall givetvis utesluten.

Nu anmärkta förhållande innebär dock i och för sig ingalunda något avgörande hinder. Det gäller ju över rättslivets hela område, att

i samma mån man i rättstrygghetens och rättstrygghetskänslans intresse genom fixa lagregler binder en myndighet i dess fria prövning, i samma mån uppoffras ock något av rättens smidighet att anpassa sig efter förhållandena i det enskilda fallet. Däremot torde man böra uppställa den fordran, att sådana bestämmelser låta sig utformas, som å ena sidan innefatta tillräckliga garantier mot missbruk av de medgivna undantagen, men å andra sidan verka sålunda, att icke ett verkligt avsevärt antal skattskyldiga alltjämt faktiskt bliva oförtjänt berövade sin rösträtt. Undantagas från utskyldsstrecket böra således samtliga statistiskt mera betydande grupper av ursäktligt resterande, och den utsikt, som bjudes valmannen, att bliva bibehållen vid rösträtt, får ej göras svåråtkomlig genom för höga anspråk på hans förutseende eller hans tid och möjligheter att förebringa utredning. Slutligen få ej heller bestämmelserna verka därhän, att alltför ofta kunna framläggas vid sidan av varandra från den praktiska erfarenheten hämtade fall, som enligt lagens regler bliva olika bedömda, ehuru de måste anses fullt jämbördiga, eller där en naturlig rättskänsla rent av skulle väntat ett olika bedömande i rakt motsatt riktning.

Det kan måhända invändas, att dessa fordringar, om än i och för sig välgrundade, dock ställa anspråken på reformen högre än nödigt, och att det redan vore ett tillräckligt framsteg för att motivera en ändring, om därigenom ett betydande antal av nu oförtjänt uteslutna komme att bevaras vid rösträtt. En sådan uppfattning torde dock bero på ett förbiseende av det viktiga faktum, att i och med att lagen frånträder sin hittillsvarande formella ståndpunkt att behandla alla skatteresterande lika och gör en åtskillnad dem emellan, för vilken en moralisk värdesättning av deras personliga förhållande ligger till grund, så skärpes högst väsentligt den allmänna rättskänslans ömtålighet för att en verklig materiell rättvisa blir skipad.

En närmare undersökning giver vid handen, att svårigheterna att uppställa regler, som nöjaktigt fylla dessa fordringar, verkligen äro både talrika och mycket allvarsamma.

Till en början har man att till deras art bestämma de omständigheter, som må av den skattskyldiga åberopas såsom giltig ursäktgrund. Härvid kunna tydligen icke komma i betraktande sådana förhållanden, som redan vid skattläggningen kunnat vinna beaktande, såsom stor familj att underhålla o. s. v., utan har man att begränsa sig till inträffade händelser, som på ett mera exceptionellt sätt ingripit i den skattskyldigas liv och medföra opåräknad rubbning i hans ekonomi,

eller vad i det följande i brist på bättre kommer att betecknas såsom *ekonomiska missöden*. Bland dessa missöden kunna särskiljas två huvudgrupper: de som betinga en inkomstminskning och de som betinga en utgiftsökning.

Bland anledningar till utebliven eller minskad inkomst bör naturligen i främsta rummet upptagas *arbetsoförhet* eller minskad arbetsförmåga i följd av sjukdom, försvagad hälsa, olycksfall eller eljest påkommet lyte. Någon åtskillnad mellan särskilda klasser av inkomsttagare lärer därvid icke böra uppdragas. Naturligen förbises icke att för vissa kategorier av inkomsttagare ohälsa icke medför någon minskning i inkomst. Att särskilja dessa vore emellertid en invecklad och vansklighet uppgift, medan värdet härav å andra sidan vore försvinnande ringa. Skattskyldiga, som befinna sig i antydde ekonomiska ställning, höra av lätt insedda skäl mera sällan till dem, som någon längre tid kvarstå å restlängd. Verkan av bestämmelsen kommer för övrigt att bliva väsentligt olika, allteftersom lagen fixerar en viss minimi tid, under vilken den menliga inverkan å arbetsförmågan skall hava fortvarat, eller en värdering av inkomstförlusten skall göras — en fråga, som senare skall behandlas. En annan anledning till inkomstförlust, till vilken hänsyn måste tagas, nämligen där inkomstkällan är tjänst eller annan arbetsanställning, är *arbetslöshet*. I regeln måste därvid i detta begrepp inläggas, att arbetslösheten är *oförvällad*, varmed lärer böra förstås, att vederbörande trots allvarliga försök att inom orten vinna anställning i sitt hittills drivna yrke eller därmed nära besläktat, icke lyckats därmed. Huruvida han har personlig skuld till att han lämnat eller avskedats från innehavd tidigare anställning, torde däremot icke kunna lämpligen göras till föremål för prövning. Beträffande ett synnerligen praktiskt fall, nämligen arbetslöshet på grund av hel arbetspersonal omfattande arbetskonflikt, måste man säkerligen gå längre. Det kan ju icke ifrågakomma att inlåta sig på bedömande, i vad mån en viss av de i konflikten indragna arbetsanställda bär skulden till konfliktens uppkomst eller fortvaro. Å andra sidan kan ej heller ifrågasättas att utesluta denna grund till inkomstförlust från allt beaktande. Det återstår då ej annat än att i förevarande hänseende alltid betrakta dylikt fall av arbetslöshet såsom oförvällat.

Andra anledningar till inkomstminskning än de båda nu avhandlade torde svårligen lagen kunna taga i betraktande. Onekligen ligger häri en ej ringa orättvisa. Särskilt gäller om de talrika självständiga, men obemedlade yrkesutövarna, att varjehanda missöden, som kännbart inverka på deras förmåga att utgöra utskylder, kunna drabba deras inkomst-

källor. Missväxt, förlust genom kunders irakade obestånd, nödtvång att avflytta från förmånligt belägen lokal, förändrad näringslagstiftning, väsentligt ändrade produktions- eller konsumtionsförhållanden och otaliga andra orsaker kunna här var för sig eller flera tillsammans inverka mycket nedsättande på skatteförmågan. Men såväl orsakssammanhang som verkningsgrad äro uppenbarligen av så växlande och svårbedömlig art, att dylika missöden endast vid en fri prövning, däremot icke vid ett system med fasta lagregler kunna beaktas. I talrika fall bidrager den skattskyldiges hustru till inkomsten genom ett mer och mindre regelbundet eller tillfälligt arbete. Till följd av havandeskap, barns-börd, vård om spätt barn, sjukdom i hemmet o. s. v., kan häri inträda en ganska kännbar förändring. Icke heller till ett dylikt fall torde emellertid en lagbestämmelse kunna taga hänsyn.

Liknande förhållanden framträda i avseende å den försämring i förmågan att utgöra pålagd skatt, som betingas därav att den skattskyldige fått vidkännas avsevärda extra utgifter. De utgiftsanledningar, som kunna vinna beaktande, torde knappast bliva flera än sjukdom och olycksfall, som drabbat den skattskyldige själv eller någon, för vilken han har försörjnings- och vårdnadsplikt, ävensom förlust av kläder, husgeråd eller inventarier, vållad av brandskada, skeppsbrott eller annan jämförlig katastrof. Det torde få anses givet, att en allmän utgiftstegring, beroende på en generell eller lokal fördyring av bostäder eller livsförnödenheter, låt vara en stark och plötslig sådan, måste lämnas utanför och endast mera individuella ekonomiska missöden kunna ifrågakomma. Men även inom denna grupp torde man nödgas lämna åsido sådana fall som kostnad i anledning av dödsfall, flyttningkostnad från ort till annan, förlust av hemdjur genom sjukdom eller olycksfall, irakad skyldighet att utgiva skadestånd o. s. v. Vissa dylika kostnader äro gemensamma alltför ringa eller ej av tillräckligt exceptionell natur, i andra fall är nödvändigheten av utgiften — helt eller delvis — mera tvivelaktig eller kunna inkomstposter antagas gå i avräkning o. s. v. Allt detta hindrar dock å andra sidan icke, att synnerligen talrika fall utan tvivel skulle kunna påvisas, där ett sammanträffande av ogynnsamma omständigheter, som lagen lämnat utan avseende, i själva verket utgör en realiter fullgiltig ursäkt för uraktlåtenheten att betala utskylder.

Allvarsammare än de hittills berörda vanskligheterna torde emellertid de vara, som komma i dagen, då man vänder sig till frågorna, vilken styrka och omfattning en till sin art godtagen ursäktgrund skall i det särskilda fallet äga för att — för sig eller i förening med annan —

få gälla, samt huru den bevisning skall vara beskaffad, som den skattskyldige har att presteras. Dessa båda spörsmål stå i det nära inbördes beroende, att de här nedan behandlas i visst sammanhang med varandra.

Tydligt är att den bevisning, som företes hos valmyndigheten, så gott som undantagslöst måste bliva skriftlig. Närmare bestämt komme den i förevarande fall i regel att bestå av intyg av betrodda personer; en mera underordnad roll komme att intagas av kvitton å läkarelön, avgift för sjukvård m. m. Vad bör emellertid ett dylikt intyg innehålla och vilka fordringar skola uppställas å intygsgivarens kvalifikationer? Dessa spörsmål läser lagen själv böra besvara och åt valmyndigheten endast överlämna den formella prövningen, huruvida lagens fordringar äro uppfyllda. Överlåtes det åt valmyndigheten att efter eget skön bedöma, huruvida exempelvis intygad sjuklighet fortvarat så länge och förelegat vid en sådan tidpunkt, att skatterestering ännu vid valtillfället må anses ursäktlig, eller huruvida tilltro må fästas till intygsgivarens uppgifter, då hade man ju i själva verket återgått till den fria omprövning, som enligt vad ovan utvecklats, icke kan anses tillräddig. Visserligen vore friheten i omprövanDET så till vida begränsad, som det vore uteslutet för myndigheten att taga hänsyn till andra än de i lag angivna arterna av acceptabla ursäkter: endast sjukdom, olycksfall, arbetslöshet o. s. v. finge tagas i betraktande. Men med denna begränsning vore föga vunnet. Den lämnar ändock alltför stort spelrum åt det subjektiva tycket, och framför allt innebär den ju garanti egentligen blott i *en* riktning, nämligen gentemot alltför stor liberalitet vid bestämmelsens tillämpning, däremot knappast till den skattskyldiges förmån.

Lagen lär alltså böra föreskriva, att intyg av visst innehåll, avgivet av så och så kvalificerad person eller personer, ovillkorligen måste presteras, men att å andra sidan dylikt intyg, som blivit avgivet, också måste av valmyndigheten tagas för gott. Men härav följer oundvikligt, att saken betänkligt försvåras för den rösträttskrävande skattskyldige. Ty i och med det att ett ovillkorligt vitsord tillmätes intyg av viss beskaffenhet, tvingas man att ställa bestämda och ganska svåruppfyllda krav på såväl intygets innehåll som intygsgivarens kvalifikationer.

Den första konsekvensen — och en mycket allvarsam sådan — som måste dragas, är den, att det icke kan gå för sig att låta intyget gå ut på ett mer eller mindre allmänt motiverat subjektivt omdöme, en förklaring att intygsgivaren för sin del på grund av kännedom om förhållandena finner den skattskyldige vara av någon viss i lagen omför-

mäld anledning ursäktad för sitt resterande för skatt. Alldeles uppenbart är, att man finge uppställa så stränga krav på intygsgivarens person, att mången skattskyldig därigenom skulle faktiskt avskäras från möjligheten att prestera intyget. Men även i sådant skick kunde systemet icke godtagas. Det innebär ju i själva verket intet annat än att den fria prövning, som man ansett sig icke kunna överlämna åt valmyndigheten, den bleve nu — och t. o. m. med definitiv avgöranderätt, utan besvärsmöjlighet — lagd i de personers händer, som av lagen accepterats som intygsgivare. Oftast vore väl den skattskyldige hänvisad att med begäran om intyg hänvända sig till en viss person; på sin höjd ägde han att välja emellan två eller tre personer. Den anmodade hade i regel — framförallt i de större samhällena — att taga ståndpunkt till den framställda begäran på grundvalen av den utredning, den skattskyldige kunde lämna. Hans samtycke eller avslag gäves icke i känslan av att utöva någon domareprövning och måste därför så mycket mer bliva beroende på subjektiv läggning: den ene är sträng, den andre mild i bedömande av en ursäkts giltighet, den ene äger en rätt formell uppfattning i fråga om bevisningen, den andre tvärtom.

Vad intyget bör innehålla är alltså fastmera *faktiska uppgifter* icke blott om det ekonomiska missödets art utan ock om dess omfattning. Även beträffande omfattningen är det således nödvändigt, att lagen upptager vissa minimikrav, med vilka valmyndigheten har att jämföra de faktiska uppgifterna å intygen. Till en början uppstår då den frågan, i vilket slags mått denna omfattning skall angivas. Ur flere synpunkter vore det mest tillfredsställande, om man för alla olika fall kunde begagna ett enhetligt mått. Bland annat vunnnes därmed, att man utan svårigheter och invecklade regler kunde taga förenad hänsyn till flere samverkande faktorer eller till att en faktor verkar på flere sätt, t. ex. en sjukdom föranleder både inkomstförlust och utgiftsökning. Den enda metod, som i så fall kan ifrågakomma, är tydligen att i lagen angiva det minimivärde i penningar, som utebliven inkomst, respektive påkommen utgift skall representera. Vid genomförande av denna metod kan man givetvis icke utan orimlighet i resultaten betjäna sig av absoluta tal; däremot kan man tänka sig att fastslå den minsta proportion, vari nämnda penningvärde måste stå till det skattebelopp, som skall erläggas. Låter man denna proportion vara fix, torde det visserligen ändock ej kunna förnekas, att bestämmelsen får det betänkliga felet att verka hårdast, om icke mot de i inkomsthänseende allra lägst ställda, så dock mot dem, som befinna sig något steg högre upp. Ju mer inkomsten närmar sig existens-

minimum, desto mindre elasticitet har i genomsnitt inkomsttagarens privata utgiftskonto och dess svårare blir det alltså att däri vidtaga de inskränkningar, som ett ekonomiskt missöde gör nödvändiga, om han skall kunna komma ut med skatten. Denna omständighet får ökad betydelse, i den mån den ej motverkas av skattefritt avdrag eller en efter gällande penningvärde lämpligt avpassad progressiv skala. Å andra sidan lär en fix proportion vara ofrånkomlig; det kan icke gärna ifrågasättas att tillämpa en så invecklad lösning som något slags glidande skala. Vid sådant förhållande återstår, om ej den åsyftade reformen skall förlora sitt egentliga värde, knappast annat än att bestämma proportionen ifråga med liberalitet — vilket givetvis återverkar i riktning av en opåkallad mildhet mot bättre situerade skattskyldige. Ur röst-rättssynpunkt lär detta icke behöva möta någon betänklighet, men måhända kunde man vilja befara, att en så lagd bestämmelse kan verka slappande på plikt känslan i fråga om ansträngningar att fullgöra sin skattskyldighet.

Om man beträffande inkomstminskning i följd av den skattskyldiges arbetslöshet eller arbetsoförhet i stället vill tillämpa en annan måttstock, nämligen tidslängden, blir detta uppenbarligen förenat med alldeles samma ofullkomligheter, som nu berörts. Men det tillkommer i fråga om arbetsoförhet den betänkligheten, att tidslängden visserligen i vad angår lönearbetarklassen, vissa andra tjänsteställda och ytterligare andra inkomsttagare utgör en tämligen god mätare på inkomstminskningen, men att den för andra grupper är en synnerligen osäker dylik.

Icke desto mindre, och i trots av att den önskvärda enhetligheten därmed sönderbrytes, är det nog just i fråga om arbetsoförhet — och jämväl arbetslöshet — den enda praktiska utvägen att nöja sig med uppgift om huru länge arbetshindet fortvarat. Att avfordra den skattskyldige övertygande utredning om dess verkliga inverkan på hans inkomstförhållanden skulle alltför ofta vara att ställa för höga anspråk på denne, medan han långt lättare komme till rätta med bevisning om sjukdomstidens längd o. s. v.

Ytterligare måste emellertid lagen taga ståndpunkt till den frågan, huru länge ett inträffat ekonomiskt missöde skall anses fortfarande utöfa sin menliga efterverkan å den skattskyldiges förmåga att utgöra skatten. Det tidsavstånd, det härvid gäller att bestämma, lär böra räknas från det att den menligt inverkan omständigheten tilldrog sig — eller om fråga är om arbetsoförhet eller arbetslöshet, från det den upphörde — till en följande skattebetalningstermin. Slutpunkten kan synas mindre

riktigt bestämd, och strängt taget är väl så ock förhållandet. Med skäl kan nämligen sägas, att även om den skattskyldige må anses ursäktad, att han ej iakttog betalningsterminen, är det ingalunda givet, att han har giltig anledning att restera ännu vid tiden för vallängdens upprättande. Just denna tanke ligger till grund för gällande regel i 16 § riksdagsordningen, att kvarstående restantier från föregående år diskvalificera, men icke de, som först under löpande året uppkommit. Häremot bör emellertid först och främst erinras, att särskilt i fråga om de skattskyldige, som på grund av inträffat ekonomiskt verkande ofall måst utebliva å uppboresstämman, gällande lag uppenbarligen överskattat deras utsikter att senare betala skulden. Det är just erfarenheten härom, som föranlett reformbehovet. Överhuvud torde det vara särdeles vanskligt att uppställa några fasta fordringar på huru snart den efterhängande skatteskulden skall i dylika fall vara gäldad. Men härtill kommer en annan betydelsefull omständighet. Räknar man det tidsavstånd, som efter det ekonomiska missödet längst må hava förflutit, fram till tiden för vallängdens upprättande, resulterar detta i att de restantier, som härleda sig ända bort från det *första* av de tre näst före vallängdens upprättande förflutna åren, bliva för den skattskyldige mest ödesdigra. Men det är dock allmänt erkänt, att största vikten tvärtom bör tilläggas hans förhållande under det *sista* året och att äldre förhållanden böra tillmätas mindre betydelse, ju mera fjärran de ligga. Denna tanke ligger i själva verket till grund för den begränsning i fråga om hänsynstagande till förtiden, som gällande lag gör såväl i fråga om utskylds- som fattigvårdsstreck.

Samma tankegång, som föranleder uppställandet av begränsning för en viss ursäkts giltighetstid, fordrar egentligen, om den fullföljes, att därest endast en kortare tid förflutit mellan det ekonomiska missödet och skatteterminen, lägre krav uppställas å den ekonomiska förlustens storlek, än om tidsavståndet är något längre. På dylika invecklade och för övrigt enligt sakens natur ändock rätt godtyckliga beräkningar kan man vid lagbudets avfattande tydligen ej inlåta sig; lika litet här som i ett ovan berört avseende kan någon glidande skala anordnas.

Såsom slutpunkt för tidsberäkningen har ovan angivits »en följande skattetermin». Att ovillkorligen fordra, att terminen ifråga skall vara den närmast följande, skulle leda till otillfredsställande resultat. Om exempelvis en måhända rätt ringa statsskatt skall erläggas i december, men långt kännbarare kommunalutskylder i följande februari månad, skulle i fråga om denna senare uppbores inga andra missöden kunna

godtagas såsom laga ursäkt för uteblivande än de, som inträffat efter statsutskyldernas uppbördsstämma i december. Detta vore ju föga rimligt. Å andra sidan kan naturligen den skattskyldige icke få tillgodoräkna sig ett och samma missöde i dubbel måtto. Man synes alltså få hjälpa sig fram med en regel, som angiver, att i fråga om en senare skattebetalningstermin än den, som inträffar näst efter missödet, jämväl de under mellantiden förfallna beloppen skola inräknas i den summa, som blir att jämföra med missödets ekonomiska värde i och för bedömande om detta är nog stort att få tillgodoräknas såsom ursäkt.

Gäller det så att fixera de siffror, som vid tillämpning av de ovan utvecklade principerna och synpunkterna må anses skäligen, rör man sig enligt sakens natur på mycket osäker mark. Varje bindande motivering för en viss ståndpunkt läser här vara utesluten. Men det vill synas kunna sakligt rätt väl försvaras, på samma gång man rör sig med helt enkla talförhållanden, om det stadgades, att giltig ursäkt utgör ett ekonomiskt missöde, som helt eller delvis faller inom ett år före uppbörds-terminen och som förorsakat förlust — vare sig i form av utgift eller av minskad inkomst eller bådadera — uppgående till minst samma belopp som den obetalda skattens. Flere missöden, vare sig av samma eller olika art, finge naturligen därvid sammanräknas. Enligt vad förut framhållits, lär det emellertid i fråga om mistad inkomst bliva nödvändigt att mäta missödets omfattning på annat sätt, nämligen med tidslängden för arbetshindret. För att bevara enhetligheten, vilket är nödvändigt redan av den praktiska grund, att en sammanläggning av inkomstförlust med utgift lätt blir erforderlig, måste till grund för fastställandet av den minimitid, arbetshindret skall hava fortvarat, läggas en omräkning av förlorat arbetstid i förlorat inkomstbelopp.

En skälig evalvering kan det måhända anses innebära, om nysnämnda minimitid sättes till fyra veckors fullständig arbetslöshet eller arbetsoförhet, vilket således antages likvärdigt med en ekonomisk förlust, motsvarande årsskattens belopp. Ett dylikt missöde, omfattande en tid av allenast två veckors längd, skulle då räknas motsvara halv årsskatt och kunna få sammanräknas med t. ex. lika stort belopp i sjukvårdskostnader. Till grund för nämnda evalvering ligger det antagandet — för vars riktighet några bindande skäl visserligen icke kunna anföras och som givetvis är mycket osäkert — att sammanlagda stats- och kommunalutskylderna för lägre inkomstklasser, om man överblickar en längre följd av år och även tager de skattefria avdragen i betraktande, genomsnittligt uppgår till omkring åtta procent eller alltså en knapp tolfedel av årsinkomsten. År

fråga blott om nedsatt arbetsförmåga eller om nedsättning i arbetsförtjänsten genom på grund av driftsinskränkning förkortad arbetstid, låter det sig svårigen göra att använda tidsberäkning, utan finge väl i dylika fall den skattskyldige förebbringa utredning om verkliga inkomstminskningen.

Det återstår emellertid nu att skärskåda, huru ovanstående resultat te sig, då de betraktas ur *bevisningens* synvinkel. Redan har erinrats, att i vissa undantagsfall dylik kan presteras genom kvitto eller liknande. Det gäller dock endast utgifter, förlorad egendoms värde o. s. v. I fråga om förlorad inkomst måste den skattskyldige praktiskt taget alltid och i andra fall esomoftast vara hänvisad till att anskaffa intyg om den ursäktande omständigheten av i ty fall med laga vitsord utrustade personer.

Närmast till hands kan, då här ej längre är fråga om att avge ett allmänt hållet omdöme utan att intyga vissa faktiska förhållanden, synas ligga att godtaga intyg av två enskilda personer, som förklara sig äga personlig kännedom om förhållandena, eller åtminstone åt en av den skattskyldige själv på heder och samvete avgiven förklaring, vars riktighet av två personer på nyssnämnda sätt bestyrkts. Från domstolar och andra myndigheter har man emellertid en rik erfarenhet om det ytterst osäkra bevisvärdet av enskilda personers skriftliga, av parten utverkade attester. Och i förevarande fall skulle ju dock attesten tillerkännas ett ovillkorligt vitsord. Och i en sak av denna art, som för attestgivaren esomoftast ter sig så, att det gäller att rädda en god vän och meningsfrände från att uteslutas från en allmän politisk rättighet, kan långt mer än eljes befaras, att i det otaliga fall ingalunda skulle tagas så noga med intyget. Lätteligen skulle det resoneras så, att här måste vännens moraliska rätt försvaras, utan onödigt nagelfarande av de formella kvalifikationer, lagen kräver. Hela anordningen kan genom en dylik praktik råka i misskredit och giva anledning till befogad allmän förargelse. Slutligen bör erinras om att de intyg, det gäller, dock ingalunda skulle innehålla blott rent objektiva sakuppgifter. Att arbetslöshet är oförvållad, att verklig arbetsförlust förelegat, att kostnader på grund av sjukdom kunna skattas till det och det beloppet — allt detta är uppgifter, som grunda sig även på en subjektiv värdering av omständigheterna.

Möjligen vill man ifrågasätta, att lagen skulle fordra intyg av *trovärdiga* personer, varvid då prövningen av trovärdigheten skulle tillkomma valmyndigheten. Uppenbarligen kan dock denna utväg icke anlitas. Det bleve att åter släppa in ett moment av den diskretionära

prövning, som redan avvisats såsom alltför betänklig. Här vore den visserligen begränsad till en enda punkt, men å andra sidan linge den just därigenom och med hänsyn till denna punkts beskaffenhet en speciellt ömtålig karaktär. Tillämpningen bleve för övrigt säkerligen ytterst ojämn. I det ena valdistriktet godtogs man varje intygsgivare, mot vilken icke särskild anledning att betvivla hans trovärdighet förelåge; å annat håll krävde man måhända, att personen skulle vara för myndigheten känd som tillförlitlig. Särskilt i de stora stadssamhällena skulle vilketdera som helst av dessa tolkningssätt medföra oantagliga konsekvenser på grund av den begränsade personkänedom, varöver valmyndigheten förfogar. Med den mildare tolkningen bleve kravet på trovärdighet praktiskt betydelselöst, med den strängare bleve det ytterst riskabelt för den skattskyldige.

Man synes alltså bliva driven till att endast medgiva vitsord åt vissa i lagen angivna kategorier av intygsgivare. För landsbygden är det relativt lätt att uppdraga en tillräckligt vid krets av personer, ägnade att utrustas med dylikt vitsord. Här kunna ifrågakomma t. ex. församlingspräst, ordförande i kommunalstämma, kommunalfullmäktige eller kommunalnämnd, ledamot av kommunalnämnd, kyrko- eller skolråd, nämndeman, landsfiskal, fjärdingsman, samt så vitt angår arbetsoförhet för den skattskyldige själv eller sjukdom eller olycksfall inom hans familj legimiterad läkare. Möjligheten att utverka intyg underlättas ock betydligt av den rätt noggranna kännedom om grannars och sockenbors personliga förhållanden, som är till finnandes framförallt på rena landsbygden men även i de mindre stadsliknande samhällena. Vissa betänkligheter kunna emellertid även göras gällande. Sålunda kunde å vissa orter den skattskyldige bliva uteslutande hänvisad till att med sin anmodan om intyg hänvända sig till politiska motståndare.

Men helt annorlunda vanskelig ställer sig anordningen i fråga om städerna, framförallt de stora, där likvisst hela problemet är som mest praktiskt. Hur man än må vilja bestämma kretsen av statstjänstemän, kommunala förtroendemän, läkare o. s. v., som skola tillerkännas vitsord, blir den dock alltför trång. Endast i undantagsfall ägde den skattskyldige tillfälle att med begäran om intyg hänvända sig till någon, för vilken han ens vore personligen bekant, långt mindre någon, som ägde närmare kännedom om hans ekonomiska förhållanden och missöden. Det kan visserligen invändas, att beträffande så i förgrunden stående ursäktsgrunder som sjukdom och olycksfall *läkaren* emellertid äger en dylik förstahandskännedom. I viss utsträckning är nog detta

händelsen — i städerna kauske vida mera än på landsbygden — men mycket ofta förhåller det sig nog beträffande de i enklare villkor levande folklagren så, att läkaren icke varit i tillfälle att följa en sjukdoms förlopp eller hälsans återställande efter ett olycksfall med den noggrannhet, att han på grund av förstahandskännedom kan intyga hur länge arbetsförmågan förelagat eller vilka kostnader, sjukvård i hemmet dragit.

En återblick på förestående undersökning giver enligt kommitterades bestämda mening till resultat, att icke heller anordningen att i lag fastställa vissa giltiga ursäakter för uraktlåten skattebetalning och sättet för deras styrkande låter sig förordas. Därtill är den — såvitt kommitterade kunnat finna — oundvikligt behäftad med alltför många brister. Alldeles uteslutet synes vara att uppställa så enkla regler, att det kunde ifrågakomma att inpassa bestämmelserna i grundlag, utan nödvändigt bleve i varje fall att med brytande av en hittills iakttagen grundsats hänvisa dem till vallagen. Endast ett fåtal arter av ekonomiska missöden, vilkas avsevärda återverkan på förmågan att utgöra skatt är mera regelmässig och påtaglig, kunna lämpligen i lagstadgandet beaktas. Mycket talrika behjärtansvärda fall av oförvällat häftande bliva utan tvivel i följd därav obeaktade, medan å andra sidan lagen kommer att verka till skydd även i en del mindre värdiga fall. Rörande den omfattning, ett som ursäkt godtaget missöde skall hava ägt, måste i enkelhetens och bevislighetens intresse sakligt otillfredsställande regler givas; detta oakttat måste reglerna få en form och ett innehåll, som förlåna dem en rätt invecklad, artificiell och verklighetsfrämmande karaktär. I fråga om bevisningen ställes man i valet mellan att ställa sina anspråk så lågt, att därav måste befaras anstötliga missbruk, eller att betänkligt försvåra bevismöjligheten och öka besväret för den skattskyldige. Sammantagna måste dessa brister sägas innebära, att man nödgas stanna långt nedom de minimifordringar, som inledningsvis angåvos.

Kommitterade hava alltså för sin del måst stanna vid den slutsats, att en reform av utskyldsstreet icke låter sig praktiskt genomföras enligt grundsatsen att uppdraga en skillnad mellan dem, som utan eget förvällande blivit oförmögna att utgöra sina utskylder, och dem, som för underlåtenhet härutinnan icke gittat anförda giltig ursäkt. Den omständighet, att såvitt kommitterade kunnat finna, man ingenstades i utlandet genomfört någon dylik åtskillnad, kan icke annat bestyrka det resultat, vari utredningen måst utmynna. Den i Finland upptagna

egendomliga regel, att av kommunalstyrelse styrkt medellöshet gäller som ursäkt, förtjänar tydligen icke att efterbildas.

Under förarbetena till gällande rösträttsbestämmelser hava emellertid, såsom av ovan lämnade historiska redogörelse framgår, vissa förslag varit å baue, vilkas antagande skulle inneburi ett mildare utskyldsstreck än det, som 1909 antogs, och vilka för övrigt äga sina motsvarigheter i vissa främmande länder.

Det ena av dessa förslag gick därpå ut, att begränsa utskyldsstrecket att avse allenast utskylderna till staten. Principiellt har detta motiverats med att sambandet mellan politisk rösträtt och fullgörandet av kommunala skyldigheter måste sägas vara rent artificiellt, medan åter villkoret om fullgjord skyldighet gentemot staten vore helt annorlunda grundat i en naturlig uppfattning. Därjämte har på sin tid anförts, att ett sålunda begränsat villkor vore försvarligt av billighetshänsyn, då för ringare inkomsttagare statsskatten vore en obetydlighet, jämförd med de på de flesta orter långt högre kommunala utskylderna, och således utan svårighet borde kunna av den skattskyldige utgöras.

Det refererade principmotivet bör måhända erkännas innehålla en viss sanningskärna. Men det måste dock erinras, att det egentligen förutsätter, att den politiska rösträtten hos oss vore grundad på skatteplikt till staten. Så är ju dock icke fallet, i det denna rösträtt fastmera är allmän och oberoende av varje skatteplikt. Om utskyldsstrecket med hänsyn härtill måste söka sitt principiella försvar såsom »ordentlighetsstreck», vilket avser att från deltagande i valet avsöndra dem, som ådagalagt bristande omsorg och ansvarskänsla i fullgörande av allmänna skyldigheter, så måste ock medgivas, att beviset på dylik bristande plikt-känsla med nästan samma rätt kan sökas i försummelse i fråga om erläggande såväl av kommunala som av statliga utskylder.

Denna erinran talar visserligen i och för sig icke emot att begränsa strecket till statsskatten, ty den innebär ju intet som helst skäl för det dubbla utskyldsstrecket; det endast framhäver, att båda strecken intet annat äro än metoder att söka från valmanskåren utskilja element utan erforderlig ansvarskänsla mot det allmänna. Måste man erkänna, att det dubbla streckets obestriddiga huvudfel är, att det drabbar även en stor mängd medborgare, som icke rättvisligen kunna rubriceras som oordentliga skattebetalare, finns det således intet principiellt hinder i vägen för att ersätta det med ett blott statsutskyldsstreck. Värdet av en sådan reform måste helt bedömas ur synpunkten, huruvida de påklagade orättvisa verkningarna därigenom skulle i det väsentliga kunna förväntas upphävdas. Kommitterade kunna dock icke finna denna för-

hoppning bestyrkas av tillgängliga fakta. Den har, som ovan nämnts, tidigare grundats på förutsättningen, att den direkta statsskatten för de mindre bemedlade ej vore mera tryckande än att i allmänhet envar, som har den goda viljan, kan komma ut därmed. Förhållandena torde i allt fall numera gestalta sig rätt annorlunda. Även för en inkomst, som med nutida prisläge — även bortsett från sista tidens enorma prisstegring — blott förmår giva sin innehavare en helt knapp och torftig bärgning, lyder kronodebetsedeln ofta på en rätt så avsevärd slutsumma. Av ovan anförda statistiska tabeller framgår ju ock, att av exempelvis de vid 1917 års val för nuvarande utskyldsstreck fallna omkring 194,000 personerna ej mindre än 147,000 häftade för statsskatt. Proportionen vid höstvalet 1914 var i det närmaste densamma, vid 1911 års val ändå ogynnsammare för statsskatten. Det torde icke kunna anföras några fasta hållpunkter för antagandet, att sistnämnda siffra skulle komma att avsevärt nedbringas, om utskyldsstrecket inskränktes att gälla blott statsskatten. Än mindre vore det rimligt att antaga, att nämnda siffra, 147,000 personer, skulle i det hela beteckna de försumlige, de av eget vållande häftande. Mot båda dessa antaganden talar tvärtom med stor tydlighet det faktum, att ej mindre än 42,000 personer ordentligt betalt sina kommunalutskylder, men häftade för statsskatten. De för ensamt statsskatt resterande uppgingo i städerna t. o. m. till större antal än de som resterade för endast kommunalutskylder. Vid 1911 års val gällde detta förhållande riket i dess helhet; skillnaden var t. o. m. högst betydande (10,000 personer).

De enda slutsatser, som av det anförda synas kunna dragas, äro, att den ifrågasatta ändringen komme att nedbringa de av utskyldsstrecket uteslutna med omkring 25 procent; att emellertid ett absolut taget mycket stort antal valmän — enligt senaste valsiffror inemot 150,000 — alltjämt komme att uteslutas; samt — vilket är det viktigaste — att intet tyder på att strecket i sitt reformerade skick komme att verka på ett för rättskänslan mindre sårande sätt än hittills. Denna linje kan alltså icke förordas.

Ett annat förslag, som frankastats, har gått ut på att begränsa det nuvarande stränga kravet, att tre nästföregående års krono- och kommunalutskylder skola vara till fulla guldna, till att gälla endast det sist förflutna kalenderåret. Statistiken lämnar inga hållpunkter till bedömning av hur pass kraftigt en dylik beskärning skulle verka till nedbringande av de uteslutnas antal. Antagligen bleve verkan ganska betydlig. Men ur rättvisans synpunkt ställer sig denna anordning rent av sämre än den nuvarande. Den som i två år ordentligt utgjort alla

sina utskylder men det tredje året på grund av vidriga omständigheter blivit urståndsatt att göra full rätt för sig, skulle förlora sin rösträtt, medan en annan, som i två år utan varje ursäkt försummat sin skattebetalning men det tredje året däremot verkligen erlagt skatten, därmed skulle köpa sig rätt att deltaga i valet.

Även denna utväg måste alltså betraktas såsom en halvmesyr, utan förmåga att bota själva den sjuka punkten, snarare ägnad att göra den än ömmare än tillförene.

Under kommitterades överläggningar har emellertid frankastats tanken att kombinera båda de refererade medlen att förmildra strecket och att därvid än ytterligare nedsätta sina anspråk på ådagalagd ordentlighet i skattepliktens fullgörande, så att utesluten från rösträtt på ifrågasvarande grund bleve allenast den, som under minst två av de nästföregående tre åren underlåtit att utgöra påford skatt till staten. Det kan väl icke förnekas, att genom att sålunda binda rösträttens förlust vid förutsättningen, att den skattskyldige resterar för mer än ett års statskatt, en ökad trygghet vinnes mot att strecket drabbar orättvist. Och ehuru alla beräkningar över en dylik radikal omdanings inflytande på streckets totala verkningar och karaktär sväva i luften, synes det mycket sannolikt, att detta inflytande måste bli högst betydande. Men å andra sidan vore det säkerligen oberättigat att antaga, att fall av oförvållat resterande två på varandra nära följande år komme att höra till de sällsynta undantagsfallen. Valstatistikens höga siffror för enbart för statskatt resterande giva närmast anledning till en annan uppfattning. Får man då å andra sidan räkna med en avsevärd sannolikhet, att hela streckets praktiska betydelse bleve rätt ringa, ter det sig närmast som ett principrytteri att ändock bibehålla en uteslutningsgrund, som i tillämpningen alltemellan blir anstötlig för rättskänslan. Ju färre de från rösträtt uteslutna bli, dess starkare reagerar den, som finner sig orättfärdigt hänförd till deras krets, såsom för en tillfogad personlig skymf.

Överhuvud torde det få betecknas som en svag ståndpunkt att upprätthålla ett utskyldsstreck av den art, att det i praktiken spelar en ringa roll. Måhända vill man härtill svara, att det ändock är viktigt »för själva principens skull». I så fall lär man dock göra sig skyldig till ett förbiseende. Den *principiella* grundvalen för ett utskyldsstreck av typen »ordentlighetsstreck» är ingalunda så stark, att den ej behöver till stöd påvisandet av streckets starka praktiska effektivitet. Denna *principiella* grund är nämligen ytterst kravet på social pliktuppfyllelse som förutsättning för rösträtt. Men då man erinrar sig, att lösdriveri,

bettleri och all den brottslighet, som sonas med lägre straff än sex månaders straffarbete, i många fall jämväl gröve brottslighet, likvisst icke diskvalificera för rösträtt och i vårt land liksom i många andra knappt ens på allvar ifrågasatts böra tilläggas dylik verkan — att sålunda bland mycket annat falsk deklaration för skattetaxering samt varje-
 handa annan oredlighet i skatteväg icke bereder den skyldige röst-
 rättens förlust — så torde det vara obestriddigt, att ett strängt rätts-
 teoretiskt försvar för föreskriften, att uraktlåtenhet att erlægga vissa ut-
 skylder, d. v. s. att gälda en civil penningsskuld till det allmänna, där-
 emot drabbas av denna påföljd, svårligen kan presteras.

Har man av hänsyn till det nuvarande systemets oeffterrättligheter drivits till tanken på en så kraftig beskärning av utskyldsstrecket, så har det synts kommitterades flertal i själva verket vara mera värt att taga i allvarligt övervägande, huruvida icke denna uteslutningsgrund bör alldeles utmönstras ur lagen.

Kommitterade äro fullt medvetna att därmed vika in på en reform-
 linje, som är ägnad att uppväcka de starkaste betänkligheter inom stora
 samhällsgrupper. Redan den kortfattade historik, som härovan lämnats
 över skattestreckfrågans tidigare behandling, visar till fullo, vilken stor
 betydelse man under arbetet på den allmänna rösträttens utformning
 liksom ock senare tillagt detta streck. Därvid är det säkerligen icke
 de nyss berörda strängt principiella synpunkterna, som varit utslags-
 givande. Men man har å ena sidan rent praktiskt betraktat strecket
 såsom ett outhärligt hjälpmedel att förmå de skattskyldiga att någor-
 lunda ordentligt erlægga sina utskylder, och man har å andra sidan
 ansett det rättvist, att de, som härutinnan brista och därmed öka de
 övrigas bördor, förvägras den fulla medborgerliga likställigheten med
 dessa. Härvid har förvisso det förhållande spelat in — och utövat ett
 starkt inflytande på tänkesättet — att ordentligheten i skattebetalningen,
 enligt vad allmänt erkännes och statistiken bestyrker, är så avsevärt
 olika inom olika huvudgrupper av samhällsmedlemmar. Det nämnda
 rättskravet får en social innebörd, som förlänar det bredd och styrka,
 i och med att det reses å en hel samhällsgrupps vägnar mot en eller
 flera andra samhällsgrupper. Nu förhåller det sig ju så, att inom de
 flesta till jordbruksnäringen anknutna grupper — i främsta rummet dem,
 som i statistiken hänföras till gods- och hemmansägare, arrendatorer
 och brukare, men även rättare och torpare — procenten av häftande
 (räknat i förhållande till varje grupps hela antal) är mycket ringa, väx-
 lande vid 1917 års val mellan 0.7 för godsägare och 1.3 för hemmans-
 ägare samt 5.1 för torpare. Och även för en sådan grupp som de fria löne-

arbetarna inom jordbruket — för att icke tala om drängar och hemmasöner — uppgår denna procent blott till 12.8. Inom de flesta andra löntagargrupper däremot är den, om än rätt växlande efter yrkesgren och inkomststandard, i det hela mycket hög. Den var sålunda vid nyssnämnda val för sjömän 40.6, för »arbetare», väsentligen industriarbetare, 27.1, för handelsbiträden och handelsbokhållare 18.9 samt för i privat tjänst anställd högre teknisk och kontorspersonal 9.1.

Det är visserligen många omständigheter, som äro att taga i betraktande, då man vill draga slutsatser av dylika siffror. Med förbigående av vissa ofta anförda, men mera omtvistade faktorer, må här blott erinras, att en ren penninghushållning, baserad icke på kapital utan blott på en terminligen i mindre poster utfallande avlöning, utan tvivel är den hushållningsform, som medför de största svårigheterna för sparande till att möta en viss större utgift. För de allra lägst ställda inkomstgrupperna, där skatten är helt ringa, i vissa fall nästan ingen, spela nämnda svårigheter icke just någon roll, men desto mera för de något bättre ställda, av vilka verkliga inkomstskatter utkrävas; och de fortverka ännu rätt högt upp på skalan. En annan faktor av väsentlig betydelse är naturligen den, att ägare av fast egendom eller inventarier i utmätningsrisken ha en kraftig sporre till utskyldernas gäldande; skulle den i ett visst fall icke verka till frivillig betalning, blir ju skatten tvångsvis uttagen, och vederbörande kvarstår därefter ej mera på restlängden. Hos den obemedlade löntagaren åter blir utmätningsförsöket med nu gällande exekutionsregler merendels resultatlöst.

Dessa synpunkter kunna naturligtvis på intet sätt anföras såsom givande fog för några samhällsgruppers medlemmar att undandraga sig fullgörandet av sin skattskyldighet. Men däremot synas de vara vägledande för svaret på spørsmålet, vilka utvägar som böra tillitas för uppnående av det eftersträfvansvärda målet, att skatterna ordentligt inflyta. Lagen ställer för närvarande på löntagarens hushållsaktighet, omtanke och förutseende det anspråket, att han av löpande inkomster skall till skatteterminen sammanspara det för utskylders gäldande erforderliga beloppet. Men för den händelse detta anspråk ej skulle fyllas, har den blott ett vanmäktigt hot om indrivning. Resultatet är alltför ofta otillfredsställande. Lagen bör ställa till förfogande effektiva anordningar för utskyldens tvångsvisa uttagande, naturligtvis tillika så avpassade, att de ej innebära en obillig hårdhet mot den skattskyldige. Därmed gives på samma gång, till moraliskt stöd för den svagare karaktären, ett kraftigt incitament att hushålla så, att medel för skatten om möjligt bliva insparade.

Utskyldsstrecket utgör däremot tydligen alls icke något effektivt tvångsmedel; de nuvarande nedslående siffrorna äro ju just ett uttryck härför. Intrycket av dess verkningslöshet förhöjes, då man finner, att i stort sett skattebetalningen ingalunda är bäst inom de grupper, där valdeltagandet är livligast. Sålunda höra industriarbetarna samt handelsbiträdena till de större grupper, vars röstberättigade medlemmar procentuellt talrikast inställa sig vid valurnan; deras deltagande är något större än hemmansägarnas och långt större än exempelvis torparnas och jordbruksarbetarnas. Vidare låter det sig icke påvisa, att det år 1909 införda statsutskyldsstrecket haft någon inverkan till statsskattens ordentligare inbetalning. Vid 1911 års val, då frågan gällde, hur man fullgjort 1908, 1909 och 1910 års utskylder, och då alltså det äldre rättstillståndet kan antagas ha fortverkat, voro visserligen de för statsskatt resterande något flera än vid senare val, men skillnaden är icke av den betydelse, att den tillåter några slutsatser i nämnda riktning. Långt större sannolikhet har det för sig, att det år 1909 års storstrejk med dess menliga verkningar på lönearbetarnas skatteförmåga, som här satt spår. Och slutligen kan det ju sägas vara ett notoriskt faktum, vars betydelse särskilt plägar framhävas av dem, som hava med uppbördsväsendet att syssla, att bland de verkligt försunliga skattebetalarna finnes ett högst avsevärt antal personer, vilkas försumlighet sammanhänger med oordentliga levnadsvanor och till vilkas karaktäristik gemenskapen hör, att de alldeles icke intressera sig för allmänna angelägenheter, icke heller i form av utövning av rösträtt. På alla dessa förfelars utskyldsstreckets hot fullständigt sin verkan. Däremot finnas bland de oförvällat häftande otvivelaktigt många, för vilka uteslutningen kännes mycket bitter; det är ju detta förhållande, som givit reformkravet dess styrka.

Men en rättspåföljd, vilken av många bland dem, mot vilka den egentligen riktas, icke förnimmes såsom något lidande eller obehag, utan lämnar dem fullständigt oberörda, men vilken å andra sidan blindvis drabbar oskyldiga mycket kännbart, den är icke blott som tvångsmedel av undermålig effektivitet, utan den är också ur rättssynpunkt betänkelig. Insikten härom kommer alldeles icke i strid med den ofta återopade grundsatsen: medborgarna böra få åtnjuta sina offentliga rättigheter men skola å andra sidan ock vidkännas sina skyldigheter mot det allmänna. Denna sats är uppenbart ock oemotsägligt riktig; men av densamma följer alls icke — vilket man ofta förbiser — att det är lämpligt eller riktigt att ställa utövningen av en viss rättighet i direkt juridiskt beroende av att en viss skyldighet uppfyllts. För de flesta fall av offentliga rättigheter och skyldigheter är detta fastmera olämpligt

och har aldrig ens ifrågasatts; det gäller, såsom redan ovan berörts, även rösträttens beroende av en hel del medborgerliga skyldigheter. Vad rättsmedvetandet i själva verket kräver, är att det är sörjt för att medborgliga skyldigheter effektivt utkrävas — och det t. o. m. alldeles oberoende av om de förpliktade äro i åtnjutande av den ena eller andra rättigheten.

Blickar man ut på andra länders rösträttsbestämmelser, kan man ej undgå att finna riktigheten av nu framlagda uppfattning på det kraftigaste bestyrkt. I sådana länder, där i likhet med vårt den politiska rösträtten är allmän, oberoende av census, är utskyldsstrecket så gott som allestädes okänt eller har, om det någon tid varit i bruk, ånyo avlysts. Endast i några få tyska stater, nämligen Baden, Elsass-Lothringen och ett par av de minsta småstaterna samt i ett par schweiziska kantonen påträffar man motsvarighet till det hos oss gällande strecket. Att även i Finland en svag ansats i samma riktning — men ej heller mera — förekommer, har ovan omnämnts. Å andra sidan befinnes, att även i stater, där för rösträtt överhuvud eller — om klassvalprincipen tillämpas — för dess utövning inom högre röstklass kräves taxering till viss minimiinkomst, och där alltså rösträtten är byggd på skatteplikt, man ingalunda allestädes upprätthåller ett utskyldsstreck i mening av krav på att skatten verkligen utgjorts.

Nu berörda förhållanden komma måhända i sin rätta belysning först, om man även erinrar om att åtminstone i många av dessa länder utan utskyldsstreck statens fordringar för obetald skatt ha sig tillförsäkrade en särskilt förmånlig ställning i exekutivt hänseende så till vida, som det medgives en mer eller mindre vidsträckt rätt att för dylik fordrans förnöjande lägga hand å skattskyldig löntagares inestående eller blivande lönefordran hos arbetsgivaren.

Det är följaktligen med det livligaste intresse kommitterade tagit del av chefens för justitiedepartementet meddelande, att i ett inom departementet utarbetat förslag till vissa reformer inom utsökningsväsendet jämväl ingår förslag, att den rätt till införsel i avlöning, pension eller livränta, som genom lag den 14 juni 1917 stadgats till säkerhet för underhållsbidrag av familjerättslig natur, skall utsträckas att med vissa jämkningar gälla till förmån för bl. a. krono- och kommunalutskylder under ett år från förfallodagen, samt att detta förslag, som redan varit föremål för lagrådets granskning och därvid lämnats utan anmärkning, är avsett att med första föreläggas riksdagen till prövning. Därmed kommer hela frågan om utskyldsstreckets bibehållande, enligt kommitterades mening, i ett helt nytt läge. Enligt 1917 års valstatistik voro av

ej fullt 194,000 häftande icke mindre än nära 170,000 löntagare av olika kategorier. Den alldeles ojämförligt största delen av dessa arbetar givetvis i en mera permanent anställning hos en och samma arbetsgivare, vadan införsel i där inestående avlöning kan praktiseras. De nyssnämnda siffrorna äro således rätt väl ägnade att ingiva en föreställning om den påtänkta exekutiva reformens praktiska räckvidd.

Det mest vägande praktiska skäl för bibehållande av ett utskyldsstreck, som hittills kunnat anföras, torde ha varit, att det särskilt i fråga om den stora och viktiga löntagaregruppen utgjort en hållhake, låt vara hur ofullkomlig som helst, men i brist på annan och bättre dock oundgänglig. Detta argument har under förutsättning av införselinstitutets införande förlorat sin betydelse. Och vid sådant förhållande framtråda de tidigare utvecklade betänkliga sidorna hos strecket med ytterligare ökad styrka.

På grund av vad sålunda anförts finna kommitterade sig böra förorda, att bestämmelsen i 16 § riksdagsordningen om häftande för utskylder såsom grund till uteslutning från valrätt helt och hållet upphäves.

Skulle denna hemställan vinna avseende, påkallas enligt kommitterades uppfattning därav ej annan ändring i vallagen än att i 26 § 1 stycket 2 punkten bör uteslutas stadgandet om att i kommun nyinflyttad person ej må upptagas som röstberättigad, med mindre av tillgängliga handlingar framgår eller eljest styrkes, att föregående år förfallna utskylder, som påförts honom i mantalsskrivningsorten, gäldats, eller att han icke haft att erlægga några dylika utskylder.

Utmönstrandet av detta stadgande betyder, att det *s. k. flyttningsstrecket bortfaller*, vilket är en given konsekvens av utskyldsstreckets borttagande. Vid sådant förhållande hava kommitterade icke funnit sig böra till vidare behandling upptaga den under annan förutsättning till dem för utredning hänskjutna frågan, huru de så mycket överklagade svårigheterna för nyinflyttade att få sin behörighet att utöva rösträtt ådagalagd lämpligast skulle kunna undanröjas.

I detta sammanhang bör dock framhållas att bortfallandet av »flyttningsstrecket» skulle bliva en mycket värdefull vinst av utskyldsstreckets slopande. Förstnämnda blott oegentligt så kallade streck har ju intet med ett egentligt bostadsstreck att skaffa, och det drabbar också likaväl vid flyttning från kommun till annan inom valkretsen. Det är överhuvud intet materiellt kvalifikationskrav som tillägges, utan det är en bevispresumtion, som man ansett sig nödsakad uppställa till en nyinflyttad persons nackdel. »Streckets» uppgift är att förhindra,

att en häftande skattskyldig vid överflyttning till annan kommun obehörigen blir tillagd rösträtt i följd av okunnighet om tillvaron av laga uteslutningsgrund. Han blir ej godkänd som röstberättigad, så länge han ej styrkt eller det eljes av tillgängliga handlingar framgår, att intet hakar i fråga om föregående års utskyldsbetalning. Den senare av dessa båda möjligheter föreligger i fråga om kommunalutskylder endast i rena undantagsfall och i fråga om statsutskylder långt ifrån alltid förverkligad, vadan det i regel ankommer på den inflyttade själv att med kvitto eller annorledes föra bevisning. Om angelägenheten för honom att så göra får han visserligen en påminnelse strax före valändens framläggande till granskning. Men tiden är knappt tilltagen, årstiden medför för många stor arbetsbrådska, den påminnelse kan tillfälligt vistas borta från hemmet eller eljest ej bliva träffad med påminnelsen o. s. v. Verkliga svårigheter kunna i många fall också förefinnas att i tid införskaffa den erforderliga bevisningen.

Verkningarna kunna med stor tydlighet avläsas i valstatistiken. En sammanställning av vissa dess siffror kunna ej undgå att giva vissnet om att »flyttningsstreck» i den allra största utsträckning medför uteslutning av personer, som i fråga om ordentlig skattebetalning intet hava att förebrå sig. På flyttningsstrecket föllo vid 1917 års val mer än 64,000 personer, vilket utgör tredjedelen så många som hela det stora antal, som föll för utskyldsstrecket, och innebär en ökning av cirka 10,000 personer i jämförelse med 1914 års höstval. Men fördelningen på olika yrkesgrupper är en helt och hållet annan än denna som gäller i fråga om utskyldsstrecket. Verkade bestämmelsen rationellt, borde procenten uteslutna inom de särskilda grupperna stå i ungefärlig proportion till samma procenttal för nyssnämnda streck — med vissa modifikationer, beroende på omflyttningens olika stora frekvens för olika grupper. Men så är alls icke fallet, såsom en i den statistiska översikten ovan intagen tabell utvisar. Medan vid 1917 års val t. ex. för arbetare (andra än i jordbruk sysselsatta) uteslutningsprocenten för utskyldsstrecket är 27.1 och för flyttningsstrecket 5.3, äro motsvarande siffror för hemmansägare 1.3 och 1.3, för arrendatorer 1.8 och 3.1, för högre tjänstemän 3.4 och 5.6 o. s. v. Dessa siffror angiva ju ock, att ungefär lika många hemmansägare föllo för flyttningsstrecket som för utskyldsstrecket (omkring 3,400), samt att inom vissa andra grupper siffran t. o. m. var vida högre än utskyldsstreckets. 1,399 arrendatorer föllo för flyttningsstrecket, blott 842 för utskyldsstrecket. För högre tjänstemän äro siffrorna 1,381 och 823, för lägre 3,442 och 4,201. Bland jordbruksarbetare härjade inom gruppen drängar och hemmasöner flytt-

ningsstrecket starkast; det uteslöt där ej mindre än 10,180 personer, vilket är högre än antalet av utskyldsstreckets uteslutna. Inom gruppen övriga jordbruksarbetare var åter förhållandet alldeles motsatt; utskyldsstreckets uteslöt bland dem ungefär fyra gånger så många som flyttningsstreckets.

I den officiella valstatistiken äro de från rösträtt uteslutna uppdelade på tre stora sociala skikt. Inom den ekonomiskt högst ställda av dessa klasser var år 1917 flyttningsstreckets uteslutningsgrund i inemot hälften av alla fall; i mellanklassen faller på dess del nära en tredjedel av samtliga uteslutna; i den tredje, arbetarklassen, knappt en sjättedel.

Flere exempel torde icke behöva anföras till bevis på ifrågavarande strecks fullkomligt oeffterättliga verkningar i dess nuvarande skick. Det enda inkast av vikt, som lärer kunna göras, vore en förmodan, att de som uteslutas — eller, som man måhända vill säga, låtit sig uteslutas — äro sådana, som ändock icke hade kommit sig för att delta i valet. För talrika fall äger nog detta antagande sin riktighet men säkerligen icke i så stor utsträckning, att det visar förhållandena i tillnärmelsevis deras rätta ljus. Redan det faktum, att tjänstemän av högre grad, hemmansägare och arrendatorer, tre av flyttningsstreckets särskilt hårt drabbade grupper, hörde till de livligast i valet deltagande, tyder härpå. Av de nyss omförmälda tre stora huvudgrupperna i den officiella statistiken deltog den första livligast, den tredje minst livligt i valet.

Såsom redan nämnts, hava kommitterade med sin ståndpunkt i huvudfrågan, utskyldsstreckets, icke ansett sig äga anledning att närmare pröva, huru en — under förutsättning att utskyldsstreckets bibehölles — trängande nödvändig reform av flyttningsstreckets skall kunna företagas. Men så mycket synes visst, att saken skulle erbjuda mycket allvarsamma svårigheter. Man kan icke bereda någon lättnad genom att inskränka på *föremålet* för den i vallagen fordrade utredningen, ty redan nu gäller denna utredning blott sista året, ehuru den strängt taget borde gälla tre år. Överhuvud synes man knappt alls kunna bibehålla anspråket på den inflyttade, att han skall förebringa utredningen i valärendet, då erfarenheten visat, att detta anspråk är mer än som kan förväntas i någon allmänare omfattning bliva motsvarat. Men varken röstlängdsupprättaren eller än mindre ordföranden i granskningsmyndigheten — valnämnd, magistrat eller stadsstyrelse — synes skäligen kunna åläggas det högst betydande besvär med korrespondens och annat arbete, som skulle följa med en föreskrift, att under själva

arbetet med röstlängden förhållandet skulle ex officio utredas. Det har under kommitterades överläggningar framkastats tanken på att i samband med flyttningsbetygs utfärdande den utflyttande obligatoriskt skulle meddelas bevis, huruvida han häftade för krono- eller kommunalutskylder i utflyttningskommunen eller icke. Men det kan icke inses, att något sådant läte sig ordnas, utan att bland annat den utflyttande måste underkasta sig ett ofta mycket olägligt dröjsmål med flyttningsbetygets utbekommande, för att icke nämna det betydande nya besvär, det skulle pålägga pastorsexpeditionerna.

I vallagens föreskrift, att röstlängd skall upprättas av den tjänsteman eller myndighet, som har debiteringen av kronoutskylder sig anförtrodd, läser icke utskyldsstreckets borttagande böra föranleda någon ändring.

Slutligen kan erinras, att i kungörelsen den 26 november 1909 angående upprättande av röstlängd kommitterades förslag tydligen medför vissa följdändringar, varom det emellertid icke torde åligga kommitterade att vidare yttra sig.

Särskilt yttrande

av herr *Hildebrand*.

Vid utformning av grunder för den allmänna rösträttens utövning bör man hava en klar uppfattning av, att principen om allmän rösträtt över allt, där denna blivit godkänd, är det primära, vissa hinder för rösträttens utövning, de s. k. rösträttsstrecken, det sekundära. Rösträttsstrecken få icke äga den allmänna räckvidd, att de synas tillkomna för att till viss del upphäva den allmänna rösträttens princip; grundlagsstiftaren bör icke ens få sken av att med ena handen taga tillbaka, vad han ger med den andra.

Att vissa rösträttsstreck med nödvändighet måste fastställas är å andra sidan uppenbart. Först och främst böra alla under en viss åldersgräns bortelimineras. Den sinnessjuke, den under förmynderskap ställda kan icke tillerkännas de egenskaper, som konstituera en fullmyndig medborgare. Allmänt spridd svensk uppfattning kräver även, att den, som ej fullgör sina skyldigheter emot det allmänna, icke heller bör kunna göra anspråk på att såsom valman deltaga i de val, vilka ytterst bliva bestämmande för statens eller kommunens styrelse. Denna uppfattning är i grund och botten både sund och principiellt hållbar. Valda riksdagsmän skola i riksdagen handlägga frågor om medborgares skyldigheter, och, när uppmärksamheten en gång riktats därpå, reagerar medborgarandan emot tanken, att rösträtt innehaves av personer, vilka själva ej fullgöra dem åliggande skyldigheter och vilka därför närmast skulle tänkas äga intresse av att ge sina röster åt kandidater, vilka icke äro så noga vid upprätthållande av statens rätt gentemot individen. Låt vara, att detta resonemang innebär en konstruktion, så till vida som de, beträffande fullgörandet av sina skyldigheter gent emot staten, oordentliga näppeligen kunna med sina röster bestämma valens utgång. Möjligheten finnes där, om ock blott teoretiskt, och oviljan emot denna möjlighet är fullt berättigad. Att liknande streck ej i allmänhet finnas i andra länder, bör därvidlag ej äga någon avgörande betydelse. Om vi

äga en anordning, som får anses vara principiellt riktig, bör den icke förkastas blott därför, att den sällan förekommer annorstädes.

Vid fastställande av sådana pliktuppfyllelsestreck bör emellertid noga tillses, att man utgår från en klar princip och konsekvent tillämpar denna utan sammanblandning med andra ovidkommande hänsyn. Jag finner det fullt riktigt, att den skattskyldige har att erlægga sin skatt såsom villkor för rösträttens utövning, men detta krav är grundat på principen om pliktuppfyllelse såsom villkor för åtnjutande av full medborgarrätt och har intet att göra med önskvärldheten ur finansiell synpunkt, att skatterna ordentligt inflyta. Rösträtten får sålunda icke betraktas såsom något medel till utskyldsindrivning, tävlande i effektivitet med andra dylika medel. En uppfattning i sådan riktning för över diskussionen om rösträttsgrunderna och strecken till ett helt annat plan än det riktiga.

Den närmaste slutsatsen blir, att strecken böra anläggas så att *den bristande pliktuppfyllelsen åtkommes, där den är beroende av bristande vilja, allmän oordentlighet eller stadigvarande oförmåga*. Allra först böra de plikter noga fastställas, av vilkas uppfyllande rösträtten är beroende. För närvarande kräves — fränsett tills vidare fattigvårdsstrecket — för kommunal rösträtt erläggande av kommunalutskylder och för rösträtt vid andrakammarval dels erläggande av utskylder till stat och kommun och dels värnpliktigs fullgörande av honom åliggande vapenövningar. Om man önskar begränsa utskyldsstreckets verkningar, vilket kan vara befogat med hänsyn till statistikens vittnesbörd om det väldiga antalet stupade, kan, utan att själva grundprincipen på minsta sätt uppoffras, en begränsning göras så till vida som kravet på erlagda kommunalutskylder såsom villkor för politisk rösträtt kan släppas. Att dessa utskylder medräknas i detta sammanhang beror på den historiska utvecklingen. Att börja med fanns intet utskyldsstreck särskilt fastställt, men då den politiska rösträtten förutsatte kommunal rösträtt och denna var beroende av erlagda kommunalutskylder, blev faktiskt den politiska rösträtten beroende av samma villkor. Först vid 1907—1909 års författningsreform har kravet på erlagda kronoutskylder kommit med. Att nu släppa hänsyn till den kommunala skattebetalningen innebär givetvis en brytning emot gällande uppfattning, men ur principiell synpunkt kan det synnerligen väl försvaras, att den politiska rösträtten är beroende av fullgjord skatteplikt till staten, den kommunala av fullgjord skatteplikt till kommunen. Övriga sakkunnigas invändningar häremot finner jag icke befogade. Här är icke fråga om ett allmänt ordentlighetskrav utan om att väga befogenheten att såsom valman hava del i

statsmyndighetens utövning emot skyldigheterna direkt gentemot staten. Därvidlag har man ju kravet på värnpliktigs fullgjorda vapenövningar, varmed fullgjord skatteplikt till staten väl kan jämföras. Med den av mig föreslagna omläggningen, vilken för övrigt haft starka förkämpar inom riksdagen, lägges till och med en principiellt hållbarare grund för utskyldsstrecket än den nuvarande.

Övriga sakkunniga hålla före, att omläggningen icke skulle utöva synnerligen stor inverkan. Jag kan icke därutinnan dela deras mening. Vid 1917 års andrakammarval stupade på utskyldsstrecket omkring 194,000 personer, varav nära 43,000 ordentligt betalt sina kommunalutskylder men häftade för statsskatten, 47,000 betalt sin statsskatt men häftade för kommunalutskylder samt c:a 104,000 häftade för bådadera. Om vid den politiska rösträttens utövning ingen som helst hänsyn toges till kommunalutskylderna, skulle år 1917 de valberättigades antal genast ha stigit med 47,000 personer. Men därtill kommer, att ett stort antal av dem, som häftat både för kommunalskatt och statsskatt, säkerligen skulle ha ansträngt sig mera att erlägga statsskatten, om av denna ensamt det berott, att de fått utöva politisk rösträtt. Det synes på den grund ej vara överdrivet att föreställa sig, att antalet av dem, som stupa på utskyldsstrecket, skulle med den nämnda omläggningen minskas till ungefär hälften.

Ur principiell synpunkt ställer det sig till viss grad annorlunda med fattigvårdsstrecket. Undantagen från rösträtt är den, som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderår av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn. Fattigvårdssamhälle är icke staten utan kommunen. Fråga kan då uppstå, om ej fattigvårdsstrecket borde begränsa endast den kommunala rösträtten, icke även den politiska. Frågeställningen är emellertid icke riktig, emedan här tillkommer ett nytt och alldeles avgörande moment, nämligen att fattigunderstödsstagaren, principiellt sett, saknar den ekonomiska självständighet, som bör finnas hos den fullmyndige statsborgaren. Denna omständighet är för mig avgörande. Jag anser sålunda, att fattigvårdsstrecket bör bibehållas även beträffande den politiska rösträtten.

Nu finnas emellertid fall av uraktlåtenhet att erlägga utskylder eller av häftande för fattigunderstöd, vilka icke gärna böra leda till rösträttens förlust. En ordentlig och skötsam man, som befitar sig om att hederligt försörja sig själv och sin familj, kau rent tillfälligt bliva urståndsatt att göra rätt för sig gentemot stat och kommun. Att med anledning därav låta honom gå rösträtten förlustig, kan icke vara rik-

tigt, när den rösträtt, som finnes grundlags- eller lagbestämd, just bör tillkomma den ordentlige och skötsamme. För ordentlighetsstrecket bör såvitt möjligt endast den medvetet eller mera varaktigt, icke den tillfälligt och ofrivilligt försumlige stupa.

Vid uppdragande av gräns emellan dessa båda grupper nödgas man gå olika vägar i fråga om de här närmast i fråga varande strecken. Vad allra först utskyldsstrecket beträffar, är jag med övriga sakkunniga därom ense, att man ej kan objektivt skilja mellan förvållad och oförvållad uraktlåtenhet att erlægga utskylder. Det är helt enkelt otänkbart, att åt någon myndighet eller åt enskilda intygsgivare överlämna omprövningen härav. Sakkunnigas flertal har då stannat vid att helt lättvindigt släppa hela utskyldsstrecket, ehuru de visserligen säga sig vara fullt medvetna därom, att deras reformlinje är ägnad att uppväcka de starkaste betänkligheter inom stora samhällsgrupper. Jag kan omöjligen komma till samma negativa resultat och har sålunda att utfinna något medel, som väsentligen medger undantag för den tillfälligt och ofrivilligt bristande utskyldsbetalningen.

För närvarande kräves såsom villkor för den politiska rösträttens utövning att ha erlagt påförda utskylder till stat och kommun, vilka förfallit till betalning under de tre sistförflutna kalenderåren. Jag vill i stället föreslå, att *den* går den politiska rösträtten förlustig, som icke erlagt honom påförda utskylder till staten, vilka förfallit till betalning under minst två av de tre sistförflutna kalenderåren. Den, som av sjukdom, olyckshändelse, arbetslöshet eller annan tillfällig anledning uraktlåtit erlægga sina utskylder för ett av de tre åren, kan sålunda utöva sin rösträtt. Det år, för vilket utskylder icke erlagts, kan vara det första eller andra eller tredje året. Det kan naturligtvis inträffa, att en eljest valberättigad råkar ut för någon olyckshändelse två av de tre åren, men i allmänhet torde det förhålla sig så, att den, som häftar för utskylder under två av tre år, kan anses vara utpräglad oordentlig eller mera varaktigt oförmögen att fullgöra sina medborgerliga skyldigheter. Övriga sakkunniga erkänna också, att den av mig föreslagna bestämmelsens inflytande sannolikt skulle bliva högst betydande. Jag tar fasta på detta uttalande och kan icke medgiva riktigheten av sakkunnigas försök till bevisning, att den av mig föreslagna vägen ändock skulle vara olämplig.

Beträffande fattigvårdsstrecket ställer sig saken så till vida annorlunda, som där alltid finnes en myndighet, vilken å fattigvårdssamballets vägnar utlämnat det understöd, som det åligger mottagaren att återbetala, en myndighet alltså, som åtminstone till viss grad äger möjlighet

att pröva anledningen till understödets behövlighet. Även i hithörande fall bör man emellertid undvika det subjektiva bedömandet och uppsöka objektiva grunder för avgörandet.

I sakkunniges utlåtande har påpekats, att man därvid skulle ha två olika vägar att välja emellan: på den ena begränsar man själva huvudregeln till att allenast omfatta vissa arter eller former av fattigvård (för rösträttens förlust fordras, att fattigvårdssamhälle ger »full försörjning», »vanlig försörjning», »understöd vid självförvållad nöd» etc.); på den andra bibehålles huvudregeln, att fattigvårdsunderstöd diskvalificerar, men uppräknas vissa undantag från regeln. Båda systemen kunna även kombineras.

Av de två systemen giva sakkunniga villkorligt företräde åt det första på grund av dess »större enkelhet». Jag erkänner gärna, att grundlagsparagrafen ter sig enklare med det första systemet, men då tillämpningen otvivelaktigt blir enklare med det senare, och det synes mig viktigare att tänka på livets än på bokstavens krav, tvekar jag icke att förorda valet av en generell formulering med vissa undantag. Mitt förslag innebär till viss grad en blandningsform. En omläggning i den av mig förordade riktningen beslöts i Tyska riket år 1909 med påföljd att — enligt vad sakkunniga anföra — »fattigvårdsstreckets skärpa synnerligen avsevärt mildrats». I Norge har man år 1916 övergått till ett blandat system med en generell regel som utgångspunkt, mildrad genom långt gående undantag.

Sakkunniga anmärka, att nuvarande bestämmelser vid tillämpningen oskäligt skärpas emot grundlagens mening. En rättelse härav bör naturligtvis kunna ske utan ändring av grundlag. Vidare påpekas, att i alla sådana fall, där det är outrett, om verkligt sådant behov, som gör fattigvårdsmeddelande obligatoriskt, förelegat eller ej, *presumeras* det förra vara förhållandet. Även här kan en mildare uppfattning göra sig gällande utan någon som helst grundlagsändring.

Enligt vallagen § 28 åligger det valnämndens ordförande att underrätta envar i röstlängden upptagen person, som däri icke antecknats såsom röstberättigad, vilket emellertid förklaras »ej nödigt» beträffande dem, vilka åtnjuta fattigunderstöd. I Stockholm praktiseras emellertid, att magistraten låter tillställa den uteslutne underrättelse, vilket i stor utsträckning lär leda till att vederbörande på grund av framlagd bevisning återvinner sin rösträtt. Detta förfarande kan givetvis vinna efterföljd även annorstädes. Måhända borde vallagens § 28 omformuleras, något som ej ens synes vara nödvändigt.

En icke oväsentlig förbättring kan alltså åstadkommas allenast genom en friare uppfattning och ändrad praxis.

Utan minsta tvivel bör dock därjämte en ändring av riksdagsordningen § 16 vidtagas efter den linje, som jag här ovan sökt anvisa. Grundregeln om fattigvårdstrecket bör alltså bibehållas, men vissa undantag från dess tillämpning i grundlagen föreskrivas. Sakkunniga taga ingen hänsyn till mannens försörjningsplikt gentemot hustru och minderårigt barn. Jag finner detta så mycket oriktigare, som den nya fattigvårdslagen i 3 § så starkt betonat familjeförsörjningen, och behåller därför i denna del enahanda formulering som nu gäller. Ett villkor för streckets effektivitet bör fortfarande vara, att lämnat understöd icke återbetalats.

Det främsta undantaget från den generella regeln bör gälla övergående sjukdom. Understöd åt kvinna vid barnsbörd bör i detta fall likställas med övergående sjukdom. Formen för understödet bör icke vara bestämmande, varför jag talar om understöd »i vad form som helst» (beträffande sjukdom sjukhusskötsel eller vård i hemmet etc). Man, vars hustru eller barn vårdas på sinnessvårdsanstalt, blindinstitut eptileptikeranstalt etc. eller för motsvarande vård i hemmet får understöd av fattigvårdssamhälle, bör icke gå sin rösträtt förlustig. Annorlunda ställer sig saken, om mannen själv behöver sådan varaktig vård. För fullständighetens skull medtages bland undantagen understöd för barns skolgång eller undervisning i uppfostringsanstalt. Såsom sista undantag upptager jag understöd för avhjälpande av *tillfälligt* nödläge. Den som efter familjemedlems död behöver begravningshjälp får icke på den grund förlora rösträtten. Arbetslöshetsunderstöd, givna under nödig kontroll, kunna höra hit. Vad som skall menas med *tillfälligt* nödläge, liksom med *övergående* sjukdom, kan ej preciseras i grundlagen utan får utbildas medelst praxis, ledd genom lämpliga direktiv.

Till strecken kan vidare räknas det s. k. *flyttningsstrecket*, närmast en följd av utskyldstreck. Med sakkunnigas förslag om utskyldstreckets borttagande försvinner även flyttningsstrecket. Då jag behåller ett reformerat utskyldstreck och i likhet med övriga sakkunniga anser, att rösträttens temporära förlust på grund av flyttning måste i största möjliga grad borttagas, får jag tänka mig någon lämplig anordning i avsedd riktning. Man kan presumera, att den inflyttande är röstberättigad och omedelbart införa honom i röstlängden. Man kan också låta uttaget flyttningsbetyg obligatoriskt åtföljas av ett genom pastorsämbetets försorg från uppbördsmyndigheten anskaffat intyg om utskyldsbetalningen, vilket intyg genom pastorsämbetet i den nya kommunen

översändes till uppborädsmyndigheten eller röstlängdsupprättaren därstädes. Något lämpligt medel till reformering av nuvarande procedur kan förvisso utfinnas, på en gång effektivt och enkelt. Något preciserat förslag anser jag mig icke behöva framlägga, utan nöjer mig med detta generella påpekande.

På de skäl, som ovan anförts, anser jag, att riksdagsordningen § 16 mom. b) och c) må erhålla följande ändrade lydelse:

§ 16. Valrätt tillkommer envar välfrejdad svensk man från och med kalenderåret näst efter det varunder han uppnått tjugufyra års ålder, dock ej

— — — —

b) den, som häftar för understöd, vilket under löpande eller sistförflutna kalenderår av fattigvårdssamhälle tilldelats honom själv, hans hustru eller minderåriga barn, dock att valrätt ej förloras, därest understödet, i vad form som helst, lämnats: 1) för övergående sjukdom, inbegripet barns börd; 2) för hustrus eller barns vård på grund av kroppsligt eller andligt lyte; 3) för barns skolgång eller vistelse å uppfostringsanstalt; eller 4) till avhjälpande av tillfälligt nödläge;

c) den, som icke erlagt honom påförda utskylder till staten, vilka förfallit till betalning under minst två år av de tre sistförflutna kalenderåren;

— — — —
